

LANDSTAD HARDENBERG

Omgevingsvisie

LANDSTAD HARDENBERG

Omgevingsvisie

VOORWOORD

Omgevingsvisie Gemeente Hardenberg

Beste inwoner van de gemeente Hardenberg,

Hoe ziet de gemeente Hardenberg er in 2040 uit?

En wat moeten we doen om daar te komen? Dat is waar deze Omgevingsvisie over gaat.

Wij vertellen het verhaal van de gemeente Hardenberg. De geschiedenis, het heden en ons verhaal voor de komende 20 jaar. Dat verhaal is het waard om te vertellen. Want hoewel het niet in onze volksaard zit, mogen we behoorlijk trots zijn op de gemeente waar we wonen, leven of werken. Van een sterk lokaal georiënteerde plattelandsgemeente in de jaren '50, zijn we nu een gemeente die groeit en bloeit. Met krachtige centra in Hardenberg en Dedemsvaart. Ondernemers die het verschil maken. Passende woningen. Alle voorzieningen die je nodig hebt binnen handbereik. Fijne dorpen waar een praatje met de burens heel normaal is. En een uitgestrekt buitengebied waar je kunt genieten van de mooie natuur en waar onze boeren hun boterham verdienen.

Voor veel inwoners of ondernemers is deze fijne woon- of werkomgeving heel gewoon. We vergeten wel eens dat we er met elkaar hard voor hebben gewerkt. In de afgelopen jaren hebben we letterlijk gebouwd aan onze gemeente. Met nieuwe woningen en sterke bedrijven.

We zijn ook gegroeid omdat we goed snappen dat je samen sterk staat en over onze gemeentegrenzen heen durven te kijken. Over grenzen gesproken: het is uniek dat een gemeente die aan de grens ligt blijft groeien. In Hardenberg noemen we het de kracht van gewoon doen.

Laten we in de komende jaren ons best doen om vast te houden wat we hebben. En alles wat we hebben nog mooier en krachtiger maken. In de Omgevingsvisie kijken we vooruit richting 2040. Hoe gaan we dan om met ons landelijk gebied? Welke ontwikkelingen zien we in de grote kernen en hoe houden we de kleinere kernen leefbaar? Wat moeten we doen voor een vitale economie? Hoe blijven we bereikbaar? En hoe doen we dat allemaal op een zo duurzaam mogelijke manier?

Deze vragen hebben we u in de afgelopen jaren op meerdere momenten gesteld. Deze pagina's zijn het resultaat van heel veel gesprekken. Dat begon al met Bouw je eigen Buurt. Maar we gingen ook met u in gesprek over wonen, bereikbaarheid of de energietransitie. We vroegen ondernemers in allerlei sectoren wat zij nodig hebben om verder te komen. Al die informatie vertelt ons waar we naartoe willen en waarmee we aan de slag gaan.

In deze omgevingsvisie komt alles samen. De hoofdstukken vormen samen het verhaal van Hardenberg voor 2040. Je kunt de hoofdstukken dus ook niet los van elkaar zien of zomaar een hoofdstuk weglaten. Want alles haakt in elkaar.

Ons verhaal heet Landstad Hardenberg. In Landstad Hardenberg is onze functie voor de hele regio verder uitgebouwd. Dat komt door ons aantrekkelijk buitengebied en een sterk voorzieningenniveau. Landstad Hardenberg heeft een krachtige, duurzame en concurrerende economie.

U leest het verhaal op de volgende 60 pagina's. Het is het verhaal van de gemeente Hardenberg met haar 29 unieke kernen en dus van ons allemaal. Van u, van ons en van mij. Want samen gaan we op weg naar 2040, naar Landstad Hardenberg.

Martijn Breukelman
Wethouder

INHOUD

Voorwoord	5		
Inhoud	7		
DEEL A: VISIE	9		
1 Inleiding	10		
1.1 Het verhaal van Hardenberg	10		
1.2 Waarom een omgevingsvisie?	11		
1.3 Leeswijzer	11		
2 Bouwen aan de omgevingsvisie	12		
2.1 Bouw je eigen buurt	12		
2.2. Samenhang met ander beleid	13		
2.3 Blijven bouwen	13		
3 2021: groeigemeente in het nieuwe platteland	14		
3.1 De groeiende grensgemeente	14		
3.2 Het beste van het platteland en de stad	14		
3.3 Sterk voorzieningenniveau	15		
3.4 Sterk centrum in drie regio's	15		
3.5 Kansen verzilveren door samenwerking	15		
3.6 Vasthouden en doorzetten	17		
4. 2040: Landstad Hardenberg	18		
4.1 Vier uitgangspunten voor ontwikkeling	18		
4.2 Landstad Hardenberg: streekcentrum 3.0	19		
4.3 Landstad Hardenberg: krachtig knooppunt	23		
DEEL B: UITWERKING IN THEMA'S	25		
5. HARDENBERG IN BALANS	26		
5.1 Grote verscheidenheid in het landelijk gebied	27		
5.2 Gebiedsgericht beleid	29		
		5.3 Aandacht voor natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten	30
		5.4 Vitale, veerkrachtige landbouw	30
		5.5 Hoogwaardige waardeketens in de vrijetijdseconomie	32
		5.6 Een duurzaam landelijk gebied	33
		6. HARDENBERG VOOR ELKAAR	34
		6.1 Aantrekkelijk wonen	35
		6.2 Bouwen aan de stad	37
		6.3 Zorg voor elkaar	40
		6.4 Gezonde leefomgeving	41
		7. HARDENBERG KNOOPPUNT	42
		7.1 Een vitale economie, nu en in de toekomst	43
		7.2 Onze arbeidsmarkt: toekomstgericht en regionaal	45
		7.3 Naar een nieuwe economie	45
		7.4 Mobiliteit	47
		8. HARDENBERG DUURZAAM	50
		8.1 Samen bouwen aan een duurzame toekomst	51
		8.2 Energietransitie	52
		8.3 Klimaatadaptatie	55
		8.4 Circulariteit	56
		DEEL C: UITVOERING	59
		9. Van visie naar uitvoering	60
		9.1 Sturingsfilosofie	60
		9.2 Middelen en grondbeleid	62
		9.3 Status en doorwerking van deze Omgevingsvisie	64
		Bijlagen	66
		Participatie overzicht	66
		Colofon	72

A

VISIE

INLEIDING

Deze omgevingsvisie vertelt het verhaal van Hardenberg. Hoe we veranderden van plattelandsgemeente tot een sterk streekcentrum. Hoe een nieuw platteland hand in hand is gegaan met economische groei, bruisende centra, een sterke maakindustrie en stedelijke voorzieningen met een regionaal verzorgingsgebied. Die voortdurende groei en aanwezigheid van stedelijke voorzieningen zijn uniek voor een grensgemeente. En we hebben het niet cadeau gekregen. Hard werken loont. Dankzij de Hardenbergse ondernemende geest, slim samenwerken en onze mentaliteit van 'samen de schouders eronder' hebben we nu een sterke economie en een betrokken samenleving. Dat willen we graag zo houden. En dat is ook nodig, gezien de uitdagingen die op ons afkomen. We moeten vasthouden en doorzetten. Deze omgevingsvisie schetst onze opgaven en de koers die we samen met inwoners, bedrijfsleven en overheden willen varen. 'Landstad Hardenberg' staat voor de beweging die we moeten maken. Met behoud van het goede en respect voor het bestaande maken we de schaa sprong die nodig is om onze kwaliteiten te behouden én te benutten. Met aan boord een open houding en een belofte tot samenwerking.

1.1 Het verhaal van Hardenberg

Van plattelandsgemeente naar sterk streekcentrum

Deze omgevingsvisie vertelt het verhaal van de gemeente Hardenberg. Nu en in de toekomst. Over leefomgeving en samenleving. Een verhaal van niets cadeau krijgen, van investeren en ontwikkelen. Kansen pakken en meebewegen met de veranderingen van de samenleving, van ons platteland tot in onze centra. Van oudsher waren we een sterk lokaal georiënteerde plattelandsgemeente. Dat veranderde in de wederopbouwjaren. De maakindustrie kwam op. Onze economie ontwikkelde zich meer regionaal. De herindeling van 2001 versterkte dit. Dankzij provinciaal beleid kreeg Hardenberg een streekfunctie. We werden een streekcentrum met voorzieningen voor mensen tot ver buiten onze gemeentegrenzen. Dit zorgde voor een groeiende economie.

Er ontstond een gezonde lokale economie. Verbinding is hierbij rode draad:

- De gemeente en samenleving zijn verbonden. De Hardenbergers hebben altijd de blik naar buiten. Ze zien voortdurend kansen. Door een goede samenwerking tussen inwoners, overheid en bedrijfsleven benutten we de kansen die zich voordoen. De gemeente speelt in op toekomstige veranderingen, veert mee, verbindt en investeert waar nodig.
- De kernen zijn onderling sterk verbonden. Platteland en stad raken steeds meer verweven. We combineren de kracht van het platteland met een compleet stedelijk voorzieningenniveau. Voor een grensgemeente is dat een unieke prestatie.
- We zoeken regionale verbinding. We zijn onderdeel van de regio Zwolle. Daarnaast zijn er sterke verbindingen met Twente en Drenthe.

Maar resultaten uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst. Een groeiende bevolking en economie zijn niet vanzelfsprekend. Voorbeelden uit Zeeland en Oost-Nederland laten zien hoe snel het tij kan keren. Investeren, ontwikkelen en stimuleren blijft nodig. Naast de demografische uitdagingen staat het landelijk gebied voor grote veranderingen. De agrarische sector transformeert. Duurzaamheidsopgaven vragen om ruimtelijke inpassing. Ook in de steden liggen opgaven: het winkellandschap verandert. Stationsgebieden vragen om een kwalitatieve impuls. De gemeente Hardenberg en de omliggende regio's zijn steeds meer afhankelijk van elkaar. We willen daarop inspelen en afhankelijk van de opgave 'spelen met schalen'. De ene opgave pakken we met lokale partners op, de andere juist weer regionaal. We staan voor een nieuwe periode van groei waarin we ons ontwikkelen tot 'Landstad Hardenberg'. Met behoud van het goede en respect voor het bestaande. En altijd vanuit een open houding en een belofte tot samenwerking.

Het is voor onze gemeente en noordoost-Overijssel belangrijk dat we ook in de toekomst vitaal en ondernemend blijven. Behoud van onze streekfunctie is daarbij belangrijk. Om dit mogelijk te maken is groei ons uitgangspunt, ondanks onze positie als grensgemeente. Zowel bevolkingsgroei als economische groei. Door hard werken, ondernemerschap, doorzettingsvermogen en slim samenwerken hebben we bewezen dat dat kan. Onze gemeente floreert en neemt noordoost-Overijssel hierin mee. En dat is een prestatie waar we trots op mogen zijn. Zo gaan we ook de toekomst tegemoet.

Van het nieuwe platteland naar 'Landstad Hardenberg'

Hoe kunnen we bevolkingsgroei en een economische schaa sprong combineren met de

Het verhaal van Hardenberg 1950 - 2040

uitdagingen die voor ons liggen? Ons vergezicht hiervoor heet 'Landstad Hardenberg'. Uit deze naam blijkt al de verwevenheid van stad en platteland. Het geeft ook onze ambitie weer als streekcentrum met een 'streekfunctie 3.0'. Hoe ziet Landstad Hardenberg eruit?

Het is 2040. Landstad Hardenberg heeft 65.000 inwoners en heeft zijn streekfunctie verder uitgebouwd. Succesfactoren zijn een aantrekkelijk platteland en een sterk voorzieningsniveau. Om dat te bereiken hebben we voortdurend vastgehouden aan bevolkingsgroei. Onze economie is sterk en concurrerend. Stedelijke en nieuwe functies in het buitengebied zijn met elkaar verweven, met aandacht voor kwaliteit van de leefomgeving. Ruimte is daarbij onze troefkaart. Er is een goede balans ontstaan met aandacht voor brede welvaart, duurzame investeringen, kwaliteit van leven en omzien naar elkaar. De maakindustrie is een belangrijke drager van onze economie. Andere sectoren zijn versterkt. Er is ruimte voor ondernemerschap. De gemeente beweegt mee, vooral door zijn 'ja, mits'-beleid. Innovaties in de agrosector, de 'regio van het gezonde leven', (verblijfs)recreatie en andere nieuwe economische dragers zorgen dat ons platteland de basis vormt voor onze 'streekfunctie 3.0'. Onze centra zijn veranderd van place-to-buy naar place-to-be. Onze (regionale) voorzieningen liggen in een aantrekkelijke openbare ruimte. Onze centra en ons nieuwe platteland vullen elkaar aan in een verweven landstad.

Hardenberg is een krachtig knooppunt in het regionale netwerk van noordoost-Nederland. Met een eigen identiteit en verzorgingsgebied zijn er intensieve samenwerkingen met verschillende regio's. De gemeente Hardenberg is een sterke economische speler binnen de regio Zwolle. De as Zwolle-Hardenberg is een vitale as geworden, met fraaie dorpen en landschappen en aan beide uiteinden een complete stad. Hardenberg is daarbij het scharnierpunt voor noordoost-Nederland, zowel economisch als qua vervoer. Onze bereikbaarheid over de weg en per spoor is daarom sterk verbeterd. Aantrekkelijke knooppunten en stationsomgevingen zorgen dat regionale bereikbaarheid moeiteloos overgaat in een bereikbaar platteland met leefbare kernen.

1.2 Waarom een omgevingsvisie?

De stip op de horizon

Landstad Hardenberg is geen blauwdruk. Een scherp ruimtelijk toekomstbeeld kunnen en willen we niet neerzetten. Landstad Hardenberg is de stip op de horizon die toekomstige ontwikkelingen richting geeft. Stap voor stap werken we toe naar een nog aantrekkelijker gebied en een nog aantrekkelijker woon- en leefomgeving. Deze omgevingsvisie is daarbij onze leidraad.

Agenda voor samenwerking

We kunnen het niet alleen. Om een volgende stap te maken in de ontwikkeling van onze gemeente is intensieve samenwerking nodig, zowel binnen onze gemeente als daarbuiten. We willen uitgroeien tot een netwerkgemeente bij uitstek. De omgevingsvisie vormt de agenda waarmee we onze samenwerking vormgeven. Met de omgevingsvisie maken we onze partners duidelijk waar we vandaan komen, waar we voor staan en wat we nodig hebben.

De omgevingsvisie als uitnodiging

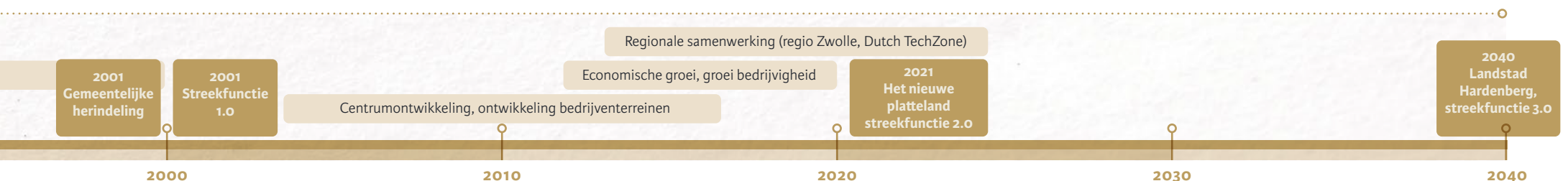
Met de Omgevingsvisie maken we aan iedereen kenbaar wat onze opgaven en ambities zijn. Zowel voor onze leefomgeving als onze samenleving. Op basis daarvan nodigen we inwoners, ondernemers, instellingen, partners en medeoverheden uit om ons te helpen. We organiseren samenwerking rond opgaven die ertoe doen. Het is van belang om elkaar daarin te bevragen en uit te dagen. Weten wat je komt brengen en wat je komt halen, het gedeelde belang te vinden of te ontwikkelen.

1.3. Leeswijzer

Hoofdstuk 2 laat zien hoe de omgevingsvisie tot stand is gekomen. Het traject Bouw je eigen buurt speelde hierbij een grote rol. Daarna leest u in hoofdstuk 3 en 4 het verhaal van Hardenberg. Hoofdstuk 3 beschijft het Hardenberg van nu: "het nieuwe platteland". Hoofdstuk 4 geeft eerst een aantal uitgangspunten voor onze ontwikkeling en ons vergezicht: Landstad Hardenberg. Om dat vergezicht te naderen, ontwikkelen we ons op vier thema's:

- *Hardenberg: in balans* - over de verscheidenheid van ons landelijk gebied (hoofdstuk 5).
- *Hardenberg: voor elkaar* - over stedelijke ontwikkeling, een vitale samenleving en leefbare kernen (hoofdstuk 6).
- *Hardenberg: knooppunt* - over een vitale economie en goede bereikbaarheid (hoofdstuk 7).
- *Hardenberg: duurzaam* - over de energietransitie, klimaatadaptatie en een circulaire economie (hoofdstuk 8).

Binnen elk thema hebben we ambities en staan we voor opgaven. Samen vormen ze onze agenda voor toekomstige samenwerkingen. Hoe we deze samenwerkingen aangaan en welke rol de omgevingsvisie daarbij heeft, leest u in hoofdstuk 9. Daar vindt u ook meer informatie over de doorwerking van de visie op ons overige beleid en de juridische aspecten rondom deze visie.

BOUWEN AAN DE OMGEVINGSVISIE

2

De omgevingsvisie is niet van de gemeente alleen. Alle inwoners en ondernemers, belangengroepen moeten zich erin kunnen herkennen. We maken de omgevingsvisie daarom niet 'achter het bureau' maar samen met de Hardenbergers. De eerste stap daarin was het traject 'bouw je eigen buurt'. Tegelijkertijd hebben we op allerlei terreinen nieuw beleid gemaakt: van woonbeleid tot duurzaamheidsprogramma. Dit is met verschillende groepen Hardenbergers besproken. De resultaten hiervan zijn terechtgekomen in deze overkoepelende omgevingsvisie.

2.1 Bouw je eigen buurt

Bij het maken van deze Omgevingsvisie hebben we al vroeg veel inwoners en plaatselijke belangengroepen betrokken. Wat vinden onze inwoners belangrijk en wat niet? Welke keuzes maken onze inwoners voor hun directe woonomgeving, voor hun buurt of wijk, voor de gemeente als geheel? Onder de noemer 'Bouw je eigen buurt' werkten en dachten in totaal 767 mensen mee. Dat waren vooral inwoners en plaatselijke belangengroepen. Maar ook scholieren, woningcorporaties, ondernemers en verenigingen. Bijlage 1 geeft een compleet overzicht. Bouw je eigen buurt is opgevallen tot in Den Haag. De VNG beschreef onze aanpak als een goed voorbeeld voor andere gemeenten.

De resultaten van Bouw je eigen Buurt zijn in deze visie meegenomen. We brachten de genoemde ideeën terug tot zeven thema's. Ze vormden de inspiratie voor deze omgevingsvisie. De tabel hiernaast bevat de opbrengst van Bouw je eigen buurt, en laat zien in welke hoofdstukken van de omgevingsvisie deze is terug te vinden:

Thema	Wat is belangrijk?	Terug te vinden in hoofdstuk...
1. Mensen om mij heen	Naoberschap Georganiseerde ontmoetingsplek Vrijwilligerswerk	6. Hardenberg: voor elkaar
2. Vrije tijd	Platteland/boerenland Evenementen Rust en recreatie	5. Hardenberg: in balans
3. Fysieke leefomgeving	Nabijheid ziekenhuis Supermarkt School (in kleine kernen) Zorg aan huis	6. Hardenberg: voor elkaar 7. Hardenberg: knooppunt
4. Eigen huis en buurt	Veiligheid Natuur/groen Kindvriendelijk	6. Hardenberg: voor elkaar 5. Hardenberg: in balans
5. Werk	Ruimte voor ondernemen Innovatie	7. Hardenberg: knooppunt
6. Hoe verplaats ik mij	Fietsen/goede fietspaden Openbaar vervoer/betaalbaar Goede autoverbindingen	7. Hardenberg: knooppunt
7. Energie	Duurzame energie Energie thuis opwekken Energie lokaal opwekken	8. Hardenberg: duurzaam

De thema's 'mensen om mij heen', 'fysieke leefomgeving' en 'hoe verplaats ik mij' kwamen vooral in de kleinere kernen terug. Logisch, want die thema's zijn juist daar nog meer van belang dan in Hardenberg en Dedemsvaart. Uit 'Bouw je eigen Buurt' kwam naar voren dat de waardering voor de leefbaarheid in de kernen hoog is. Het is goed wonen, werken en leven in onze gemeente. Familiebanden en sociale netwerken spelen een belangrijke rol om in Hardenberg te (blijven) wonen. Dit bleek ook uit een enquête onder jongeren van het Vechtdal College.

2.2. Samenhang met ander beleid

Tegelijk met de omgevingsvisie werkten we aan beleid over bijvoorbeeld wonen, duurzaamheid, mobiliteit en economie. Verschillende belanghebbenden waren hierbij betrokken. Hun inbreng is ook gebruikt voor deze omgevingsvisie. Zo haalden we veel meer informatie op dan anders. Ook konden we oefenen met het werken in de geest van de omgevingswet. De samenhang tussen beleidsvorming en uitvoering kwam naar voren. Er is een begin gemaakt met het werken in (omgevings)programma's.

2.3 Blijven bouwen

De omgevingsvisie timmert niet alles dicht, maar nodigt bewoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en andere partners nadrukkelijk uit om samen de benoemde ambities en gewenste ontwikkelrichting verder uit te werken in oplossingen en maatregelen. De omgevingsvisie is bedoeld als startpunt van nieuwe of hernieuwde samenwerkingen op weg naar Landstad Hardenberg.

2021: GROEIGEMEENTE IN HET NIEUWE PLATTELAND

Hardenberg is een grensgemeente met een uitgestrekt platteland. In tegenstelling tot veel andere grensgemeenten groeien onze bevolking en economie. Zo is 'het nieuwe platteland' ontstaan: een aantrekkelijk platteland met duidelijke kernhiërarchie en onderlinge verbondenheid. In Hardenberg en Dedemsvaart zijn stedelijke voorzieningen met een regionaal verzorgingsgebied, zoals ziekenhuis en theater. Kortom, in onze gemeente komt het beste van het platteland en de stad samen. Alleen door slimme samenwerkingen aan te gaan op verschillende schaalniveau's hebben we dit weten te bereiken. Dit moeten we blijven doen. Onze streekfunctie blijft daarbij van groot belang. We richten en intensiveren daarom onze samenwerkingen, vooral met provincie en de regio's. Zo houdt noordoost-Overijssel een krachtig streekcentrum dat de hele regio optrekt in welvaart en welzijn.

3.1 De groeiende grensgemeente

Bevolkingsgroei

Onze bevolking groeit gestaag, in lijn met de landelijke trend. Afgelopen 10 jaar kwamen er bijna 2.000 inwoners bij (3,2%). Dat is uniek want in de meeste grensgemeenten krimpt de bevolking. Hardenberg is bovendien relatief jong en kinderrijk. Een kwart van de Hardenbergers is jonger dan 20 jaar (Nederland: 22%).

Economische groei

Ook economisch doen we het goed. Voor een grensgemeente zijn de economische prestaties indrukwekkend. De tabel hiernaast illustreert dit.

3.2 Het beste van het platteland en de stad²

Ruimte is onze troefkaart. Onze gemeente is uitgestrekt. Met een grondgebied van 317 km² is Hardenberg de omvangrijkste gemeente van Overijssel. In Nederland staan we op de dertiende plaats. Ter vergelijking: Hardenberg is drie keer zo groot als Den Haag of Utrecht. Voor een plattelandsgemeente hebben we relatief veel inwoners: meer dan 61.000. Daarmee zijn we de

3

Oppervlakte bedrijventerrein	Tussen 2000 en 2015 verkocht Hardenberg jaarlijks de meeste hectares bedrijventerrein van heel Overijssel.
Bedrijfsvestigingen	Tussen 2013 en 2019 was er een groei van 4.745 naar 5.350 vestigingen.
Banen	Met 26.830 banen hoort Hardenberg bij de top van Overijssel. <ul style="list-style-type: none"> • Toename 2018: 900 (+3,5%) • Toename 2019: 572 (+2,2%, provincie Overijssel: 2,0%) Hardenberg is de snelst groeiende gemeente van de regio Zwolle (meer banengroei dan Zwolle zelf). Daardoor wordt Hardenberg steeds belangrijker voor de inwoners van de omliggende regio's.
Werkloosheid	<ul style="list-style-type: none"> • 2018: 3,2% (landelijk: 3,7%) • 2019: 2,7% (landelijk: 3,5%) Door Covid-19 zal de dalende trend in 2020 naar verwachting niet doorzetten

tweede gemeente van de regio Zwolle. In Overijssel staan we op de zesde plaats, net na Almelo en Hengelo. De meeste mensen wonen in Hardenberg en Dedemsvaart.

Het beste van het platteland en de stad komen in Hardenberg samen. Er is een sterke vertegenwoordiging van zowel de landbouw als de industrie. De dorpen en buurtschappen zijn plaatsen met kwaliteit van leven en naoberschap. Ze zijn de dragers van een leefbaar platteland. Het zijn unieke woonlocaties door de combinatie van de rust van het platteland en de nabijheid van stedelijke voorzieningen. Platteland en stad raken steeds meer verweven. We combineren de kracht van het platteland met een compleet stedelijk voorzieningenniveau en een sterke recreatiesector. Attractiepark Slagharen is als nationale trekker een vlaggenschip. Naast dagrecreatie is er ook veel verblijfsrecreatie, zoals bungalowparken en campings. Tussen de stedelijke centra en de dorpen is een sterke hiërarchie. Daardoor hebben we zowel stedelijke als plattelandsopgaven. Die combinatie van een verweven platteland en een sterk voorzieningenniveau noemen we 'streekfunctie 2.0'.

Hardenberg is als voorbeeldcasus gebruikt in het boek "Slimme streken. De kracht van het platteland", dat de gemeente beschrijft als een plattelandsregio bij uitstek. Die met haar kenmerkende kernstructuur en interactie met de stad, model kan staan voor andere plattelandsgebieden in Nederland. Professor Hospers, mei 2018.

3.3 Sterk voorzieningenniveau

We hebben veel stedelijke voorzieningen. Dit komt vooral doordat het Rijk Hardenberg in de jaren '50 aanwees als ontwikkelingskern. Dankzij investeringspremies kwamen aansprekende bedrijven als Wavin, Walmarait en Diamant naar Hardenberg. Dit trok weer nieuwe maakindustrie en andere bedrijvigheid aan. Een bloeiend bedrijfsleven zorgde voor voldoende werkgelegenheid. Dat is een voorwaarde voor goede voorzieningen. Succesvolle industriepolitiek als aanvulling op een van oorsprong agrarisch gebied.

In 2001 was er een grote gemeentelijke herindeling. De provincie Overijssel gaf Hardenberg een streekfunctie. Dit gaf ruimte voor nieuwe investeringen. Een nieuwe schaa sprong werd mogelijk. De bestuurlijke slagkracht nam toe. We veranderden van een beheergemeente naar een ontwikkelgemeente. Samen met de provincie werkten we aan groei, om zo de nadelen van onze ligging aan de grens weg te nemen. Hardenberg werd een streekcentrum met voorzieningen voor inwoners en bedrijven van omliggende gemeenten.

We hebben fors en langjarig geïnvesteerd om onze positie als streekcentrum te benutten en uit te bouwen tot streekcentrum 2.0. Met ondernemerschap, een gezonde portie lef en doorzettingsvermogen startte en ondersteunde de gemeente allerlei economische en ruimtelijke initiatieven. Dit werkte als vliegwiel voor welvaart en welzijn van de inwoners. Zo ontstond een vitale gemeente met een compleet voorzieningspakket.

3.4 Sterk centrum in drie regio's

Hardenberg is niet voor niets als streekcentrum aangewezen. Het verzorgingsgebied gaat over de gemeentegrenzen heen. De voorzieningen bedienen een gebied van 100.000 inwoners. Met kernen in de wijde omgeving is een sterke woon-werkrelatie. We zijn daarom sterk verbonden met drie regio's: de Regio Zwolle, de Dutch TechZone (Zuidoost Drenthe) en Twente.

We kunnen niet alles alleen oplossen. Voor elke opgave gaan we strategische allianties aan met partners uit de aangrenzende regio's. Vooral met de Regio Zwolle is er een innige relatie. De as Zwolle - Hardenberg is steeds duidelijker in beeld. De samenwerking met de Vechtdalgemeenten is om verschillende redenen belangrijk. Bij andere opgaven zijn juist samenwerkingen met Drenthe en Twente waardevol voor ons. En voor hen.

3.5 Kansen verzilveren door samenwerking

De afgelopen decennia hebben we geleerd op eigen kracht vooruit te komen. Zelfredzaamheid, eigenwaarde en samenwerken zijn deel geworden van ons DNA. Onze werkgevers en werknemers hebben vanouds een hoog arbeidsethos en staan midden in de samenleving. Onze vitaliteit is vooral te danken aan de kracht van de samenleving zelf. Samenwerking was en is

daarom keihard nodig. Met de eigen inwoners, de provincie, de buurgemeenten, waterschappen, veiligheidsregio, de regio's, bedrijven, maatschappelijke partijen en allerlei andere organisaties. Het gemeentebestuur bouwt bewust aan deze relaties. Tot op de dag van vandaag voeren we een 'ja, mits'-koers. Er is ruimte voor ontwikkelingen maar we koesteren onze bestaande kwaliteiten. Ze worden behouden of versterkt. Deze aanpak past, samen met de flair en de doenersmentaliteit, uitstekend binnen het gedachtegoed van de omgevingswet. Daarom houden we dit vast.

3.6 Vasthouden en doorzetten

Behoud van streekfunctie vraagt blijvende investeringen en intensieve samenwerking

Vanuit onze bovenlokale positie is fors geïnvesteerd in het versterken van onze sociaaleconomische structuur, ons voorzieningenniveau en daarmee onze vitaliteit. Dat heeft ons veel gebracht. We kunnen het ons nu niet permitteren om rustig achterover te leunen. Integendeel. Onze positie als regionaal centrum is als grensgemeente niet vanzelfsprekend. De noodzaak om (blijvend) te investeren en stimuleren is er niet minder op geworden.

Om onze kracht vast te houden en verder uit te bouwen blijft onze streekfunctie van groot belang. Mede dankzij de steun van de provincie heeft Hardenberg in de afgelopen jaren aansprekende resultaten en economische groei weten te behalen. Daarom is het van belang met deze samenwerking door te gaan, net als de samenwerking met de regio's. Waar nodig richten en intensiveren we de samenwerking. Zo houdt noordoost-Overijssel een krachtig streekcentrum dat de hele regio optrekt in welvaart en welzijn.

Samenhang tussen ontwikkelingen wordt ingewikkelder

Maar er speelt meer. Op het platteland speelt een transformatie die gevolgen heeft voor allerlei functies. In de stad liggen grote opgaven rondom woningbouw en een veranderend retaillandschap. Ontwikkelingen in stad en platteland zijn met elkaar verweven. Ruimtelijke opgaven worden steeds complexer. Ook veranderende wet- en regelgeving en toenemende participatie dragen hieraan bij. De onzekerheid neemt daardoor toe. Plannen hebben een langere doorlooptijd en vragen tussentijds om bijsturing.

Kortom, de urgentie om te handelen is groter dan ooit. We moeten blijven ontwikkelen en investeren zoals we altijd gedaan hebben. Om een bloeiende gemeente te blijven moeten we maatschappelijke ontwikkelingen met open vizier tegemoet treden. De transities rondom energie, klimaat, platteland en binnensteden als kans gebruiken om onze positie als streekcentrum te versterken. De handen moeten uit de mouwen. Ook als ontwikkelgemeente moeten we vernieuwen. Het is daarom belangrijk dat we weten wat we willen, weten hoe dat te bereiken en met wie. De omgevingsvisie helpt daarbij. Ons vergezicht 'Landstad Hardenberg' beschrijft wat we willen (hoofdstuk 4). Vervolgens hebben we per thema vastgelegd hoe we dat willen bereiken (hoofdstuk 5 tot en met 8). De opgaven en ambities uit deze hoofdstukken vormen de agenda voor onze samenwerkingen in de nabije toekomst.

2040: LANDSTAD HARDENBERG

4

Het is 2040. Landstad Hardenberg heeft inmiddels 65.000 inwoners en heeft zijn streekfunctie verder uitgebouwd. Succesfactoren zijn een aantrekkelijk platteland en een sterk voorzieningenniveau. Om dat te bereiken hebben we voortdurend vastgehouden aan groei van de bevolking. Onze economie is sterk en concurrerend. Met aandacht voor kwaliteit van de leefomgeving zijn stedelijke functies en nieuwe functies in het buitengebied met elkaar verweven. Ruimte is daarbij onze troefkaart. Er is een goede balans ontstaan met aandacht voor brede welvaart, duurzame investeringen, kwaliteit van leven en omzien naar elkaar. De maakindustrie is een belangrijke drager van onze economie. Andere sectoren zijn versterkt. De agrosector, het onderwijs, het bedrijfsleven en de overheid bieden gezamenlijke meerwaarde in agrohubs in het buitengebied. Nieuwe economische dragers zorgen dat ons platteland de basis vormt voor onze 'streekfunctie 3.0'. Toerisme en recreatie zijn versterkt, vooral via de 'regio van het gezonde leven'. Onze centra zijn veranderd van place-to-buy naar place-to-be met onze (regionale) voorzieningen temidden van een aantrekkelijke openbare ruimte. Onze centra en ons nieuwe platteland vullen elkaar aan in een verweven landstad.

Hardenberg is een krachtig knooppunt in het regionale netwerk van noordoost-Nederland. Met een eigen identiteit en verzorgingsgebied zijn er intensieve samenwerkingen met verschillende regio's. De gemeente Hardenberg is een sterke economische speler binnen de regio Zwolle. De as Zwolle-Hardenberg is een vitale as geworden, met fraaie dorpen en landschappen en aan beide uiteinden een complete stad. Hardenberg is daarbij het scharnierpunt voor noordoost-Nederland, zowel in economisch opzicht als qua vervoer. Er zijn verbindingen naar Twente, Groningen (Nedersaksenlijn) en Duitsland. Onze bereikbaarheid is daarom sterk verbeterd, over de weg en per spoor. Aantrekkelijke knooppunten en stationsomgevingen zorgen dat regionale bereikbaarheid moeiteloos overgaat in een bereikbaar platteland met leefbare kernen.

4.1 Vier uitgangspunten voor ontwikkeling

De belangrijkste uitdagingen in het kort

We staan voor veel en grote uitdagingen. Een groeiende bevolking en economie zijn voor een grensregio niet vanzelfsprekend. Integendeel. Dit vraagt om blijvende inspanningen en investeringen. We kunnen niet doorbouwen zoals we groot zijn geworden. Het gebruik van het platteland verandert. Dat vraagt om ontwikkeling van bebouwing die samengaat met ruimtelijke

kwaliteit, landschap en natuur. Stad en land vullen elkaar steeds meer aan en houden elkaar in balans. Samen vertellen zij het verhaal van de functieverandering van het Hardenbergse platteland. Of-of-denken maakt plaats voor en-en-denken. We willen de kwaliteiten van het buitengebied versterken door stedelijke elementen aan te brengen. Tegelijkertijd blijven we werken aan het binnenstedelijk woon- en leefklimaat met vitale en bruisende centra in Hardenberg en Dedemsvaart.

De gemeente Hardenberg staat niet op zichzelf. Sociale, maatschappelijke en economische relaties zijn steeds (boven)regionaler. We worden steeds afhankelijker van de omliggende regio's. Omgekeerd geldt hetzelfde. We spelen daarop in. Per opgave kiezen we het juiste schaalniveau voor onze aanpak en samenwerking. We gaan 'spelen met schalen'. We staan voor een nieuwe schaalessprong. Om deze schaalessprong te kunnen maken hebben we vier uitgangspunten:

- a. De groei vasthouden en doortrekken
- b. Kwaliteiten toevoegen wordt belangrijker
- c. Ruimte als troefkaart
- d. Bereikbaarheid en samenwerking als randvoorwaarden

1. De groei vasthouden en doortrekken

We blijven inzetten op groei van de economie en de werkgelegenheid. We streven naar een positieve arbeidsmarktbalans. Dit past bij onze positie als streekcentrum. De omvang en samenstelling van de beroepsbevolking geeft nu voldoende basis voor een compleet stedelijk voorzieningenniveau. Dat willen we in de toekomst ook zo houden. Een stabiele bevolkingsgroei is daarom een voorwaarde. Net als het behouden van onze concurrerende economie.

Volgens de prognoses groeit onze bevolking tot 2040. Tot 2050 groeit ook het aantal huishoudens, en daarmee de woningbehoefte. Terwijl de bevolking groeit, neemt de beroepsbevolking geleidelijk af door vergrijzing. Dit kunnen we positief beïnvloeden door jonge gezinnen en startende huishoudens aan te trekken. Dit is gunstig voor de omvang van onze beroepsbevolking en ons voorzieningenniveau. De Regio Zwolle krijgt van het Rijk een groeiopgave van naar verwachting 40.000 tot 60.000 woningen in 2040. Hiervan kunnen en willen we in ieder geval 1.000 woningen voor onze rekening nemen.

2. Kwaliteiten toevoegen wordt belangrijker

Groei is geen doel op zich maar moet bijdragen aan welvaart en welzijn van onze inwoners. We bouwen bestaande kwaliteiten uit en voegen nieuwe toe aan onze leefomgeving en economie. Zo willen we onze inwoners binden en vertrokken Hardenbergers verleiden om terug te keren. We scheppen een gunstig vestigingsklimaat voor nieuwe bedrijven. Nieuwbouw is hiervoor niet voldoende. Verbeteringen in het woon, leef- en werkklimaat werken als een vliegwiel voor de lokale welvaart en het welzijn van de inwoners. Dit noemen we 'brede welvaart'.

Een brede welvaart bereiken we door gericht in te spelen op de trends en ontwikkelingen die de samenleving beïnvloeden. Denk aan:

- klimaatontwikkelingen;
- de energietransitie;
- de transities van de landbouw;
- de ontwikkeling naar een circulaire economie en samenleving;
- technologische ontwikkelingen, van invloed op de toekomstige werkgelegenheid;
- toenemende aandacht voor gezonde voeding en levensstijl;
- demografische ontwikkelingen, zoals vergrijzing en gezond ouder worden.

Door slim kansen te benutten kunnen economie, maatschappij en leefomgeving elkaar duurzaam versterken. Zo wordt de samenleving als geheel er beter van. Er ontstaat een aantrekkelijk woon- en leefmilieu met levendige centra, een goed cultuurklimaat, een bloeiend verenigingsleven, recreatieve mogelijkheden, landschappelijke en ruimtelijke kwaliteiten, een excellent vestigingsklimaat voor ondernemers, recreatieve mogelijkheden, landschappelijke kwaliteiten, een aantrekkelijk carrièreperspectief en een optimale fysieke en digitale bereikbaarheid.

3. Ruimte als troefkaart

Ruimte is onze troefkaart. In Hardenberg krijg je veel voor weinig. Er is kwaliteit van leven. De Brede Welvaartsindicator 2019 laat een hoge woontevredenheid zien. Een kwaliteit die in Nederland steeds schaarser wordt. Hiermee onderscheiden we ons. Nu en in de toekomst. Dit doen we door werk te maken van leefbaarheid:

- we versterken landschap en natuur;
- we verbeteren het leef- en woonmilieu (groen, water, schoon, veilig, ruimte);
- we zorgen voor een passend woningaanbod en versterken sociale samenhang;
- we houden ons voorzieningenaanbod op peil (winkels, restaurants, cultuur, uitgaan, evenementen).

Om aantrekkelijk te blijven voor inwoners, bedrijven en bezoekers is ook een eigen Hardenbergse identiteit belangrijk. Onderdeel hiervan is onze burgerkracht, zo bleek uit 'Bouw je eigen buurt'.

4. Bereikbaarheid en samenwerking als randvoorwaarden

Hardenberg is de op één na grootste gemeente in zowel de regio Zwolle als de Dutch TechZone. Beide samenwerkingsverbanden zijn belangrijk om onze ambities en opgaven te realiseren.

Vooraf voor de bereikbaarheid en de economie. En daarmee ook voor onderwijs en scholing. Hardenberg moet daarom uitgroeien tot een netwerkgemeente bij uitstek. Dit vraagt om intensivering van onze samenwerkingsrelaties, specifiek met de regio Zwolle.

Om het groeiende sociale en economische verkeer mogelijk te maken is een goede bereikbaarheid een voorwaarde. Zo blijven we aantrekkelijk om te wonen en te werken. We zetten ons in voor goede, veilige en comfortabele verbindingen naar de regio's om ons heen. Dat geldt in het bijzonder voor snellere verbindingen met Zwolle en Twente.

Hardenberg heeft met de Regio Zwolle een gemeenschappelijke economische agenda. De gemeente zet hierbij in op hoogwaardige agribusiness, maakindustrie en vrijetijdsector. We willen de as Zwolle - Hardenberg neerzetten als een sterk en herkenbaar onderdeel van de Regio Zwolle. Dit moet een vitale as worden, met fraaie dorpen en landschappen en aan beide uiteinden een complete stad. Hardenberg functioneert daarbij als een regionaal economisch en vervoersknooppunt voor noordoost Nederland. Op deze as Zwolle – Hardenberg ligt het Vechtdal. Hier liggen grote mogelijkheden om de regio verder te versterken op het gebied van toerisme, zorg en voeding. Zo functioneert de as Zwolle-Hardenberg als basis voor samenwerking én bereikbaarheid.

Binnen de gemeente verminderen we de autoafhankelijkheid door het verbeteren van de alternatieven als openbaar vervoer en fiets. Bij een goede bereikbaarheid hoort ook een goede digitale ontsluiting. Bijna alle inwoners en bedrijven hebben toegang tot (mobiel) internet via de nieuwste en snelste technieken. We maken ons sterk om dit te blijven verbeteren.

4.2 Landstad Hardenberg: streekcentrum 3.0.

Een vergezicht

Verleden heb je, de toekomst moet je maken. Het voorspellen van de toekomst heeft weinig zin maar om onze ambities en ontwikkelrichting vorm te geven helpt het om een vergezicht te hebben, een streefbeeld. Zo verbinden we de kracht van gewoon doen met durf en de kracht van de verbeelding.

Transformatie platteland

Ons platteland is in 2040 verrijkt met nieuwe functies. Dit is uitgekiend ingepast in de omgeving. Van leegstand is geen sprake. Vrijkomende agrarische bebouwing vindt snel een andere bestemming met soms ook spannende nieuwe functies. Elke nieuwe functie versterkt de kwaliteiten van de leefomgeving en de identiteit van het omliggende gebied. 'Erven met kwaliteit' is een begrip geworden.

In het buitengebied vinden zowel traditionele, moderne als experimentele landbouwbedrijven gemakkelijk hun plek. Zij bestaan naast elkaar en realiseren aansprekende innovaties. De traditionele landbouwsector is verder versterkt, vooral in de landbouwonwikkelingsbieden.

Nedersaksenlijn

GRONINGEN

ZWOLLE

HARDENBERG

REGIO ZWOLLE

KAMPEN

ZWOLLE

DALFSEN

OMMEN

HARDENBERG

VECHTDAL AS

REGIO TWENTE

DUTCH TECHZONE

HOOGVEEN

EMMEN

COEVORDEN

ALMELO

HENGELO

ENSCHEDÉ

Door innovatie heeft deze sector aan slagkracht gewonnen. Daarnaast staan we bekend om 'smart farming': een meer productieve, natuurinclusieve en circulaire landbouw. Als leverancier van groene grondstoffen is deze onmisbaar voor de economie (biobased economy). We huisvesten dé eiwitteelt van Nederland. De verbrede landbouw geeft Hardenberg een gezicht op het gebied van gezond voedsel en een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Het verkorten van de voedselketen zorgt voor een aantrekkelijk verdienmodel voor agrariërs. Landschap en biodiversiteit zijn een thema. De landbouw is niet alleen sterk en circulair, maar schept ook nieuwe kansen. De landbouwsector levert een belangrijke bijdrage aan onze vrijetijdssector en identiteit.

Het innovatielaboratorium, '(het) boeren van de toekomst' was hierbij doorslaggevend. Het functioneert nog steeds als een toonaangevende Landuniversiteit. De sector en de gemeente hebben gezorgd voor een positief en modern imago voor de agro & foodsector. Grootschalige bedrijven die produceren voor de wereldmarkt leverden ook hun bijdrage.

Natuur en recreatie

Ons handelsmerk is een dynamisch, eigentijds (multifunctioneel) gebruik van een afwisselend landschap. Diverse projecten hebben landschap en natuur verder versterkt. Bestaande natuurparken vormen een groot internationaal natuurgebied nadat ze zijn samengevoegd met Duitse natuurgebieden. Herverwildering zorgt voor lokale natuurvernieuwing. Verdwenen ecosystemen zijn teruggebracht. De groene leefomgeving is hooggewaardeerd. Ze wordt veel gebruikt voor gezonde buitenactiviteiten en ontspanning. Onder natuur- en rustzoekers is het Reestdal bijna net zo bekend als het Vechtdal. De tuinen van Mien Ruys zijn nog steeds een begrip en er zijn meer aantrekkelijke publiekstuinten bij gekomen. Het gegroeid aantal wijngaarden heeft het beeld van het multifunctionele landschapsgebruik verder versterkt. Het heeft een extra dimensie toegevoegd aan de landbouw in verbinding met de vrijetijdseconomie. In 2040 wordt voor de tiende keer 'Oerol op het vaste land' georganiseerd, het onstuimig opgroeiende zusje van het internationaal vermaarde locatie- en theaterfestival op Terschelling.

Regio van het gezonde leven

Verschillende oudere vakantieparken en -verblijven zijn omgevormd tot moderne accommodaties op het snijvlak van landbouw, natuur en recreatie. In 2030 vierden provincie en gemeente het succes van Streekfunctie 2.0 op de groene vrijetijdsboulevard. Deze boulevard heeft wellness- en sportvoorzieningen en horeca. Ze past bij het streven om het Vechtdal uit te bouwen tot 'de regio van het gezonde leven': de gezondheidsregio van Nederland en Duitsland. Het zorgtoerisme floreert. Onze gemeente profiteert volop van de groeiende groep oudere recreanten en toeristen. Dat biedt een nieuw perspectief voor winkels en vrijetijds- en zorgvoorzieningen.

Dorpen en buurtschappen

De dorpen en buurtschappen zijn vitale gemeenschappen. Door maatwerk in slimme woningprogrammering is er plaats voor jong en oud. Behoud van dorpsvoorzieningen gaat hand

in hand met een goede bereikbaarheid, leefbaarheid en bescheiden groei van inwonertal. Elke kern heeft zijn eigen opgave. Daarom hebben bewoners zelf de regie over de leefbaarheid in hun dorp of buurtschap. Inwoners werken, vaak via een plaatselijke belangengroep, samen met ondernemers en gemeente om hun kern aantrekkelijk te houden.

Stedelijke ontwikkelingen

Ons inwoneraantal schommelt in 2040 al tien jaar rond de 65.000 inwoners. De kwaliteit van leven in onze kernen heeft jongeren in onze gemeente gehouden en jonge gezinnen naar ons toe gebracht. De woongebieden zijn verrijkt met eigentijdse woonvormen voor starters, jonge gezinnen en ouderen. Tot op hoge leeftijd kunnen mensen blijven wonen in eigen dorp of stad.

De bruisende en multifunctionele centra van stad Hardenberg en Dedemsvaart zijn ons visitekaartje voor (nieuwe) inwoners, bezoekers en bedrijven. Ze worden hooggewaardeerd. Het centrum van Hardenberg is door het nieuwe Vechtpark nauw verbonden met de Vecht. Het nieuwe theater ligt aan het waterfront en is onderdeel van een aantrekkelijk verblijfsgebied. Het gezondheidspark, het ziekenhuis en de sportboulevard versterken elkaar en maken het palet van stedelijke voorzieningen compleet. Het station is een regionaal knooppunt geworden. Het stationsgebied is omgevormd tot een aantrekkelijk verblijfsgebied met veel binnenstedelijke activiteiten en opvallende nieuwbouw zoals IQ Blvd. Het veen-/lintdorp Dedemsvaart is een complete woonkern geworden. Het nieuwe centrum heeft een prettig winkel- en verblijfsklimaat met de mooie vaart als blikvanger. Nieuwe woongebieden in Dedemsvaart bieden een woonomgeving dat het segment opvult tussen het stadse wonen in Zwolle en het landelijk wonen in kleinere dorpen.

Mobiliteit

Onze 29 kernen zijn goed met elkaar verbonden. Nieuwe mobiliteitsvormen zoals autodelen zijn opgekomen. Vooral de e-bike heeft de afstanden tussen de kleine kernen en de voorzieningen in Dedemsvaart en Hardenberg flink verkort. Er is daarom fors geïnvesteerd in het fietsnetwerk. De snelfietsroute Zwolle – Hardenberg is een pareltje: een belangrijk uithangbord voor het Vechtdal en de 'regio van het gezonde leven'. De Vechtdallijnen zijn de levensader van de ontwikkelingen in het gebied geworden. Nieuwe woon- en werklocaties zijn op een slimme manier verbonden met de stations. Er zijn snelle busroutes tussen Dedemsvaart, Balkbrug en Zwolle.

Energie en klimaat

De grootschalige duurzame energieproductie is in 2040 zoveel mogelijk bij elkaar gebracht op een of twee bedrijventerreinen in Hardenberg. Hier is ruimte voor grootschalige duurzame opwek. Daarbij is er ook ruimte voor onder meer groene waterstofproductie via elektrolyse, opslag van duurzaam gas en stroom. Ook is er ruimte voor energie(transport)verbonden bedrijven. Hiermee hebben we een flexibel energiesysteem. De energiecoöperatie 'Landstad Hardenberg' besteedt zijn inkomsten aan bijvoorbeeld het gebiedsgericht versterken van natuur en landschap. Zo pakken we de problematiek van stikstof, verdroging en afnemende biodiversiteit aan. De

landbouw krijgt een passend toekomstperspectief.

Het resultaat is een veerkrachtig en vitaal buitengebied met natuur, recreatie en landbouw. Nieuwere (gebruiks)functies zoals klimaatadaptatie en een duurzame energieproductie zijn hiermee verweven. In 2040 blijft het een opgave om een verdienmodel te vinden bij de verschillende gebiedsopgaven voor de uitvoering van het gemeentelijk-provinciaal programma 'Versterken omgevingskwaliteit Landstad Hardenberg'.

4.3 Landstad Hardenberg: krachtig knooppunt

De as Zwolle-Hardenberg

De as Zwolle – Hardenberg is in 2040 een vitale en groene as. Hier ligt het Vechtdal: een sterk A-merk op het gebied van toerisme, zorg en voeding. Het Vechtdal is een ketting met verschillende mooie kralen van dorpen en landschappen. Aan beide uiteinden ligt een complete stad. Hardenberg functioneert hierbij als het scharnierpunt in noordoost-Nederland. De gemeente verbindt verschillende regio's met elkaar.

Samenwerking met 3 regio's

Hardenberg is in 2040 een economisch en vervoersknooppunt in noordoost-Nederland. Met haar ligging op het snijvlak van de Regio Zwolle, zuidoost-Drenthe en Twente is Hardenberg stevig ingebed in deze regio's. De relatie met Duitsland, Enschede en Groningen is hechter en intensiever. Dit zorgt voor vitaliteit en weerbaarheid van het hele gebied.

IQ Blvd als lokaal en regionaal boegbeeld economie en onderwijs

Naast het nieuwe stationsgebouw van Hardenberg is de IQ Blvd verrezen. Een aantrekkelijke plek en een nieuw markeringspunt voor binnenstedelijk Hardenberg, een lokaal en regionaal boegbeeld. Hier bundelen ondernemers hun krachten in verbinding met onderwijs, bedrijfsleven en overheid. Het biedt onderdak aan diverse activiteiten zoals het Ondernemershuis voor het Vechtdal, het Startershuis Doen!, het Regionaal Techniek Centrum. Het is een ecosysteem voor startups. Er zijn relaties met de al eerder gerealiseerde innovatiewerkplaatsen of hubs voor de maakindustrie, de vrijetijdseconomie en de agro-foodsector. Er zijn intensieve samenwerkingen met de Universiteit Twente, Kennispoort regio Zwolle, NHL Stenden, Hogeschool Windesheim Zwolle en 'Ik ben Drents Ondernemer'.

IQ Blvd zorgt voor wendbaarheid van ondernemers en werknemers. Het verhoogt onze innovatiekracht en het gemiddelde opleidingsniveau, bijvoorbeeld door maatwerkopleidingen op bedrijfslocaties en het faciliteren van onderzoek. IQ Blvd draagt zo bij aan de transformatie naar een nieuwe economie, de ontwikkeling van nieuwe economische dragers en het daadwerkelijk doorontwikkelen van ondernemingen en MKB. IQ Blvd heeft ervoor gezorgd dat bedrijven in de gemeente maximaal hebben ingezet op digitalisering, robotisering en andere nieuwe productietechnieken. Steeds meer ondernemers leveren een bijdrage aan de grote transitievraagstukken.

Het toegenomen carrièreperspectief, de toegenomen 'kwaliteit van leven' en onze verbeterde bereikbaarheid zorgen dat voldoende (hoog)gekwalificeerde mensen wonen of werken in de gemeente Hardenberg of aangrenzende regio's. Door gericht beleid van overheid en ondernemers staan er nauwelijks nog mensen aan de kant. Iedereen zet zich in voor de samenleving, betaald of onbetaald.

Het is ons gelukt om maatschappelijke en economische veranderingen succesvol door te voeren. We maken bovenregionaal het verschil op de thema's toerisme en recreatie, agro-food en innovatieve maakindustrie. Hier vinden toonaangevende ontwikkelingen plaats. De verborgen kampioenen op het terrein van de hightech zijn zichtbaar geworden. Ze vormen een natuurlijke en groeiende aanvulling op de traditionele maakindustrie. Het ondernemershuis en het startershuis hebben een stevige positie verworven in het ecosysteem van de Hardenbergse ondernemers. Onder de vlag van IQ Blvd spelen ze een sleutelrol.

Bereikbaarheid en mobiliteit

Zwolle ligt om de hoek, letterlijk, maar ook qua beeldvorming. Door het beter benutten van het wegennet en het toepassen van smart mobility liggen Zwolle, Twente/Almelo en Emmen op maximaal 30 autominuten van Hardenberg. Met de verbetering van de Vechtdallijnen en het doortrekken van het spoor naar Groningen en Duitsland is Hardenberg een spoorknooppunt geworden tussen Zwolle, Drenthe/Groningen en Twente. Regionale samenwerking is hierbij de succesfactor. De Nedersaksenlijn zorgt bovendien voor een betere verbinding van de Euroterminal in Coevorden met de spoorroute Rotterdam – Duitsland, Scandinavië en de Baltische staten. Daarmee is een landelijke logistieke hotspot ontstaan. Een scharnier- en zwaartepunt voor vervoersstromen in het noordoosten van het land.

Onze autoafhankelijkheid is verminderd door het aanbieden van alternatieve vormen van mobiliteit. De elektrische fiets heeft ervoor gezorgd dat het verzorgingsgebied van onze voorzieningen groter is geworden. Nieuwe mobiliteitssystemen spelen haarfijn in op de behoefte binnen een kern of gebied.

Krachtig knooppunt in een regionaal netwerk: streekcentrum 3.0

Het traditionele netwerk, met Regio Zwolle voorop en daarnaast zuidoost-Drenthe, is anno 2040 versterkt. Onze gemeente profiteert mee van de ontwikkeling van de Regio Zwolle tot een economische en stedelijke topregio. Er zijn goede verbindingen met Deventer, Enschede, Groningen en het Duitse grensgebied. Dit versterkt de ruimtelijke spreiding van wonen, werken en onderwijs in Nederland. Later komen nog verdergelegen (Duitse) steden in beeld als samenwerkingspartner: Oldenburg, Bremen en misschien zelfs Hamburg.

Door de knooppuntfunctie is Hardenberg in staat zijn positie als streekcentrum te versterken en opgaven in platteland en stad met elkaar te verbinden. Precies in die balans van regio, stad en platteland bloeit Hardenberg als streekcentrum 3.0. Dat is de kracht van Landstad Hardenberg.

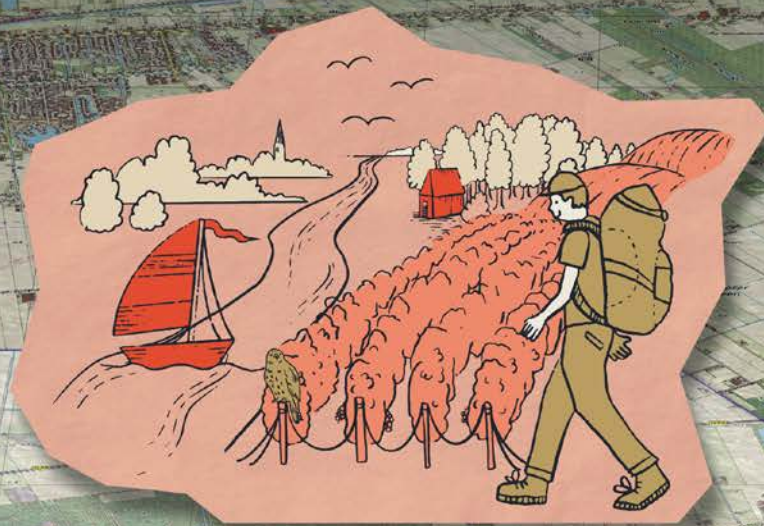
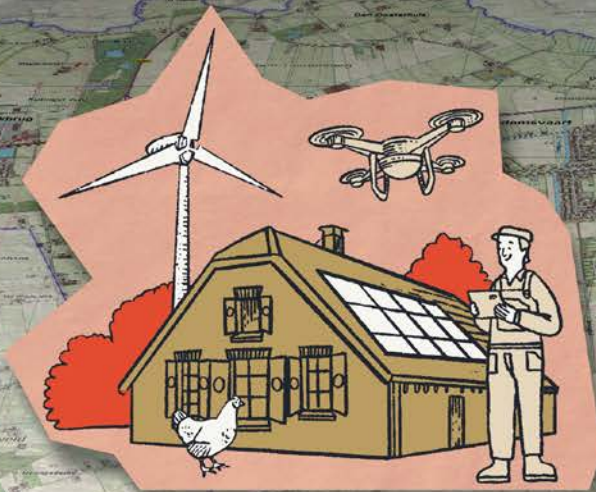
B

THEMA'S

HARDENBERG IN BALANS

5

Ons landelijk gebied is gevarieerd en heeft bijzondere natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. Ze wordt door velen gewaardeerd. Door zijn omvang biedt ons landelijk gebied letterlijk veel ruimte. Die wordt benut voor belangrijke economische activiteiten zoals de landbouw en de vrijetijdseconomie. Onze agrarische sector is van groot economisch belang en van grote betekenis voor het beheer van het landschap. We willen de sector zo goed mogelijk helpen om ook in de toekomst vitaal te blijven.

Onze vrijetijdseconomie is ons visitekaartje. Steeds vaker ontstaan er waardeketens waarin recreatieondernemers elkaar aanvullen. Ook hiervoor willen we ruimte bieden. Dat kan in combinatie met het versterken van natuur en landschap.

Het landelijk gebied maakt een transformatie door, vooral vanwege de veranderende agrarische sector en een veranderend ruimtegebruik. Daarbij komt ook nog de energietransitie en het inspelen op klimaatverandering. Ook die vragen ruimte op het platteland. Alles bij elkaar ontstaan er steeds ingewikkelder gebiedsopgaven. Met respect voor de kwaliteit van de leefomgeving gaan we hiermee aan de slag. De doelen uit de energietransitie maken de opgaven ambitieus. Maar we blijven nieuwe ontwikkelingen langs de lat van ons landschap leggen. Door de landschapsidentiteitskaarten (LIK) weten we waar opgaven ontstaan en hoe we het landschap kunnen versterken. Tegelijk steunen we initiatieven van individuele ondernemers. Bijvoorbeeld door vrijkomende agrarische bebouwing een nieuwe functie te geven. De landschapsidentiteitskaarten zijn daarbij ons kader. Zo geven we nieuwe economische dragers een plaats en vindt ons landelijk gebied een nieuwe balans.

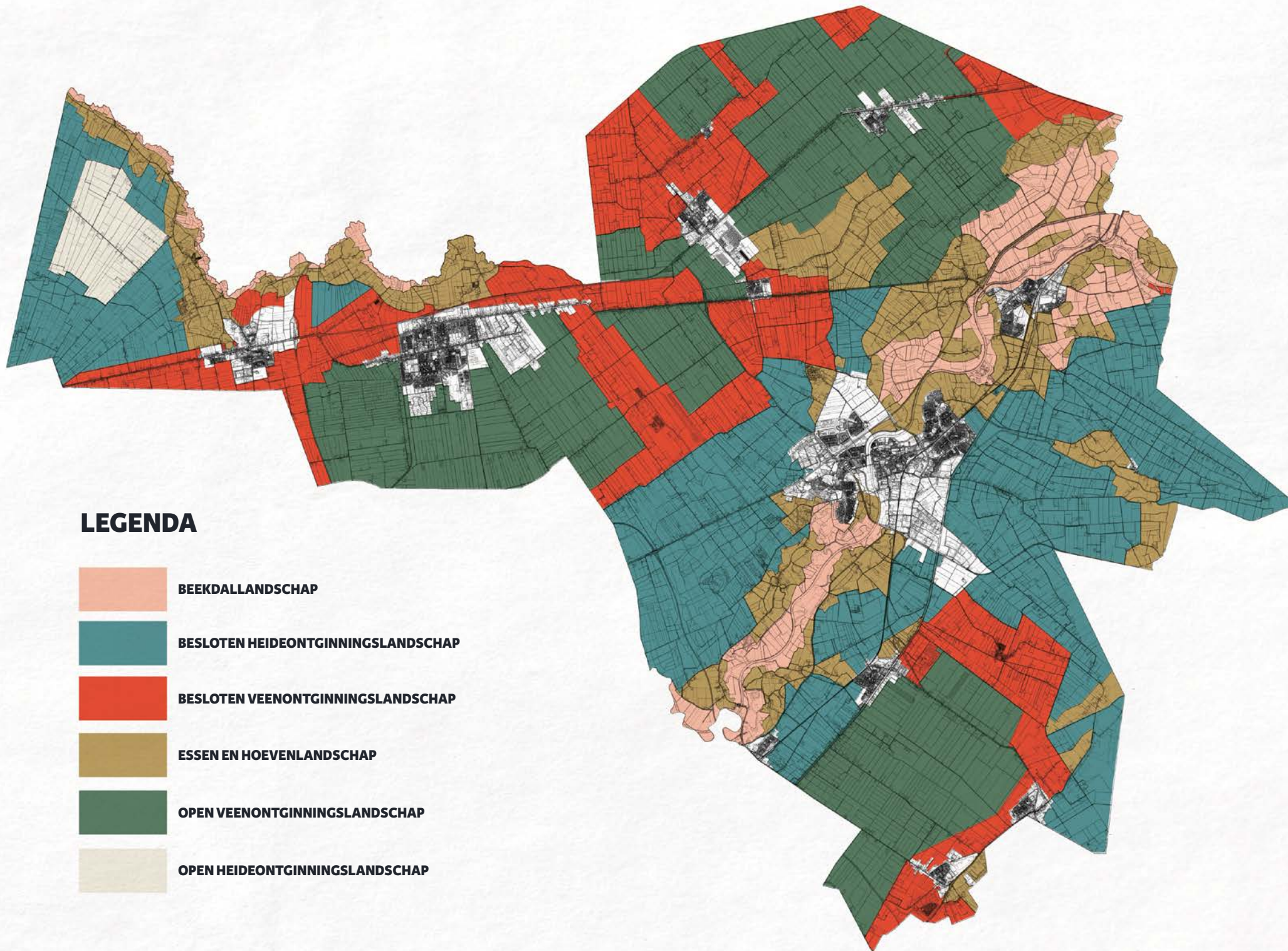
5.1 Grote verscheidenheid in het landelijk gebied

Ons landelijk gebied is gevarieerd en heeft bijzondere, natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. Ze wordt door velen gewaardeerd. Er zijn oude esdorpen, kleinschalige rivierdalen, grootschalige veenontginningen, rationele veldontginningen en glooiende stuwwallen.

De Vecht stroomt van noordoost naar zuidwest als een blauwe ader door het Hardenbergse landschap. Samen met de stuwwal bij Sibculo-Kloosterhaar bepaalt ze de landschappelijke structuur van het gebied. Deze stuwwal is onderdeel van een groter geheel. Via Duitsland lopen de stuwwallen door tot in Twente. Het landijs stuwde in de ijstijd grote wallen op en bepaalde zo ook de loop van de Vecht. Rond de Vecht en de Reest is daardoor een beekdallandschap ontstaan: een kleinschalig landschap met verspreid liggende bebouwing, smalle wegen, houtwallen en kleine bosjes.

Op de overgang naar de hoger gelegen zandgronden ontstond onder invloed van de landbouw een essen- en hoevenlandschap. Eveneens kleinschalig landschap met onregelmatige kavels. Het grootste deel van ons landschap is ontstaan door de ontginning van veen en heide voor de landbouw. In de 19e en 20e eeuw is het woeste landschap in rap tempo ontgonnen. De Dedemsvaart was daarbij de belangrijkste ontginningsbasis. Hierdoor is er een vlak en meestal open landschap. Het wegen- en verkavelingspatroon is strak en rechthoekig. De boerderijen liggen in het open landschap, soms herkenbaar als linten in de ruimte. Voor al deze landschappen geldt dat de ontginning niet eenvoudig was. Overal is hard gewerkt. Boeren en veenarbeiders werkten samen in gemeenschappen van 'markes'. Met hun visie bepaalden ambitieuze mensen als de baron Van Dedem of Generaal Johannes van den Bosch hoe het landschap eruit kwam te zien.

De kaart op de volgende pagina laat de verschillende landschapstypen zien. Deze verschillende landschapstypen zijn de 'natuurlijke' dragers voor ontwikkelingen in het buitengebied. Dit gevarieerde karakter blijft herkenbaar. Nieuwe ontwikkelingen bouwen hierop voort.

AMBITIES

1. We houden van het landelijk gebied vitaal.

We koersen op:

- een goede wisselwerking en samenhang tussen economische activiteiten zoals de landbouw en de vrijetijdseconomie (de gebruikswaarde);
- de waardering van het gebied door inwoners en gasten (de belevingswaarde);
- de kwaliteit van natuur, biodiversiteit, landschap en cultuurhistorie (de toekomstwaarde).

2. We behouden en versterken natuur en landschap, economie en samenleving.

Inzet is een gezond platteland, een goede biodiversiteit en een toekomstbestendig landschap. Bij gebruik en inrichting van het landelijk gebied geldt als uitgangspunt het herstellervermogen of veerkracht in natuur, economie en sociale samenhang. Niet het eenmalige gebruik staat centraal, maar de samenhang tussen behouden en versterken.

3. We maken ruimte voor klimaatadaptatie en de energietransitie met aandacht voor de kwaliteit, het gebruik en de waarden in het landelijk gebied.

De opgave voor de energietransitie in 2050 is dubbel zo groot als de opgave voor 2030. Duurzame stroomopwek en de warmtetransitie (met bijvoorbeeld gebruik van duurzaam gas) moeten op een goede manier een plek krijgen in het landschap..

4. We benaderen ontwikkelopgaven en vraagstukken gebiedsgericht.

Zo benutten we actief de kracht van ons platteland.

5. We stimuleren nieuwe samenwerkingsvormen en strategische partnerschappen tussen ondernemers, onderzoek, onderwijs en overheden.

Denk bijvoorbeeld aan cross-sectorale ondernemerskamers. Dit zijn plaatsen waar ondernemers uit verschillende sectoren elkaar ontmoeten. Het zijn broedplaatsen voor nieuwe verdienmodellen.

6. We zorgen voor passend hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing.

Hierbij is aandacht voor een goede ruimtelijke en landschappelijke inpassing. De nieuwe regeling "Erven met kwaliteit" blijft van toepassing.

5.2 Gebiedsgericht beleid

We zetten ons al lang in om ontwikkelingen in het buitengebied bij te laten dragen aan versterking van de ruimtelijke kwaliteit. Ons beleid beschrijft daarom voor elk landschapstype de belangrijkste gebiedskenmerken en ontwikkelingsrichtingen. Bij het maken van dit beleid waren zowel bewoners als professionals betrokken. De resultaten zijn vastgelegd in Landschap-Identiteit-Kaarten (LIK's). Deze vormen de natuurlijke onderlegger voor ontwikkelvisies voor verschillende deelgebieden:

- Westerhuizingveld en omgeving;
- Dedemsvaart-Zuid, Rheezeveen en Heemerveen;
- Slagharen-De Krim-(Oud) Lutten;
- Gramsbergen en omgeving;
- Rheeze, Duffelen en omgeving;
- Radewijk, Hoogenweg, Bruchterveld, Sibculo;
- Noordelijke stadsrandzone Hardenberg;
- Reestdal;
- Bergentheim-Zuid.

In elke ontwikkelvisie staat op hoofdlijnen welke ontwikkelingen op een passende manier de ruimtelijke kwaliteit kunnen versterken. Hierbij is rekening gehouden met de voorkomende landschapstypen. Dit is terug te vinden in de beide geldende bestemmingsplannen voor het buitengebied. Als een ontwikkeling afwijkt van het bestemmingsplan moet de vergunningaanvrager een ruimtelijk kwaliteitsplan opstellen, meestal op perceelsniveau. De gemeentelijke website (www.mijnlandschapid.nl) is hierbij een inspiratiebron. Hiermee geven we al een paar jaar actief invulling aan een van de hoofddoelen van de Omgevingswet: 'ruimte voor ontwikkeling, waarborgen en versterken van ruimtelijke kwaliteit'. Deze benadering met de website vindt brede steun in de samenleving.

OPGAVEN PER GEBIED

Het Vechtdal

Ontwikkelingen richten zich op een vitale landbouw en vitale vakantieparken in samenhang met ontwikkelingen die bijdragen aan biodiversiteit en klimaatadaptatie. Door bijvoorbeeld promotie bouwen we de gebiedseigen identiteit uit. Het Vechtpark kan hierbij een rol spelen. Samen met de netwerkpartners voeren we het programma Ruimte voor de Vecht uit. De missie is om ons samen met ondernemers en inwoners uit het Vechtdal in te zetten op een klimaatrobuust landschap, een krachtige natuur, een aantrekkelijke leefomgeving, nieuwe verdienmodellen op de langere termijn en een sterke regionale economie. We investeren in ons unieke landschap, voor nu en in de toekomst. We zijn trots op de verbindende kracht van de Vecht.

Het Reestdal

We versterken de biodiversiteit met aandacht voor klimaatadaptatie. We maken het gebied herkenbaar als unieke 'parel' van het Vechtdal. We richten ons vooral op de 'fijnproevers', de mensen op zoek naar de specifieke gebiedskwaliteiten van het Reestdal.

De agrarische ontwikkelingsgebieden

Dit zijn de open heide- en veenontginningen waarin vaak de wijkenstructuur nog in het landschap is te vinden. Ontwikkelingen in deze gebieden dragen bij aan een vitale, veerkrachtige landbouw, ook van meer grootschalige agrarische functies. Het gebied biedt mogelijkheden voor passend

hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing. We geven impulsen die bijdragen aan het herstel van de landschappelijke structuur (wijkenstructuur). In Bergentheim-Zuid ontstaat mogelijk een specifieke opgave rondom stikstofuitstoot vanwege het aangrenzende Natura 2000 gebied Engbertsdijksvenen. Het vinden van een balans tussen akkerbouw, grondgebonden veehouderij en intensieve veehouderij is daarbij van belang.

De gemengde gebieden

Dit zijn de besloten heide- en veenontginningen en het brede beekdallandschap stroomopwaarts van Hardenberg. We geven ruimte aan de landbouw. We maken functietransformaties van vrijkomende agrarische bebouwing mogelijk. We richten ons ook op behoud en aanvulling van passende landschapselementen zoals bosjes en singels.

Overige gebiedsopgaven

Het inspelen op en tegengaan van klimaatverandering zorgt voor meer gebiedsopgaven. Met respect voor de kwaliteit van de leefomgeving gaan we hiermee aan de slag. Voor de bovenstaande gebieden gaat het om het ruimtelijk inpassen van maatregelen rond klimaatadaptatie en biodiversiteit, het inrichten van een circulaire economie en het verder opschalen van de energietransitie richting de einddoelen voor 2050.

5.3 Aandacht voor natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten

De natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten in het landelijk gebied blijven voortdurend aandacht vragen. Natuur en landschap staan onder druk, vanwege de energietransitie, klimaatmaatregelen en de transitie in de landbouw. Tegelijk vormen deze ontwikkelen juist een kans om bij te dragen aan de Landstad Hardenberg en de 'regio van het gezonde leven'. In de dialoog 'bouw je eigen buurt' was de zorg voor een gezonde en groene leefomgeving een speerpunt.

Een goede landschappelijke en ruimtelijke inpassing van vrijkomende agrarische bebouwing is hiervan een voorbeeld. De regeling 'Erven met kwaliteit' (voorheen rood-voor-rood) blijft hierbij ons kader. Dit sluit aan bij de landelijke trend om meer ruimtelijke kwaliteit toe te voegen in de fysieke leefomgeving. Ruimtelijke kwaliteit zien we als "datgene wat ruimte geschikt maakt en houdt voor wat voor mens, plant en dier belangrijk is". De provincie gebruikt deze omschrijving ook.

AMBITIES

7. We geven een extra kwaliteitsimpuls aan de groene omgeving waarbij we onze verschillende landschappen herkenbaarder willen maken. Gebiedsgerichte projecten versterken enerzijds de landschappelijke relaties en biodiversiteit in het landelijk gebied zelf en anderzijds de relatie tussen het landelijk gebied en de kernen. Dit overstijgt de huidige perceelsgerichte benadering.

8. We zoeken naar nieuwe economische dragers in het landelijk gebied om gebiedsgerichte projecten te kunnen financieren. Een voorbeeld is het bieden van ruimte aan tweede woningen. De investeringsruimte die hiermee ontstaat zetten we in voor kwaliteitsverbetering van de fysieke leefomgeving van het buitengebied.

9. **We onderzoeken hoe we inkomsten uit grootschalige(r) toekomstige ontwikkelingen** in het landelijk gebied kunnen inzetten voor de kwaliteit van de groene leefomgeving. Denk aan koppeling van geldstromen rond de energietransitie of klimaatadaptatie. Dit kunnen ook nieuwe economische dragers in het landelijk gebied worden.

10. **We stimuleren groenblauwe diensten** ter ondersteuning van de gebiedsgerichte projecten. Deze dragen bij aan nieuwe kwaliteitsimpulsen voor de groene leefomgeving.

OPGAVEN PER GEBIED

Gebieden die voor extra kwaliteitsimpulsen in aanmerking komen zijn:

- Het Vecht- en Reestdal, zie hierboven onder ambitie 5;
- Landgoed de Groote Scheere. Als enige oorspronkelijk landgoed in Hardenberg is dit een herkenbaar landschapselement. We willen de landschappelijke structuur van het landgoed behouden en versterken. Hierbij benaderen we landbouw, landschap en biodiversiteit in samenhang;
- De Lutteres: Dit is een herkenbaar en oorspronkelijk landschapselement net als de Vecht en Reest. We zetten in op het behoud van de openheid van de es als stuwwal;
- De vloeivelden bij De Krim en het Koloniegebied rond de Ommerschans. Opvallende landschappelijke structuren willen we behouden en versterken;
- Landschapselementen in de kleinschalige landschappen zoals de omgeving van Radewijk, Collendoorn, Ane en Anevelde. Veel landschapselementen zijn hier verdwenen, vooral door ruilverkavelingen. Deze willen we terugbrengen;
- De open veenontginningen. Hier ligt het accent op de landbouw. Ook kijken we naar mogelijkheden om ontwikkelingen in de landbouw te verbinden met herstel van de wijkenstructuur. Hieraan kunnen we ook wateropgaven koppelen (water vasthouden, tijdelijke berging). Natuurvriendelijke akkerranden kunnen de biodiversiteit bevorderen, specifiek voor insecten en boerenlandvogels.
- Stuwwal Kloosterhaar – Sibculo. Landschappelijke waarden behouden en de recreatieve mogelijkheden versterken, bijvoorbeeld als meekoppelkans bij natuurontwikkeling en bij herbestemming van voormalige zandwinningen.

5.4 Vitale, veerkrachtige landbouw

Onze landbouwsector

Onze landbouw is vanouds van grote economische betekenis. Veruit de meeste landbouwbedrijven zijn melkveehouderijen (ruim 200), overige rundveebedrijven (40) en vleeskalverhouderijen

(ruim 25). Ze liggen redelijk verspreid in het buitengebied. De akkerbouwbedrijven (160) liggen vooral in de veen- en heideontginningslandschappen. Verder zijn er ongeveer 100 geiten-, varkens- en kippenbedrijven. Tot slot zijn er ongeveer 100 overige bedrijven, waaronder veel paardenhouderijen.

De werkgelegenheid bij agrarische bedrijven daalde de afgelopen 10 jaar (-13% fte's in de periode 2009 – 2019). Deze daling is kleiner dan de daling van het aantal agrarische bedrijven (-23%). Dit is verklaarbaar: door schaalvergroting stijgt het gemiddeld aantal arbeidsplaatsen per bedrijf. Schaalvergroting komt vooral voor bij varkens-, kippen- en geitenbedrijven. In mindere mate bij melkveehouderijen. In de agrarische dienstverlening steeg het aantal arbeidsplaatsen afgelopen tien jaar.

Transformatie

Onze landbouwsector doet het goed, maar er wordt veel van onze agrariërs gevraagd. Ze moeten balanceren tussen een efficiënte productie, een eerlijk inkomen, milieuzorg, biodiversiteit en maatschappelijk draagvlak. Het blijft een uitdaging om de agrarische sector vitaal te houden. Niet alleen voor agrariërs, maar voor iedereen die hier een aandeel in heeft, ook de overheid. Het Rijk ziet toekomst in kringlooplandbouw. Hierbij is er minder vee en komt er ruimte voor de teelt van (weerbare) gewassen. Tegelijk moeten agrariërs blijven produceren voor zowel de regionale als de wereldmarkt.

Het aantal landbouwbedrijven neemt gestaag af, net zoals elders in Nederland. Dat gaat samen met schaalvergroting en innovaties zoals het sluiten van kringlopen en investeringen in nieuwe stalsystemen. Daardoor komen er steeds meer agrarische bedrijfspanden vrij: naar schatting minimaal 300.000 m² in 2030. Het verouderde deel daarvan komt meestal in aanmerking voor sloop. Het deel dat voor hergebruik in aanmerking komt (VAB-regeling) krijgt een nieuwe functie die past in de directe omgeving en het gebied. De regeling 'Erven met kwaliteit' (voorheen 'rood-voor-roodregeling') is hierbij ons kader.

Een aantal gebieden is aangewezen als agrarisch ontwikkelingsgebied (Bergentheim-Zuid, Dedemsvaart-Zuid, Slagharen-De Krim en Westerhuizingerveld). De agrarische functie staat hier voorop. Functieveranderingen mogen hier geen beperkingen voor de landbouw opleveren.

Professionalisering en schaalvergroting

Schaalvergroting en professionalisering is meestal noodzaak. Een voorbeeld van professionalisering is 'smart farming'. Hierbij gebruiken agrariërs data om heel gericht om te gaan met voedingsstoffen, bestrijdingsmiddelen, natuurlijke bodemprocessen of diergezondheid. Voor Hardenbergse agrariërs liggen hier kansen om zich te onderscheiden. Ze zijn zich bewust van hun omgeving, de maatschappelijke acceptatie en brede waardering van hun ambacht.

Conclusie

Onze agrarische sector is vitaal, van groot economisch belang en van grote betekenis voor het beheer van het landschap. We willen de sector zo goed mogelijk blijven stimuleren en faciliteren. Zo blijft deze ook in de toekomst vitaal. De omvang van ons landelijk gebied biedt daarvoor ook letterlijk de ruimte.

AMBITIES

- 12. We concentreren de groei en doorontwikkeling van grootschalige agrarische functies** in de agrarische ontwikkelingsgebieden Bergentheim-Zuid, Dedemsvaart-Zuid, Slagharen-De Krim en Westerhuizingerveld.
- 13. In 2030 hebben we een productieve, vitale en veerkrachtige landbouw die tegelijk leverancier is van groene grondstoffen.** We hebben een eigen gezicht op het gebied van verbrede landbouw en gezond en streekeigen voedsel en 'smart farming'. Dat maken we waar in een aantrekkelijk landelijk gebied dat sterk verweven is met de vrijetijdssector. De landbouwsector levert hiermee een belangrijke bijdrage aan de identiteit van Hardenberg en draagt, door een optimale benutting van mineralen en meststoffen, bij aan herstel van biodiversiteit.
- 14. We stimuleren kringlooplandbouw en klimaatneutrale landbouw.** Voorbeelden zijn:
 - a. Ondersteunen van proeftuinen en praktijkprogramma's, waarin ook de introductie van nieuwe gewassen in de regio wordt verkend;
 - b. Sluiten van kringlopen, bijvoorbeeld door samenwerking tussen akkerbouw en intensieve veehouderij op het gebied van eiwitteelt;
 - c. Kunstmestvrij Hardenberg: passende ruimte voor mestverwerking;
 - d. Zorgvuldig omgaan met de ruimte vanwege de extensiveringsopgave van de melkveehouderij;
 - e. Ondersteuning van kavelruilprojecten die landbouwstructuurversterking en maatschappelijke opgaven combineren;
 - f. Groen gas: verbinden duurzaamheidsopgaven met de landbouw;
 - g. Zon op dak;
 - h. Circulaire - en klimaatneutrale bedrijfsgebouwen;
 - i. Het sluiten van nieuwe convenanten, in het verlengde van het succesvolle convenant over de bollenteelt.

OPGAVEN

- 15. We gaan met belanghebbenden in de landbouwsector in gesprek** over de weg naar een vitale en krachtige landbouw. We krijgen gezamenlijk inzicht in de uitdagingen, mogelijkheden, kansen en knelpunten. De eerste stap hiervoor is een landbouwanalyse.

Dat is een momentopname van de Hardenbergse landbouw en een analyse van de huidige trends en ontwikkelingen. De landbouwanalyse voeren we samen met belanghebbenden uit. Deze vormt vervolgens het startpunt voor gesprek.

16. We gaan op diverse schaalniveau's in gesprek over het aantrekken van publieke middelen en private investeringen gericht op een vitale en veerkrachtige landbouw.

Samen met de standsorganisaties en andere netwerkpartners in het landelijk gebied zoeken we de dialoog, zowel lokaal, bovenlokaal (Vechtdal) als regionaal (regio's Zwolle, Drenthe, Twente). Scholing van professionals is in ieder geval essentieel. Om mee te kunnen bewegen met de transities in de landbouw zijn wendbare en weerbare ondernemers nodig. Er is daarom aandacht voor het ontwikkelen en trainen van ondernemers in hun competenties.

17. Samen met de sector faciliteren we de ontwikkeling van een agrohub. Dit is een fysieke locatie in het landelijk gebied voor praktijkonderzoek, innovaties, kennisontwikkeling en kennisuitwisseling.

18. We bevorderen natuurinclusieve landbouw met een instrumentenkoffer. Dit helpt agrariërs om hun bedrijfsvoering meer te richten op natuurinclusieve landbouw. We ontwikkelen de instrumentenkoffer samen met de sector.

19. We dragen actief bij aan de versterking van het draagvlak en aan wederzijds begrip tussen boeren, burgers en buitenlui. Voorbeelden zijn het stimuleren van de regionale verwerking en afzet van voedsel en het project 'Boer bewust van je omgeving'.

5.5 Hoogwaardige waardeketens in de vrijetijdseconomie

De vrijetijdseconomie is ons visitekaartje. Het gebied is aantrekkelijk om te verblijven. Er zijn allerlei recreatieve voorzieningen en een aantal grote publiekstrekkingen, zoals de Evenementenhal en Attractiepark Slagharen (1 miljoen bezoekers per jaar) zijn er ook regionale parels, zoals de tuinen van Mien Ruys, onze musea, bezoekerscentra en Anjerpunten. Daarbij komt de grote landschappelijke variatie. De ligging in het Vechtdal en aan de Duitse grens geeft ons ook regionaal een sterk toeristisch-recreatief imago.

De vrijetijdseconomie is van grote betekenis voor o.a. het vestigingsklimaat, imago, leefbaarheid en de voorzieningen. Daarnaast geeft deze een constante economische impuls met 1,3 miljoen toeristische overnachtingen en 1730 banen (6,4% van de totale werkgelegenheid). Dit zijn bovendien banen die alleen ter plekke kunnen worden ingevuld. Daar komt de indirecte werkgelegenheid (de bakker die brood levert aan het vakantiepark, het bouwbedrijf dat het vakantiepark bouwt) nog bij.

Recreatieondernemers stemmen hun activiteiten steeds meer op elkaar af. Er ontstaan waardeketens. Het gaat om 'beter beleven'. Het doel is om de recreatieve beleving meer jaarrond aan te bieden en de verblijfstijd van bezoekers te verlengen. Zo ontstaat meerwaarde voor zowel ondernemers als recreanten. Samenhang, samenwerking en duurzame concepten zijn hierbij sleutelbegrippen. Met behulp van data weet de sector steeds beter wie zijn gasten zijn. Binnen iedere schakel in de keten (zoals verblijf, dagrecreatie, horeca, belevingslandschap) werkt de sector aan onderscheidend ondernemerschap (niet meer van hetzelfde). Innovatie, kwaliteitsverbetering, (gekwaliceerd) personeel, een excellente klantreis en branding zijn belangrijke aandachtspunten en randvoorwaarden.

Een aantal vakantieparken is kwetsbaar. Hiervoor loopt het pilotproject 'vitale vakantieparken Vechtdal'. De Vechtdalgemeenten onderzochten samen wat nodig is om kwetsbare parken vitaler te maken of nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden te geven. Voor het grootste deel van de parken zijn er mogelijkheden, maar maatwerk is nodig. Een vitaal vakantiepark vraagt van ondernemers scherpe keuzes over de nieuwe koers van het park en de daarbij behorende investeringen.

AMBITIES

20. We geven recreatieondernemers de ruimte om door te bouwen aan een hoogwaardige waardeketen.

In elke schakel van de keten willen we een gastvrije gemeente zijn. We richten ons op innovatief ondernemerschap, evenwichtige en samenhangende marketing, gebiedsinrichting, ondersteunende voorzieningen en infrastructuur. Samen met de Vechtdalgemeenten bouwen we op langere termijn aan een gastvrij imago van 'de regio van het gezonde leven'.

21. We verbinden de schakels binnen de bestemming Hardenberg-Vechtdal-Overijssel-Oost Nederland.

De ontwikkelrichting van de sector als geheel vraagt om een gezamenlijke inzet van rijk, provincie en gemeenten. De gemeente stelt zich hierbij actief op, verbindt, ondersteunt en faciliteert.

OPGAVEN

22. We ondersteunen initiatieven gericht op nieuwe doelgroepen die bijdragen aan de 'regio van het gezonde leven'. Voorbeelden zijn zorgtoerisme, wellness en sport, vitale ouderen.

23. We ondersteunen de sector in het versterken van het ondernemersklimaat.

Denk hierbij aan:

- Opzet van een House of hospitality, een fysieke plek waar de sector bouwt aan strategische partnerschappen met het onderwijs. Hier ontstaan crossovers tussen

- onderwijs en de potentiële arbeidsmarkt;
- Ontwikkelen van een innovatieprogramma (creëren van iconen) en een duurzaam kennisprogramma (m.b.v. big data);
- Impact-ondernemen stimuleren (bijv. natuurinclusief);
- Stimuleren samenwerking;
- Inzet van technologie/digitalisering in de bedrijfsvoering;
- Aandacht voor vraagstukken als bedrijfsopvolging, arbeidsmarkt, investeringskracht, familiebedrijven, jaarrond.

24. We ondersteunen en stimuleren de sector bij het revitaliseren en/of transformeren van vitale vakantieparken.

25. We dragen bij aan duurzaam toerisme en een 'low-footprint' Hardenberg voor zover dit binnen onze mogelijkheden ligt. Voorbeelden zijn:

- Inzet op energietransitie (energiebesparing, opwekken);
- Circulair bouwen;
- Stimuleren duurzame mobiliteit.

26. We ondersteunen en stimuleren activiteiten gericht op branding, zoals:

- Hardenberg op de kaart (binnen regiopromotie Vechtdal en citymarketing Hardenberg).
- Storytelling: ontwikkelen van verhaallijnen rondom de Koloniën van Weldadigheid en het Reestdal.

27. De gemeente ondersteunt het vergroten van de toeristisch recreatieve beleving en bereikbaarheid. Het gaat hierbij onder andere om:

- Optimaliseren van routekwaliteit en belevingsaspecten;
- Bezoekersstromen organiseren;
- Zichtbare Reest en Vecht;
- Toegankelijkheid voor iedereen.
- Passende bevaarbaarheid van de Vecht

5.6 Een duurzaam landelijk gebied

In het landelijk gebied liggen duurzaamheidsopgaven rondom energieproductie, klimaatadaptatie en circulaire (kringloop)landbouw. We werken voortvarend aan het Meerjarenprogramma Duurzaam Hardenberg. Daarin hebben deze opgaven een plaats gekregen. Hoofdstuk 8 gaat hier verder op in.

HARDENBERG VOOR ELKAAR

6

In onze gemeente is het goed wonen, werken en leven. Ons uitgestrekte platteland biedt daarvoor de ruimte. Aantrekkelijke en gevarieerde omgevingen en goede bovenregionale voorzieningen zorgen voor kwaliteit van leven. Om dit te kunnen behouden blijft onze gemeente groeien. We willen onze eigen inwoners behouden en verleiden jongeren, hoger opgeleiden en jonge gezinnen om in onze gemeente te komen wonen. En we bouwen woningen bij, tot 2035 tenminste 3.500. Zo helpen we de regio Zwolle om de huishoudensgroei op te vangen.

Onze centra zijn en blijven onze visitekaartjes voor inwoners, (nieuwe) bedrijven en bezoekers. Door centrumvernieuwing zijn Hardenberg en Dedemsvaart de afgelopen jaren er flink op vooruit gegaan. Tegelijkertijd maakt retailsector snelle veranderingen door. Via gerichte gebiedsontwikkelingen blijven we werken aan aantrekkelijke centra met een goede samenhang tussen bereikbaarheid, cultureel aanbod, winkels en horeca, nieuwe bedrijvigheid, wonen en openbare ruimte. Voorbeelden in Hardenberg zijn het gebied rond de haven, het theater en het stationsgebied. Ook het centrum van Dedemsvaart maken we aantrekkelijker.

Onze 29 kernen kennen een sterke onderlinge hiërarchie en verbondenheid. We zijn trots op ons 'naoberschap'. Dat versterkt de leefbaarheid in steden en dorpen. Met centrale dorpsvoorzieningen en goede onderlinge bereikbaarheid van de dorpen willen we deze samenkracht blijven ondersteunen. De samenleving verandert. Zorg op afstand, digitalisering, de energietransitie: allerlei ontwikkelingen kunnen gevolgen hebben voor de leefbaarheid in onze kernen. Dat is een uitdaging die we alleen samen met onze dorps- en wijkgemeenschappen aan kunnen gaan.

Tot slot wordt het verband tussen de fysieke leefomgeving en onze gezondheid steeds meer gezien. Vergeleken met de grote steden staat onze gemeente er goed voor. Door ons naoberschap en onze goede leefkwaliteit zijn onze inwoners goed in staat om zelf regie te voeren over hun gezondheid. Die kwaliteiten willen we versterken zodat onze leefomgeving optimaal bijdraagt aan een 'positieve gezondheid' van onze inwoners. Daarbij leveren we maatwerk per dorp of stad.

6.1 Aantrekkelijk wonen

Onze 29 kernen kennen een sterke hiërarchie. Hardenberg en Dedemsvaart hebben een regionale en bovenlokale functie en bijbehorende voorzieningen. Bergentheim, Balkbrug, Gramsbergen en Slagharen vormen de middengroep met vooral basisvoorzieningen, soms aangevuld met specifieke voorzieningen. De andere 23 kernen hebben het karakter van plattelandskern. De kaart op de volgende pagina laat dit zien.

De twee hoofdkernen zijn vooral in trek als woonlocatie, ook voor huishoudens van buiten de gemeente. De (woon)dorpen en buurtschappen zijn vooral gewild bij de lokale bevolking en rustzoekers van buitenaf.

Het aantal huishoudens in West-Overijssel groeit tot 2030 tot 35.000 - 40.000. Deels is deze groei autonoom (bevolkingsgroei en afname grootte huishoudens). Voor het andere deel komt dit door inhaalvraag en overloop vanuit de steden in het westen en de randen van het land. De regio West-Overijssel heeft onvoldoende plancapaciteit om deze huishoudens allemaal te huisvesten. Er is behoefte aan nieuwe woningen. We willen tenminste 1.000 woningen (extra) bouwen om de groei van de regionale woningbehoefte te helpen opvangen.

Hierbij zetten we al onze troefkaarten in. We kunnen veel woonkwaliteit bieden voor een relatief lage prijs. Het gevarieerde landelijk gebied met de uitstraling van rust en historie draagt bij aan de ervaren woonkwaliteit. Ook de bestaande sociale samenhang, de aanwezige voorzieningenstructuur en de bedrijvigheid zijn hierbij van betekenis. Deze troeven zorgen er samen voor dat de perifere ligging van onze gemeente richting 2030-2040 juist gunstig uitpakt. Door de digitalisering doen fysieke afstanden er steeds minder toe. De 'kwaliteit van leven' des te meer. De Covid-19-pandemie heeft dit nog sterker duidelijk gemaakt.

Elke kern is anders. Er zijn verschillen in inwoneraantal, voorzieningenstructuur, samenstelling van huishoudens of sociale samenhang. De lokale opgaven kunnen sterk verschillen. Bijvoorbeeld op het gebied van vergrijzing, zorg of verduurzaming van de woningvoorraad. Op langere termijn kan dit leiden tot verschuivingen in en tussen kernen. Woondorpen kunnen meer het karakter krijgen van een kleiner plattelandsdorp, met uiteraard bijbehorende voorzieningen. Om aantrekkelijk en klaar voor de toekomst te blijven is maatwerk per kern belangrijk. Alleen door samenwerking tussen gemeente en de dorpsgemeenschappen komt dit tot stand.

De huisvesting van arbeidsmigranten vraagt aandacht. Het gaat om tijdelijke buitenlandse werknemers om de groeiende vraag naar arbeid op te vangen. Het gaat naar schatting om 320 tot 500 werknemers. Dit aantal zal verder groeien. Het is onze maatschappelijke plicht om deze werknemers veilig te huisvesten. We onderzoeken waar dit het beste kan. Samen met de grote werkgevers, uitzendbureaus en de woningcorporatie zoeken we naar mogelijkheden voor financiering en beheer van de (te realiseren) woonaccommodatie(s).

Ons programma Wonen 2019-2025 gaat uitgebreid in op onze ambities voor wonen, de bijbehorende maatregelen en afspraken.

AMBITIES

28. **We willen, naast onze eigen inwoners, minimaal 1.000 nieuwe huishoudens een plaats geven.** Hiermee helpen we de regio Zwolle om de huishoudensgroei op te vangen. Tegelijk blijven we hierdoor een groeigemeente.
29. **We willen onze jongeren vasthouden of naar onze gemeente laten terugkeren** om te wonen en werken. Jongeren zorgen voor een toekomstbestendige economie en geven draagvlak voor onze voorzieningenstructuur.
30. **We verleiden hoger opgeleiden met jonge gezinnen** om bij ons te komen wonen en werken. We bieden een concurrerend woonmilieu tegen een lagere prijs dan bijvoorbeeld de gemeente Zwolle.
31. **We spelen flexibel in op nieuwe ontwikkelingen op het gebied van wonen (adaptieve aanpak).** We werken met een kortere planhorizon dan we gewend waren. We werken kleinschaliger en leveren maatwerk per kern. Dedemsvaart en Hardenberg (Marslanden) houden grotere uitbreidingslocaties.
32. **We zoeken meer mogelijkheden voor wonen in het landelijk gebied** en in de kleine kernen. We zijn ons hierbij bewust van de lokale kwaliteiten en combineren dit met gebiedsgerichte investeringen in het landschap.
33. **We zoeken naar mogelijkheden voor huisvesting van tijdelijke werknemers uit het buitenland.** Dit doen we samen met de grote werkgevers, uitzendbureaus en de woningcorporatie. We zien dit als onze maatschappelijke plicht.

OPGAVEN

34. **Samen met onderwijs en bedrijfsleven starten we komende twee jaar een marketingcampagne** om meer mensen naar onze gemeente te trekken. Doel is het vasthouden van de bevolkingsgroei om daarmee ons voorzieningenniveau in stand te kunnen houden.
35. **We breiden onze woningvoorraad uit en verbeteren deze.** Tot 2035 zijn tenminste 3.500 woningen nodig. 3.000 hiervan bouwen we voor 2030. De uitbreiding van de woningvoorraad ziet er komende 5-10 jaar als volgt uit:
 - a) Van 2022 tot en met 2026 zijn jaarlijks 300 nieuwe woningen nodig;

- b) In en rond de centra maken we het woningaanbod diverser. We bouwen hier vooral woningen voor kleinere huishoudens zoals starters en senioren. Er komen nieuwe woon-zorgconcepten voor inwoners die dit nodig hebben;
- c) In de uitleggebieden bouwen we vooral voor de overloop van de regio Zwolle (startende huishoudens) en op een enkele locatie bouwen we voor de hogere inkomens;
- d) We willen goed kunnen inspelen op de marktvrage, zowel qua aantal als type woningen. Daarom zorgen we voortdurend voor voldoende nieuwe woonbestemmingen in onze bestemmingsplannen;
- e) Samen met woningcorporaties gaan we voor tijdelijke uitbreiding, verduurzaming en transformatie van minimaal 300 sociale huurwoningen tot 2023;
- f) We stimuleren woningeigenaren om te investeren in duurzaamheid en levensloopbestendigheid. Zo blijft onze grote particuliere woningvoorraad ook in de toekomst aantrekkelijk;
- g) Ons woningbouwprogramma is gebaseerd op leefbaarheid, ook op de langere termijn. Zo behouden we onze aantrekkelijke, vitale woonomgevingen;
- h) In samenspraak met ontwikkelaars en consumenten richten we ons vooral op kleine woningbouwprojecten. Zo kunnen we goed inspelen op woontrends. Ontwikkelingen op de lange termijn verliezen we niet uit het oog;
- i) We verbeteren de woonkwaliteit door woningen te renoveren. Soms is sloop-nieuwbouw nodig. Zo ontstaat een diverse woningvoorraad die levensloopgeschikt en energiezuinig is. Om een tijdelijke piek in de woningbehoefte tot 2025-2030 op te vangen is gestart met het versnellen van de nieuwbouw. Dit maakt ruimte om de oudere woningvoorraad te kunnen revitaliseren.

36. Samen met de woningcorporatie en de 'Samen Doen Teams' werken we aan nieuwe combinaties van (betaalbaar) wonen en ambulante zorg. Jongeren en volwassenen verblijven soms in woonvoorzieningen omdat zo'n combinatie ontbreekt. Dit willen we niet. Het is voor deze inwoners belangrijk om te kunnen deelnemen aan onze samenleving, het liefst in eigen dorp of wijk. Bovendien is een combinatie van wonen en ambulante zorg voor de maatschappij goedkoper dan het instandhouden van woonvoorzieningen. De Tiny Houses in de Vogelbuurt (Hardenberg) en de Botermanswijk (Dedemsvaart) zijn goede voorbeelden van waar dit gelukt is.

37. Samen met de (dorps)gemeenschappen werken we aan kaders voor nieuwe woningbouwontwikkelingen en aanpassingen van de bestaande woningvoorraad. Het Programma Wonen geeft hiervoor de hoofdlijnen. We doen dit telkens voor een paar jaar, zodat we voortdurend kunnen inspelen op de actuele woonbehoeften.

6.2 Bouwen aan de stad

We bouwen voortdurend aan de ruimtelijke en stedenbouwkundige kwaliteit van Landstad Hardenberg. Er is al veel gedaan. Met het Vechtpark is de stad verbonden met de rivier. Dit heeft een sterke impuls gegeven aan de kwaliteit van de leefomgeving. In 'stad' Hardenberg is in Marslanden plaats voor uitbreiding met nieuwe woningen. Het stationsgebied van Hardenberg vraagt om verdere stedelijke ontwikkeling. Het is zowel een knooppunt voor vervoers- en bezoekersstromen als schakel tussen het centrumgebied en het gezondheidspark/sportboulevard. Dit bouwen we uit.

De relatie tussen het centrum en de Vecht versterken we vooral in het gebied rond de jachthaven. Hier zijn een aantal ontwikkellocaties. Bovendien verdient de openbare ruimte er een upgrade. Ontwikkelingen binnen het cultuurcluster (Theater de Voorvechter, bibliotheek, bioscoop) vragen ook om ruimte voor aanpassingen. De winkelfunctie van het centrumgebied blijft meebewegen met de ontwikkelingen in de detailhandel. Dat biedt kansen voor nieuwe functies en voorzieningen. Zo blijft het centrum ook in toekomst aantrekkelijk.

Ook het centrum van Dedemsvaart blijft in beweging. Van oudsher is er een mix van woningen en (industrie)bedrijven rond het centrum en langs de vaart. Dat geeft levendigheid, maar soms ook overlast. Dit levert leefbaarheidsproblemen op. Komende jaren onderzoeken we hoe we dit kunnen veranderen.

Voorzieningenstructuur

Ons voorzieningengebruik verandert. Het fysieke winkelaanbod verandert door schaalvergroting en online bezorgdiensten. Een demografische trend zoals vergrijzing zorgt voor verschuivende behoefte in het type voorzieningen. We ontwikkelen een goede strategie om het voorzieningenniveau mee te laten bewegen met de veranderende behoefte. Vanwege ons groot aantal kernen en hun onderlinge hiërarchie is een alomvattende benadering van leefbaarheid, voorzieningen en wonen nodig. Daarnaast maken we ook een strategie per kern.

Vernieuwing centrumgebieden

Door centrumvernieuwing in de afgelopen jaren zijn de centra van Hardenberg en Dedemsvaart aantrekkelijker geworden. Tegelijkertijd maakt retailsector snelle veranderingen door, aangejaagd door de Covid-19-pandemie. We verwachten dat het nodig is om retail in kleinere gebieden bij elkaar te brengen. We houden onze winkelgebieden aantrekkelijk als we meebewegen met trends zoals 'blurring' (combinatie van retail en horeca) of tijdelijke 'pop-up' voorzieningen. Onze centra zijn en blijven onze visitekaartjes voor inwoners, (nieuwe) bedrijven en bezoekers. De totaalbeleving moet kloppen: een goede samenhang tussen bereikbaarheid, cultureel aanbod, winkels en horeca, nieuwe bedrijvigheid, wonen en openbare ruimte.

Winkelgebied	Verzorgingsfunctie	Toelichting	Toekomst
Hardenberg centrum	Regionaal	Compleet aanbod dagelijkse en niet-dagelijkse winkels en breed aanbod horeca/leisure. Verblijfsfunctie	Compacteren kernwinkelgebied, clustering en stimuleren
Hardenberg buurtwinkelcentra	Buurtfunctie	Boodschappenfunctie	Behoud bestaand aanbod
Dedemsvaart centrum	Bovenlokaal	Compleet aanbod dagelijkse winkels en basispakket niet- dagelijkse winkels en ondersteunend aanbod horeca en diensten	Compacteren kernwinkelgebied, clusteren en optimaliseren
Kleine kernen	Lokaal	Boodschappenfunctie	Behoud bestaand aanbod en concentreren
PDV (Perifere Detailhandel) Voorzieningen	Regionaal	Compleet aanbod PDV	Consolideren en waar mogelijk concentreren Haardijk

Detailhandel

Onze Detailhandelsstructuurvisie uit 2017 bevat de uitwerking van de gewenste detailhandelsstructuur. De 'kernenhiërarchie' is hiervoor de basis. Het schema op de volgende pagina uit rapport Seinpost geeft dit samengevat weer.

De bereikbaarheid van voorzieningen is een belangrijke opgave, vooral in de buurtwinkelcentra en de kleine kernen. Behoud ervan is steeds lastiger vol te houden.

Maatschappelijke voorzieningen

Vanuit uit een oogpunt van leefbaarheid vinden we het belangrijk dat elke kern tenminste beschikt over één accommodatie of gemeenschappelijke ruimte waar bewoners elkaar kunnen ontmoeten. Dit gaat in de ene plaats beter dan in de andere. De exploitatie en/of bemensing van voorzieningen noodzaakt soms tot concentratie en bundeling van voorzieningen. Dat vraagt creativiteit. In de allerkleinste kernen kunnen maatschappelijke, commerciële, onderwijs-, zorg- en/of sportvoorzieningen samensmelten op één locatie.

Onderwijs

De meeste kleine kernen hebben een basisschool. Hardenberg en Dedemsvaart hebben een compleet aanbod aan voortgezet onderwijs. Hardenberg heeft regionale voorzieningen voor middelbaar onderwijs. Het roc Alfa-college biedt 70 opleidingen aan op diverse terreinen. Het regionale techniekcentrum Hardenberg verzorgt technische opleidingen. Vmbo-scholen en het mbo werken hier samen. Op Zone College kunnen leerlingen terecht voor opleidingen in de groene richtingen. Tot slot beschikt Hardenberg over de (unieke) opleiding 'zorgbedrijf' en de specialisatie varkenshouderij.

Cultuur

We hebben veel muziek-, toneel- en kunstverenigingen. Ook nieuwere vormen als urban arts en sport, hiphop en street art zijn steeds vaker zichtbaar. Het moderne theater De Voorvechter in Hardenberg heeft 480 plaatsen. In het gebouw is een bioscoop annex filmhuis gevestigd. Het theater biedt een breed en gevarieerd aanbod aan theatervoorstellingen. Het theater zoekt verbinding met andere culturele activiteiten in de gemeente. De bereidheid van het theater om andere (culturele) initiatieven in de gemeente te ondersteunen wordt door culturele verenigingen zeer gewaardeerd.

Naast het theater in Hardenberg zijn er de Gashouder in Dedemsvaart (100 plaatsen) en de Reestkerk in Oud Avereest (250 plaatsen). Gramsbergen heeft het Bostheater (315 plaatsen), in de openlucht. Ook Balkbrug heeft een openluchttheater. Een bijzondere locatie is The Fellowship of Acoustics in Dedemsvaart. Het theater (100 plaatsen) en het aansluitende park zijn een (inter) nationaal walhalla voor gitaren en gitaristen.

In de theaterwereld is vercommercialisering zichtbaar, dit vraagt om steeds grotere accommodaties. Groter dan nu in Hardenberg mogelijk is. Daarnaast zijn er steeds meer hybride vormen waar cultuur, ondernemen en maatschappij samen voor één bepaald doel van betekenis zijn.

Zorgvoorzieningen

Vlakbij station Hardenberg liggen het gezondheidspark en de sportboulevard. De nabijheid van de sportboulevard past goed bij het gezondheidspark. Op het gezondheidspark heeft zich een apotheek gevestigd en is het bestaande ziekenhuis uitgebreid en gemoderniseerd. Dit zal nu en in de toekomst een regionaal verzorgingsgebied hebben. Een kwart van de patiënten komt uit Drenthe en ook inwoners uit Ommen maken gebruik van dit ziekenhuis.

Binnen de zorg wordt steeds intensiever samengewerkt, in ketens of in micronetwerken. Digitalisering en substitutie (de verschuiving van zorg van specialisten naar de eerste lijn) vragen om randvoorwaarden waarbinnen zorgpartners flexibel kunnen samenwerken op het vlak van positieve gezondheid en gezonde leefstijl. De moderne voorzieningen in Hardenberg passen hier goed bij.

Sportvoorzieningen

Tegenover het gezondheidspark ligt de sportboulevard. Hier zijn moderne sportfaciliteiten zoals een sporthal, zwembad, beachcourt en een atletiekbaan. Vrijwel alle dorpen hebben goede sportfaciliteiten zoals sportvelden, sportzaal of sporthal. In Dedemsvaart is een overdekt zwembad. In de Krim, Gramsbergen, Kloosterhaar en Balkbrug zijn buitenbaden.

AMBITIES

- 38. **De centra van de hoofdkernen Dedemsvaart en Hardenberg zijn en blijven het visitekaartje** voor de eigen inwoners, voor bezoekers en voor bedrijven die hier reeds gevestigd zijn of zich er willen vestigen. Dat wil zeggen dat het gehele binnenstedelijk belevingsproduct moet kloppen: bereikbaarheid, cultureel, winkels en horeca, nieuwe bedrijvigheid, wonen en openbare ruimte.
- 39. **We willen het stationsgebied van Hardenberg uitbouwen tot verblijfsgebied dat aanvullend is op het centrum.** Dit doen we in samenhang met het opwaarderen van het station als vervoersknooppunt, de ontwikkeling van de IQ-boulevard en het Gezondheidspark.

- 40. **We houden het totale voorzieningenpakket in de gemeente zo compleet en sterk mogelijk.** Niet in elke kern is nog voldoende draagvlak voor een basisschool, een bibliotheek, eigen buitensportaccommodatie of een dorps huis. De bereikbaarheid van voorzieningen voor iedereen is daarom belangrijker dan de onmiddellijke nabijheid van voorzieningen in elke kern.
- 41. **Elke kern heeft een basisvoorziening zoals een ontmoetingsruimte nodig.** In de dorps huizen vinden vaak preventieve activiteiten plaats die postief van invloed zijn op gezondheid en welzijn. We willen preventieve en collectieve activiteiten met een zorg- en ondersteuningsaanpak behouden en versterken.
- 42. **Samen met allerlei belanghebbenden werken we aan concentratie en bundeling van voorzieningen.** Veel kernen laten zich hierbij al lang van hun beste kant zien. Er is veel creativiteit en wendbaarheid binnen en buiten het verenigingsleven en in buurtschappen. Vaak komen we met de inzet van vrijwilligers tot slimme oplossingen. Als een voorziening in de eigen buurt(schap) niet meer aanwezig is, nemen vrijwilligers hun buurtgenoten mee naar voorzieningen in een nabijgelegen kern. Naoberschap is hierbij vanzelfsprekend en vertrouwd.

OPGAVEN

- 43. **We sluiten aan bij de kracht die in de dorpen en wijken aanwezig is.** Als dat nodig is versterken we deze door activiteiten te bundelen. Dit kan bijvoorbeeld in een 'huis van de wijk', een ontmoetingsruimte voor wijk- of dorpsbewoners. Het verbindt mensen en instanties, stimuleert preventieve en collectieve activiteiten en bevordert de leefbaarheid van dorp of wijk.
- 44. **We formuleren ambities voor het centrum van Hardenberg,** onder andere voor het gebied rond de Haven, de Markt en Theater de Voorvechter. Hier liggen verschillende mogelijkheden om via gebiedsontwikkeling de kwaliteit van het (verblijfs)gebied te verbeteren. Zo spelen we in op de verandering van place-to-buy naar place-to-be. Dit vraagt wel om goede onderlinge afstemming. Er is samenhang nodig tussen de koers in de verschillende deelgebieden, zowel qua functies, inrichting en gebruik. Ook de volgorde en planning moet met elkaar kloppen. Ze mogen de huidige centrumplannen niet in de weg zitten. We overwegen of een masterplan hierbij kan helpen.

45. We onderzoeken hoe we het (gebied rond het) centrum van Dedemsvaart aantrekkelijker kunnen maken. Bijvoorbeeld door het centrum meer te verbinden met de vaart en bedrijfs- en woonlocaties beter van elkaar te scheiden.

46. We oriënteren ons op het theater van de toekomst. Om mee te kunnen met de huidige ontwikkelingen moet het theater meer zijn dan een gebouw: een culturele organisatie die onderdeel is van de gemeenschap.

47. We werken de detailhandelsstructuurvisie van 2017 verder uit.

Dit betekent:

- a. Het (niet-)dagelijkse winkelaanbod in Hardenberg en Dedemsvaart in kleinere gebieden bij elkaar brengen, stimuleren en optimaliseren;
- b. Nieuwe ontwikkelingen en concepten planologisch mogelijk maken;
- c. Het bestaande aanbod in de buurtwinkelcentra Hardenberg proberen te behouden;
- d. Het bestaande aanbod in de kleine kernen te behouden en concentreren waar dat kan.

6.3 Zorg voor elkaar

Onze samenleving is vitaal en geëngageerd. We hebben zorg en aandacht voor elkaar. 'Naoberschap' spreekt vanzelf. Dat maakt wonen in onze gemeente aantrekkelijk. In de eerste plaats is iedereen zelf verantwoordelijk voor zijn/haar welzijn. Vervolgens kijken we via sociale netwerken naar elkaar om. Verenigingen, kerken en instellingen zorgen voor een sterke onderlinge betrokkenheid. Daarbij komt de kracht van vrijwilligers, mantelzorgers en professionals in zorg en ondersteuning. Deze netwerken ondersteunen elkaar. 'Samen-kracht' typeert onze samenleving.

Zelfredzaamheid is nu een van de uitgangspunten van ons gezondheidssysteem. Dit uitgangspunt staat onder druk door toenemende individualisering en doordat we gemiddeld steeds ouder worden. We doen daarom steeds vaker een beroep op zorgvoorzieningen. Daar komt bij dat zorg die nu nog door zorgverzekeraars of vanuit het Rijk wordt vergoed, steeds vaker wordt afgewenteld op gemeenten.

Nu zijn de opgaven op het gebied van wonen, zorg en ondersteuning nog grotendeels op het individu gericht. Ze worden vaak per specialisme aangeboden. We werken toe naar een meer collectieve en gebiedsgerichte benadering. Denk hierbij aan het gebruik van domotica of een multifunctionele accommodatie waar meerdere doelgroepen tegelijk dagopvang krijgen. Hierbij hebben onze 'Samen Doen Teams' een belangrijke rol. Deze teams helpen inwoners met vragen over (ondersteuning op het gebied van) wonen, welzijn, inkomen en zorg. Zo hebben ze zo min mogelijk last van regels, administratie en bureaucratie. Het motto is 'één gezin, één plan'. Per gebied houden we bij hoe vaak we ondersteuning bieden. Zo kunnen we de komende jaren per wijk, dorp of buurtschap een zorgprofiel opstellen. Dit helpt ons om opgaven meer collectief en gebiedsgericht te benaderen. Het schaalniveau van deze gebiedsgerichte benadering is nog onbekend. En biedt zo'n gebiedsgerichte benadering perspectief om op termijn, met behoud van het adagium 'Hardenberg voor elkaar', de kosten in de hand te houden?

AMBITIES

48. Samen met de (dorps)gemeenschappen blijven we werken aan leefbaarheid.

Dit is een belangrijke troefkaart van de gemeente. Uit 'Bouw je eigen buurt' bleek dat onze inwoners de leefbaarheid hoog waarden. Het is belangrijk dit vast te houden naar de toekomst. We hebben hiervoor niet één oplossing. We zoeken naar ruimte voor experimenten.

49. Om wonen aantrekkelijk te houden werken we aan een goede bereikbaarheid, zowel regionaal als lokaal. We geven prioriteit aan sterkere verbindingen met Zwolle, Twente en Drenthe, zowel over de weg (N-wegen, buslijnen) als per spoor (Nedersaksenlijn). We zorgen dat kernen die aangewezen zijn op elkaars voorzieningen goed met elkaar zijn verbonden. Goede (snel)fietsnetwerken en ontwikkelingen zoals MAAS (Mobility as a service) kunnen hierbij helpen.

50. We proberen ouderen zo lang mogelijk in hun eigen omgeving te laten wonen.

Deze groep wordt steeds groter. Vooral in de kleinere kernen is dit een forse opgave. Een zorgvuldig woningbouwbeleid en een meer gebiedsgerichte benadering van zorg en ondersteuning is nodig. We zoeken naar mogelijkheden voor meer kleinschalige woon-/zorgconcepten en meer inzet van algemene - in plaats van individuele - specialistische voorzieningen. Zo houden we de kwaliteit van zorg en ondersteuning in stand en betaalbaar, ook op langere termijn.

OPGAVEN

51. Met de dorpsgemeenschappen werken we aan dorpsvisies. Sommige dorpen werken hier nog aan, andere hebben er al een. De visies beschrijven wat er leeft en speelt. De kwaliteit van de fysieke leefomgeving is hierbij een van de thema's. Ook zijn gewenste activiteiten en maatregelen genoemd. Zo beschikken de kernen over hun eigen agenda bij gesprekken met de gemeente en andere partijen.

52. We experimenteren met nieuwe vormen van participatie. Vooral in de dorpen en wijken kunnen we het belang van 'Hardenberg voor elkaar' verder brengen. Samen met corporaties en zorginstellingen leren we hoe dit het beste gaat.

53. We ondersteunen (inwoners)initiatieven die bijdragen aan preventie of participatie.

Dit kan bijdragen aan het behouden en versterken van de ontmoetingsruimten in de dorpen en wijken. Dit is een van de speerpunten in het beleidsdocument 'Samen Door'. Dit document richt zich op het versterken van preventieve en collectieve voorzieningen. Het gaat om het collectief organiseren van dagbesteding en preventieve (welzijns)activiteiten. Het beleid uit 'Samen Door' werken we komende jaren verder uit (collegebesluit 7 oktober 2019).

54. **We willen preventieve en collectieve activiteiten met een zorg- en ondersteuningsaanpak behouden en versterken, maar niet tegen elke prijs.** De kosten voor de zorg en ondersteuning worden steeds hoger. Als hierin niets verandert, kunnen we de kosten in de toekomst niet meer opbrengen. Preventie is daarom nodig. Preventieve activiteiten vinden vaak plaats in gemeenschappelijke voorzieningen zoals dorpshuizen. Dat geeft ons een extra stimulans om dorpshuizen en andere gemeenschappelijke voorzieningen te willen behouden.

6.4 Gezonde leefomgeving

Gezien bovenstaande ontwikkelingen is het belangrijk om te werken aan positieve gezondheid. Dit is 'het vermogen zich aan te passen en een eigen regie te voeren in het licht van de lichamelijke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven'. Dit vermogen en deze uitdagingen verschillen per individu, per situatie en per doelgroep. Het ministerie van Volksgezondheid geeft positieve gezondheid een centrale plaats in haar beleid (nota gezondheidsbeleid 2020-2024).

In dit beleid staan twee ambities centraal:

- gezondheid wordt een vast onderdeel van de belangenafweging in ruimtelijk beleid.
- bij (decentrale) beleidsontwikkeling wordt meer verbinding gemaakt tussen het fysieke en het sociale beleidsdomein.

De afbeelding laat zien hoe het beleid rondom positieve gezondheid doorwerkt in het ruimtelijk beleid.

AMBITIES

55. **We willen positieve gezondheid bevorderen en stimuleren.** Dit doen we samen met onze partners op het gebied van wonen, zorg en maatschappelijke ontwikkeling. De sleutel ligt bij een gebiedsgerichte aanpak. Elk gebied heeft zijn eigen demografische, sociaal maatschappelijke en/of gezondheidskenmerken. We maken zorg- en gezondheidsprofielen per wijk, kern of (cluster van) buurtschap(pen). Zo kunnen we inspelen op deze verschillen en maatwerk bieden.
56. **We stimuleren samenwerking tussen inwoners, zorgaanbieders, corporaties, huisartsen, wijkverpleging en voorzieningen voor Wmo en jeugdzorg.** Nieuwe samenwerkingsvormen vergroten de mogelijkheden op het gebied van wonen, zorg én gezondheid. Dit draagt bij aan de doelstelling om inwoners zo lang mogelijk in hun eigen sociale omgeving te laten wonen. De gemeente neemt het voortouw en faciliteert.

OPGAVEN

57. **Samen met bewoners en partners in zorg en gezondheid maken we per kern een specifieke gezondsaanpak.** Dit doen we tegelijk met het opstellen van de profielen. In de aanpak is bijvoorbeeld aandacht voor gezondheidsrisico's (Covid-19, Q koorts, eikenprocessierups). De fasering en prioritering van de aanpak per kern leggen we vast in een lokale gezondheidsnota.
58. **We bereiden ons voor op veranderingen in de landelijke regels en financiering van 'beschermd wonen'.** Met andere regels wil de Rijksoverheid zorgen voor meer sociale inclusie, preventie en samenhang in ondersteuning aan inwoners die dit nodig hebben. Ook de financiering verandert. Dit gaat nu regionaal. In 10 jaar is dit verschoven naar financiering per gemeente. We stellen een beleidsvisie op om hierop in te spelen.

HARDENBERG KNOOPPUNT

7

Om in de toekomst een vitale gemeente te blijven en onze inwoners brede welvaart te kunnen bieden is een concurrerende economie en een goede bereikbaarheid noodzakelijk. In de bedrijfssectoren agro-food, innovatieve maakindustrie, toerisme & recreatie maakt Landstad Hardenberg (boven)regionaal het verschil. Dat bereiken we onder andere door ruimte vrij te maken voor nieuwe bedrijven. We hebben de ruimte, dus juist bedrijven met een grote ruimtevraag moeten in onze gemeente terecht kunnen. Maar het gaat niet alleen maar om hectares. Een goed vestigingsklimaat is minstens zo belangrijk. We bouwen onze kwaliteiten daarom uit: goede woonomgevingen, een sterk voorzieningenniveau en vooral: een wendbare en ondernemende samenleving en overheid die uitdagingen niet uit de weg gaat en samen de schouders eronder zet.

Ook een goede bereikbaarheid is een noodzakelijke voorwaarde. We zetten stevig in op een vlotte en veilige bereikbaarheid, met aandacht voor alle vervoersvormen. Via stroomwegen zijn Zwolle, Twente (Almelo) en Drenthe (Emmen) binnen een half uur bereikbaar. Om de reizigersgroei op het spoor op te vangen maken we ons hard voor verbetering van de Vechtdallijnen en op langere termijn de Nedersaksenlijn. We maken onze stations Gramsbergen, Hardenberg en Mariënberg klaar voor de toekomst. Onder voorwaarden zijn we bereid stevig te investeren in het station en de stationsomgeving van Hardenberg, als nieuw markeringspunt voor binnenstedelijk Hardenberg en multimodaal knooppunt van regionale betekenis. Er komt een snelfietsroute Zwolle-Hardenberg en Dedemsvaart-Balkbrug-Zwolle. We verbeteren het fietsnetwerk tussen de kernen. We willen voorzieningen vanuit iedere kern goed en duurzaam bereikbaar houden.

7.1 Een vitale economie, nu en in de toekomst

We hebben ruim 61.000 inwoners, 5.350 (bedrijfs)vestigingen en 26.830 arbeidsplaatsen. Door de strategische ligging is Hardenberg een logistieke hotspot, een scharnier- en zwaartepunt voor vervoersstromen in het noordoosten van het land. De gemeente participeert in de Euroterminal Emmen-Coevorden-Hardenberg, schakel in het vervoer van containers uit Duitsland per spoor naar Rotterdam.

Economisch doen we het goed. Voor een grensregio zijn de economische prestaties indrukwekkend. De afgelopen jaren waren we één van de snelst groeiende gemeenten in de Regio Zwolle. In de Dutch TechZone groeide Hardenberg meer dan de andere drie gemeenten samen. Aan de basis van deze economische voorspoed ligt een stevig economisch fundament en een ontwikkelgerichte mindset van ondernemers, onderwijsinstellingen en de gemeente.

Sterke sectoren en familiebedrijven als hoeksteen van de economie

De sterk ontwikkelde agribusiness en industriesector vormen de kern van onze economie. Hiermee beschikken we over behoorlijk wat verdienpotentieel. Internationaal toonaangevende (maar minder bekende) bedrijven zijn in Hardenberg gevestigd. Denk aan 'verborgen parels' als Profextru (grootste verwerker gerecycled kunststof in Europa), RSW (robotica in logistiek) en Masévon. Ook zijn we thuisbasis van grote spelers zoals Wavin. Dat laat zien dat we een aantrekkelijk vestigingsklimaat hebben. De ligging in het Groene Vechtdal en de aantrekkelijke kernen heeft geleid tot een sterke toeristische en recreatieve sector met groeipotentie. Ook deze sector behoort tot het economisch fundament van onze regio.

We hebben een vrij stabiele economie. Ze deint slechts beperkt mee met (inter)nationale ontwikkelingen. De pieken en dalen zijn minder groot. Dat komt vooral door het grote aantal familiebedrijven. Deze zijn vooral gericht op de langere termijn en zijn sterk geworteld in onze regio. Ze vertrekken daardoor minder snel naar elders. Gecombineerd met een sterk arbeidsethos, maakt dit onze economie weerbaar.

Productiestructuur afhankelijk van bedrijventerreinen

Onze bedrijvendynamiek is naar verhouding beperkt. Zowel het aantal faillissementen als het aantal startende ondernemers is lager dan gemiddeld. Ons huidige midden- en kleinbedrijf is belangrijk voor een vitale economie, nu en in de toekomst. Ook het aantrekken van nieuwe ondernemingen is van belang. Hardenberg is vooral een gemeente van agrarische productieruimte en bedrijventerreinen, minder van kantoorlocaties. Groeiende bedrijven hebben daardoor vaak een grote ruimtebehoefte.

Er is steeds meer functiemenging. Dit komt vooral door de groei van het aantal zzp-ers en de opkomst van kleine bedrijven met relatief weinig hinder voor de leefomgeving. Deze micro-economie vindt overwegend plaats in woonwijken en is daardoor minder zichtbaar. Zo telt onze

gemeente inmiddels meer dan 150 webwinkels die meestal vanuit woningen worden gerund. Op het uiterlijk van wijken heeft deze micro-economie weinig invloed. Wel zijn er soms gevolgen voor het verkeer. Veel microbedrijven en zzp'ers hebben geen groeiambities. Bedrijfjes die de wijk wel ontgroeien kunnen terecht op de bedrijventerreinen.

Er zijn afgelopen jaren veel hectares bedrijventerrein bijgekomen. Afgelopen 20 jaar gaf de gemeente jaarlijks gemiddeld zes hectare bedrijventerrein uit. In een paar piekjaren was het veel meer. Gezien onze economische structuur, bedrijvendynamiek en onze ambitie zal dit de komende jaren zo blijven.

De Nederlandse economie verandert. Trends als de circulaire economie en smart-industry zorgen voor een toenemende ruimtevraag. Externe investeerders overwegen een vestiging in Hardenberg. Hun ruimtevraag is vaak aanzienlijk. Daarom moet er ook in de toekomst voldoende uitgeefbaar bedrijventerrein en voldoende zachte plancapaciteit zijn. We moeten tijdig inspelen op de actuele, kwalitatieve vraag vanuit de markt. Dat dit niet altijd lukt zien we nu bij de woon-werkkavels. Hiervoor is wel actuele vraag, maar geen aanbod.

AMBITIES VITALE ECONOMIE

59. We stimuleren een krachtige en concurrerende economie. Allerlei factoren beïnvloeden dit: aantrekkelijke woonomgevingen, versterking van recreatie, investeringen in cultuur, versnelling van de energietransitie en investeringen in verkeer en vervoer. Het ondersteunt allemaal onze economische ambities. Het beleid op deze terreinen moet dan wel in elkaars verlengde liggen. Dit is een collectieve opgave en een gedeelde verantwoordelijkheid. Maar we kennen onze beperkingen. De economie is niet maakbaar en de gemeente voert vooral ondersteunend beleid. Dat doen we dáár waar we het verschil kunnen maken.

60. We willen bovenregionale bedrijven met een grote ruimtevraag (vooral in de maakindustrie) bedienen. Zo kunnen we uitgroeien tot één van de werkgelegenheidsmotoren van Oost-Nederland. We willen een schaa sprong maken door effectief in te spelen op de interregionale vraag. Daarnaast maken we ruimte voor de uitbreiding van lokale bedrijven en logistieke bedrijven in de regio. Hardenberg wordt door de bovenregionale bedrijven in de maakindustrie al duidelijk opgemerkt. Door hen ruimte te bieden dragen we bij aan de werkgelegenheid in heel Overijssel.

61. We willen ondernemers aantrekken, vasthouden en ruimte geven om te groeien. Dat vraagt voortdurende aandacht voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Hoewel onderdeel van de regio Zwolle, is Hardenberg te klein om te kunnen rekenen op agglomeratie-effecten. We positioneren onszelf daarom met onze eigen onderscheidende waarden:

- Een aantrekkelijk ondernemersmilieu met beschikbare ontwikkelruimte;

- De speerpuntsectoren agribusiness, industrie en vrijetijdsector, samen met de vele familiebedrijven en de verborgen kampioenen;
- Maatschappelijke, culturele, commerciële en onderwijsvoorzieningen van goede kwaliteit;
- Een goede fysieke en digitale bereikbaarheid;
- Aantrekkelijke woonmilieus in onze kernen en een aantrekkelijk landelijk gebied;
- Het aanwezige arbeidsethos en de doenersmentaliteit.

62. We zorgen voor vitale centra in Hardenberg en Dedemsvaart. Dit zijn onze visitekaartjes. Hier ligt een stevige ambitie. Deze is in hoofdstuk 6 (Hardenberg voor elkaar) uitgebreid aan de orde geweest.

63. Regionale samenwerking is belangrijk om onze opgaven te kunnen realiseren. Wat we zelf kunnen doen we zelf. Maar vaak is samenwerking hard nodig. Dit hangt af van de opgave. Wat hebben we anderen te bieden en wat draagt regionale samenwerking hieraan bij?

OPGAVEN VITALE ECONOMIE

64. We moeten voortdurend blijven beschikken over voldoende goede werklocaties. De bestaande voorraad moet aan de eisen van de tijd blijven voldoen. Voor nieuwe vraag is nieuwe ruimte nodig. Op korte termijn zetten we zachte plancapaciteit om naar harde plancapaciteit. Dit staat in de 'bestuursovereenkomst programmering bedrijventerreinen West Overijssel 2019-2022'. Het gaat om:

- 15 hectare woon-werkkavels in Heemserpoort, Hardenberg;
- 12 hectare zware bedrijvigheid in Broeklanden II (Zuid), Hardenberg;
- 10 hectare in Dedemsvaart (nader uit te werken).

65. We verstevigen de regionale samenwerking met de Regio Zwolle, Dutch TechZone en Twente. Een steviger betrokkenheid bij de Regio Zwolle, Dutch TechZone en Twente zorgt voor meer regionale middelen en instrumenten voor human capital, innovatie, ondernemerschap en internationalisering voor onze inwoners en ondernemers.

66. Ons accountmanagement handelt proactief en snel. Met dit accountmanagement, maar ook met instrumenten als het Ondernemershuis voor het Vechtdal en Startershuis Doen, weten we wat er speelt bij het bedrijfsleven.

67. We willen zzp'ers de ruimte geven om in woonwijken te kunnen werken. Dat vraagt om een goede en flexibele ruimtelijke inpassing binnen die wijken. Éénpitters groeien soms van microbedrijvigheid naar het MKB van de toekomst. Er is ruimte nodig voor de doorgroei van ondernemingen.

7.2 Onze arbeidsmarkt: toekomstgericht en regionaal

Onze beroepsbevolking verandert

We verwachten dat onze bevolking blijft groeien. De bevolkingssamenstelling zal wijzigen. Daarbij leven we langer, zijn we gezonder en hoger opgeleid dan vroeger. Er zijn steeds meer ouderen (vergrijzing). De beroepsbevolking wordt kleiner. Als we willen dat onze economie blijft groeien is verhoging van de arbeidsproductiviteit nodig. Deze ontwikkelingen bieden het bedrijfsleven zowel kansen als uitdagingen. Tegen deze achtergrond groeit ook de groep arbeidsmigranten, (naar schatting 320 tot 500 werknemers in 2020). Het gaat meestal om buitenlandse werknemers die hier tijdelijk verblijven om te voldoen aan de groeiende vraag naar arbeidskrachten. Het huisvestingsvraagstuk heeft onze aandacht.

De arbeidsmarkt is steeds regionaler

Onze gemeente heeft veel woon-werkverkeer met plaatsen in de regio. Dit heeft te maken met onze ligging in diverse regio's, onze economische structuur en de samenstelling van onze beroepsbevolking. Hoewel we veel arbeidsplaatsen hebben, zijn er minder banen dan mensen die kunnen en willen werken. Er is sprake van een negatieve arbeidsmarktbalans. Meer dan de helft van onze beroepsbevolking werkt buiten onze gemeente, vooral in Zwolle, Ommen en Hoogeveen. Tegelijk vullen mensen van buitenaf 40 procent van onze arbeidsplaatsen. Ze komen vooral uit Coevorden, Ommen en Zwolle. De arbeidsmarkt wordt steeds regionaler, de wederzijdse afhankelijkheid neemt toe. We willen onze arbeidsmarkt meer in balans brengen zodat onze gemeente evenveel arbeidsplaatsen telt als de beroepsbevolking groot is, of groter. Dat past bij onze omvang en streekfunctie.

AMBITIES

68. **We streven naar balans op de arbeidsmarkt.** Het aantal banen is ongeveer gelijk aan de omvang van de beroepsbevolking. De beroepsbevolking wordt kleiner, maar toch moet de werkgelegenheid groeien. Economische groei is geen doel op zich. Deze moet vooral een zo groot mogelijke bijdrage leveren aan het brede welvaartsniveau. Dat vraagt zowel om kwantitatieve (omvang van de activiteiten) als kwalitatieve groei (aard van de activiteiten).
69. **We bevorderen flexibiliteit op de arbeidsmarkt.** Zo kunnen we meebewegen met een economie die in transitie is. We bouwen onze huidige economische positie uit op verantwoorde en duurzame wijze. En wel zodanig dat alle inwoners ervan mee kunnen profiteren.
70. **We willen dat toekomstige generaties financieel zelfredzaam kunnen zijn en zo hun eigenwaarde behouden.** Financiële zelfredzaamheid is een groot goed. Dit draagt bij aan welzijn en geluk. Alleen al door digitalisering zal komende jaren 20 procent van de

banen onherkenbaar veranderen. We zetten daarom in op toekomstbestendige werkgelegenheid. Economisch perspectief leidt tot een grotere financiële zelfredzaamheid en eigenwaarde. Economische ontwikkeling zien we als middel, niet als doel op zich.

71. **Er is een omslag in het denken nodig van 'economische groei' naar verbetering van kwaliteit** (op andere waarden gebaseerd, inclusief, duurzaam, zekerstelling van maatschappelijk draagvlak, etc.). We investeren daarom in een toekomstvast economisch fundament. De sectoren van morgen zijn niet die van vandaag.
72. **Onze arbeidsmarkt functioneert op een regionale schaal. Regionale samenwerking is daarom van groot belang.** Als het nodig is en toegevoegde waarde biedt, werken we zoveel mogelijk samen met onze partners in de regio.

OPGAVEN

73. **Om onze werkgelegenheid toekomstbestendig te houden hebben we een stevige en meerjarige human capital agenda nodig.** Deze gaat over de beschikbaarheid van personeel, de wendbaarheid van personeel en een inclusieve arbeidsmarkt.
74. **De arbeidsproductiviteit moet omhoog.** De benodigde kennis en technologie halen we vooral van buiten. Dit vraagt een goede fysieke en digitale bereikbaarheid.
75. **Om onze economische ambities waar te maken moeten we meer hooggekwalificeerde mensen binden aan onze gemeente.** De samenstelling van onze beroepsbevolking sluit niet goed aan op (toekomstige) behoefte aan kenniswerkers. We kunnen dit veranderen door interessante carrièreperspectieven en een aantrekkelijk woon- en leefklimaat te bieden. Samen met onderwijs en bedrijfsleven maken we hiervoor een plan.

7.3 Naar een nieuwe economie

De invloed van technologische ontwikkelingen

Big data, robotisering, 3D printing, blockchain: technologische ontwikkelingen volgen elkaar steeds sneller op. Het heeft allemaal invloed op onze samenleving en economie. Door robotisering en automatisering komen banen onder druk te staan. Dit is nu al het geval bij routineachtige banen in het middensegment. Nieuwe technologie zorgt ook voor werkgelegenheid, vaak op hoger niveau. Het is lastig te voorspellen wat voor specifieke effecten innovaties in kunstmatige intelligentie zullen hebben op de economie en de arbeidsmarkt. We weten niet hoe toekomstige banen eruitzien en welke vaardigheden en capaciteiten ze vragen. De ontwikkelingen zijn landelijk en vragen een (boven)regionale aanpak. Er is intensieve samenwerking nodig tussen overheden, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen. Alleen zo kunnen onze economie en samenleving de veranderingen bijbenen. Tot slot gaan technologische ontwikkelingen gepaard

met digitalisering. Dit vraagt een stevige digitale infrastructuur. Overheid en bedrijfsleven werken samen om dit mogelijk te maken.

Betekeniseconomie

Steeds meer ondernemingen kijken naar meer dan alleen hun winst. Ze kijken ook hoe ze kunnen bijdragen aan behoud van de aarde, verbetering van mensenrechten, persoonlijke vrijheid of gezondheid. We noemen dit wel betekeniseconomie of impacteconomie. Op regionaal en lokaal niveau leidt dit bijvoorbeeld tot het verkorten of circulair maken van productieketens. Ook de local-for-localeconomie past hierbij: gebiedscoöperaties, restaurants die alleen met streekproducten werken, lokale energieopwekking.

Deze ontwikkelingen bieden kansen voor onze gemeente, vooral vanwege de sterke sectoren

Voorbeeld: circulaire en biobased economie (BBE)

De circulaire en biobased economie zorgen voor nieuwe activiteiten die niet altijd passen in onze regels. Onze huidige bestemmingsplannen houden hier bijvoorbeeld nog geen rekening mee. Hoe maken we mogelijk dat een ondernemer eendenkroos kan kweken, als bron van energie en hoogwaardige eiwitten? Moeten we dit bestemmen als industrie, als agrarisch of gaat het om lokaal opwekken van energie? Ook zijn er ruimtelijke consequenties: de BBE legt beslag op landbouwareaal.

als de agribusiness, industrie en vrijetijdssector. Kringloop- en natuurinclusieve landbouw, een circulaire industrie met kortere ketens en een toeristische sector met beleving als eindproduct kunnen mogelijk leiden tot een andere ruimtebehoefte.

AMBITIES

- 76. **De energietransitie en klimaatadaptatie zijn vanuit economisch perspectief zowel een opgave als een kans voor het bedrijfsleven.** Samen met het bedrijfsleven geven we invulling aan de opgaven rondom vermindering van CO₂-uitstoot (zie hoofdstuk 8 Duurzaam Hardenberg).
- 77. **Samen met bedrijfsleven, waaronder de bouw en de landbouw, maken we onze economie zo snel mogelijk (en uiterlijk in 2050) circulair.** Dit is een belangrijke voorwaarde voor een toekomstbestendige, krachtige en concurrerende economie.

OPGAVEN

- 78. **In nauw contact met het bedrijfsleven laten we ons ecosysteem voor bedrijven zo optimaal mogelijk floreren:** ondernemers weten vaak zelf het beste waar knelpunten liggen en waar meer snelheid nodig is. Door alert te zijn op veranderingen in de economie en samenleving blijven we een goede gesprekspartner, ondersteunend en waar nodig stimulerend. We stimuleren ontwikkelingen waar (mede) draagvlak voor is bij ondernemers en/of kennis- en onderwijsinstellingen. Daarbij houden we oog voor het publiek belang.
- 79. **We gaan flexibel om met nieuwe, hybride activiteiten. Wel stellen we kaders op hoofdlijnen vast.** Door een meer hybride economie gaan bedrijfssectoren en -activiteiten steeds meer door elkaar lopen. Denk aan blurring in de retail of de verdienstelijking van de industrie, maar ook aan nieuwe functies voor vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) in het buitengebied.
- 80. **We zetten in op de ontwikkeling van hub's voor agro-, maakindustrie en toerisme en recreatie.** Dit zijn fysieke plekken waar krachten van ondernemers worden gebundeld en verbindingen worden gelegd met het onderwijs, kennisinstellingen en de overheid.
- 81. **Werklocaties moeten ruimte kunnen bieden aan de economie van de toekomst.** Onderzoek wijst uit dat de ruimtevrage voor bijvoorbeeld circulaire activiteiten op bedrijventerreinen gaat toenemen. We maken daarom voldoende ruimte voor kleinere ondernemingen en experimenteerruimte voor nieuwe activiteiten. Dit kan soms botsen met (ruimtelijke) regels. Met onze regelgeving volgen we de ontwikkelingen in onze samenleving en economie (zie hoofdstuk 9).

82. We onderzoeken of we onze opgaven voor de energietransitie kunnen bundelen.

Bijvoorbeeld in de vorm van enkele energiebedrijventerreinen. Slimme combinaties tussen opwek/productie, transport en opslag worden zo mogelijk. Hiermee bevorderen we dat ons bedrijfsleven lokaal kan verduurzamen en invulling kan geven aan de afspraken die zij aan de klimaattafels voor bijvoorbeeld de industrie hebben gemaakt.

83. Samen met het bedrijfsleven zetten we ons in voor efficiënt gebruik van grondstoffen in bestaande productieprocessen.

Het ontwikkelen van nieuwe productiemethodes en circulaire ontwerpen van nieuwe producten draagt bij aan een economie die minder afhankelijk is van fossiele bronnen. Zo zijn minder grondstoffen nodig en wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van duurzaam geproduceerde, hernieuwbare (onuitputtelijke) en algemeen beschikbare grondstoffen.

7.4 Mobiliteit

Programma mobiliteit

In november 2020 is het Programma Mobiliteit vastgesteld. Hierin staat hoe onze gemeente op langere termijn bereikbaar, leefbaar en verkeersveilig blijft. Het is de uitwerking van deze omgevingsvisie voor het thema mobiliteit.

Bereikbaar Hardenberg

Onze ligging aan de grens kent specifieke opgaven. Zo wordt onze rol in het goederenvervoer per spoor van (noord-)Duitsland naar Rotterdam steeds groter door de Euroterminal Emmen-Coevorden-Hardenberg. Onze gemeente participeert hierin. Door onze ligging in of nabij drie regio's hebben we een scharnierfunctie voor vervoersstromen in het noordoosten van het land. De infrastructuur is hier nog niet helemaal op aangepast. De afstand tot het landelijk netwerk van autosnelwegen is relatief groot. Via N-wegen is Hardenberg verbonden met omliggende regio's. Het levert nu betrouwbare reistijden op, ook in de spits. Zeker in vergelijking met de Randstad. De inkomende en uitgaande pendel voor het woon-werkverkeer is vergelijkbaar van omvang. Met de groei van de gemeente is het noodzakelijk dat ook de mobiliteitssystemen meegroeien. Daarbij zetten we in op alle modaliteiten en kijken we naar zowel traditionele oplossingen (asfalt) als nieuwe technologie.

Toename van mobiliteitsvraag

Hoe zorgen we dat Hardenberg ook in de toekomst bereikbaar blijft? Willen we onze regiofunctie behouden, dan moeten we blijven werken aan doorstroming en de betrouwbaarheid van de reistijd via de hoofdwegenstructuur. Daarnaast is steeds meer aandacht voor openbaar vervoer en fiets. Dit heeft alles te maken met onze duurzaamheidsdoelstellingen (zie hoofdstuk 8). De Vechtdallijnen (spoor) hebben hun capaciteit bijna bereikt. Reizigersgroei zet door. Ook de 24-uurseconomie zorgt naar verwachting voor meer mobiliteit. De toename van het internetwinkelen zorgt voor meer verkeersbewegingen door bezorgdiensten. Nieuwe

technologieën en ontwikkelingen bieden ook kansen om bestaande infrastructuur beter te benutten. Slimme mobiliteit en gebruik van big data kunnen nieuwe vormen van vervoer laten ontstaan, bijvoorbeeld vervoer op afroep of autodelen. Ook het faciliteren van ketenvervoer (zoals een combinatie van openbaar vervoer en fiets) hoort hierbij.

Onze ambities en opgaven over mobiliteit, zijn onderverdeeld in drie categorieën: bereikbaarheid, leefbaarheid en verkeersveiligheid.

AMBITIES BEREIKBAARHEID

- 84. Onze gemeente blijft vlot en veilig bereikbaar voor alle soorten vervoer.** Goede bereikbaarheid is een voorwaarde voor een aantrekkelijke woonomgeving voor onze inwoners en een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor onze bedrijven. Om onze bereikbaarheid te verbeteren zetten we in op alle vormen van vervoer, en op verschillende schaalniveaus. Er moet ruimte worden gecreëerd op de bestaande infrastructuur door in te zetten op verbetering van het openbaar vervoer, de fiets en verbetering van de ketenmobiliteit.
- 85. Zwolle, Twente (Almelo) en Drenthe (Emmen) zijn in een half uur te bereiken via stroomwegen (100 km/u).** We zetten in op toepassing van smart mobility, beperkte opwaardering van A- en N-wegen. Komende paar jaar geven we deze opgave prioriteit. Samen met regionale partners maken we hier werk van. Daarnaast blijven we werken aan aantrekkelijke alternatieven voor de auto.
- 86. Hardenberg is het spooknooppunt van noordoost Nederland.** De verdere opwaardering van de Vechtdallijnen, de komst van de Nedersaksenlijn en het opnieuw in gebruik nemen van de spoorlijn naar Duitsland zorgen dat station Hardenberg functioneert als spooknooppunt in de regio. Het station en zijn directe omgeving zal dan ook een metamorfose krijgen. De stationsomgeving krijgt niet alleen een overstapfunctie, maar er wordt gewoond en gewerkt volgens nieuwe concepten (zie ook ambitie 39 en opgave 88).

OPGAVEN

- 87. We maken ons hard voor verbetering van het spoornetwerk.** Om de reizigersgroei op het spoor op te vangen zijn een spoorverdubbeling en extra treinen nodig. Onze inzet is eerst gericht op verbetering van de Vechtdallijnen. Dit biedt kansen voor nieuwe stations, zoals Bergentheim. Voor de lange(re) termijn zetten we ons in voor het doortrekken van de lijn van Emmen naar Groningen zodat de Nedersaksenlijn ontstaat. Hierbij zoeken we nadrukkelijk aansluiting bij de concessieverleners.

- 88. Samen met spoorse partijen maken we plannen om de stations Gramsbergen, Hardenberg en Mariëberg klaar voor de toekomst te maken.** Station Hardenberg moet veel meer gaan functioneren als regionaal spooknooppunt en verbinding tussen spoor en stad. We zijn bereid om daarin fors te investeren als de spoorse partijen ook hun bijdrage leveren.
- 89. We werken aan hoogwaardige fietsverbindingen tussen onze kernen en met Zwolle.** De fietsroute Zwolle-Hardenberg wordt de komende jaren opgewaardeerd tot snel fietsroute. We verbeteren het fietsnetwerk tussen onze kernen. Fietspaden worden veiliger en comfortabeler. Het verbeteren van ons fietsnetwerk heeft de komende jaren prioriteit. Dit draagt bij aan een duurzame en gezonde leefomgeving.
- 90. Samen met de provincie en ondernemers onderzoeken we de mogelijkheden voor effectiever bulkvervoer over water (kanaal Almelo-De Haandrik) en spoor (benutting containerterminal Coevorden).** Mogelijk draagt dit bij aan een vermindering van het aantal transportbewegingen over de weg.
- 91. Op verschillende plaatsen willen we mobiliteitshubs ontwikkelen.** Dit vergemakkelijkt overstappen van het ene op het andere vervoersmiddel. Opwaardering van de stations behoort hier in elk geval toe. Daarnaast ontwikkelen we nieuwe vormen van vervoer (mobility as a service). Hiermee stimuleren we onze inwoners om minder afhankelijk te worden van de auto.

AMBITIES LEEFBAARHEID

- 92. Vanuit iedere kern zijn alle voorzieningen bereikbaar: op een redelijke manier en met verschillende vervoermiddelen.** Dit houdt de kleine kernen leefbaar, ook na sluiting van een voorziening. Het vraagt om voldoende aanbod van de verschillende vervoerssystemen en -verbindingen.
- 93. We beperken zoveel mogelijk de effecten van onze mobiliteit op de fysieke leefomgeving, leefbaarheid en gezondheid:**
- Een goede inrichting van weg en omgeving vermindert overlast en milieuhinder;
 - Een comfortabele en veilige inrichting van de openbare ruimte om te fietsen, wandelen en te spelen draagt sterk bij aan het gevoel van welbevinden en gezondheid;
 - We zetten in op elektrisch rijden en toepassing van waterstof voor vrachtverkeer;
 - De voortschrijdende digitalisering voorkomt een deel van de fysieke verplaatsingen en draagt zo bij aan duurzaam gedrag.

OPGAVEN LEEFBAARHEID

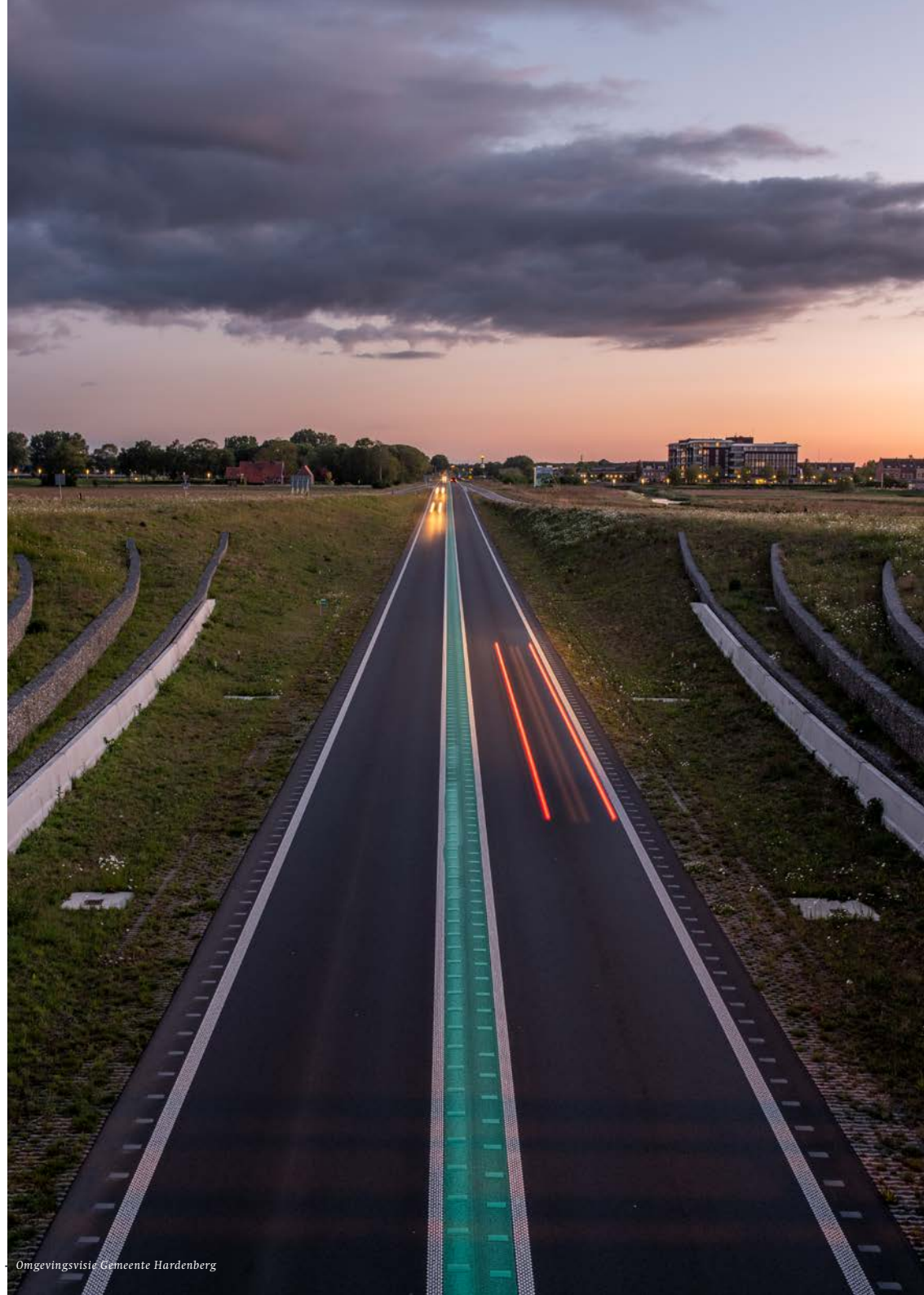
94. **We onderzoeken op maat gemaakt vervoer (MAAS, mobility as a service) kan worden aangeboden in de kleine kernen.** Dit zou dan een aanvulling op de bestaande buurtbussen zijn. De buurtbussen functioneren uitstekend maar zijn niet vraagafhankelijk. We stimuleren en ondersteunen passende lokale initiatieven op het gebied van MAAS en duurzame mobiliteit.
95. **We richten ons op inzet van hoogwaardige elektrische lijnbussen tussen de middelgrote kernen (>2000 inwoners en zonder station).**
96. **We richten onze openbare ruimte zodanig in dat deze uitdaagt tot bewegen.** We realiseren aantrekkelijke fiets/wandelverbindingen tussen de woon/werkgebieden en het buitengebied. Daarbij krijgen ook wandelpaden die onderdeel uitmaken van regionale of landelijke netwerken aandacht.
97. **De elektrificatie van auto en fiets en overschakeling naar andere brandstoffen als waterstof vragen om aanpassingen in de openbare ruimte.** De bouw van waterstoftankstations en laadpunten voor auto en fiets moeten zorgvuldig worden ingepast in onze leefomgeving.

AMBITIES VERKEERSVEILIGHEID

98. **We streven naar 0 verkeersslachtoffers in 2030, net als de landelijke ambitie.** We kunnen het aantal verkeersslachtoffers beïnvloeden via de inrichting van de (gemeentelijke) wegen en fietspaden. Voor onze wegenstructuur maken we, samen met belanghebbenden een categoriseringsplan. Doel van dit plan is om de functie, de vormgeving en het gebruik van de wegen met elkaar in overeenstemming te brengen. Zo wordt onze wegenstructuur 'duurzaam veilig'. Het aantal verkeersslachtoffers wordt daarnaast bepaald door individueel gedrag en de mate van verkeersopleiding en verkeerskennis. We willen blijven bijdragen aan permanente verkeerseducatie zolang dit voorziet in de behoefte.

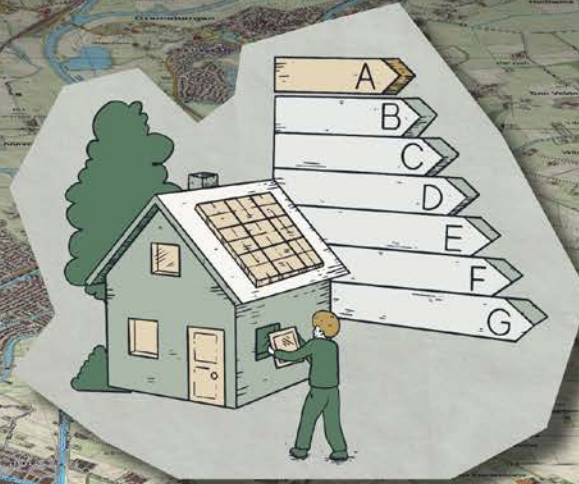
OPGAVEN VERKEERSVEILIGHEID

99. **De openbare ruimte is veilig en comfortabel ingericht voor voetgangers van alle leeftijden.** Jaarlijks reserveren we een budget om aantoonbaar verkeersonveilige situaties aan te pakken.

HARDENBERG DUURZAAM

8

De duurzaamheidsopgave is misschien wel de grootste naoorlogse uitdaging voor onze samenleving. De klimaatafspraken van Parijs zijn vertaald in de Nederlandse Klimaatwet en het Klimaatakkoord. Regio's en gemeenten moeten hiermee aan de slag. De energietransitie, klimaatadaptatie en het omschakelen naar een circulaire economie vormen de sleutel voor een effectieve aanpak van de klimaatverandering. Een dynamische en complexe opgave voor onze inwoners, ons bedrijfsleven en de gemeente zelf. Al sinds de millenniumwisseling zijn we hiermee voortvarend aan de slag.

Om te kunnen voldoen aan de grote energievraag is het nodig om grootschalig hernieuwbare energie op te wekken (wind, zon, biomassa). In 2030 willen we tenminste 30% van ons energieverbruik duurzaam opwekken binnen onze gemeentegrenzen. In combinatie met intensieve energiebesparingen levert dit in 2030 een 49% minder CO₂-uitstoot op. Samen met de netwerkbedrijven werken we aan een strategie voor het benutten van duurzaam gas. We streven naar een besparing van fossiel gas die overeenkomt met het gasverbruik van een kwart van de woningen binnen onze gemeente. De energietransitie en vooral de grootschalige locaties voor wind- en zonne-energie hebben grote gevolgen voor leefomgeving en landschap. Dat geldt voor de periode tot 2030, maar ook zeker daarna. Tot 2050 verdubbelt onze opgave voor de energietransitie.

Door klimaatverandering krijgen we steeds vaker te maken met droogte, hittegolven en extreme regenbuien. Dit heeft gevolgen voor de inrichting van onze openbare ruimte. Met een stresstest hebben we dit in beeld gebracht. Nu maken we een plan voor het voorkomen en tegengaan van de effecten van klimaatverandering. Dit doen we samen met inwoners, belangengroepen en andere overheden.

Een circulaire economie staat voor efficiënt gebruik van grondstoffen. Nieuwe grondstoffen zijn duurzaam en hernieuwbaar. Zo behouden ze hun waarde. Afval is grondstof geworden. Het wordt gescheiden ingezameld en hergebruikt. Met ons economisch beleid stimuleren we een circulaire economie. We helpen ondernemers met omschakelen. Zelf kopen we onze grondstoffen en diensten zo duurzaam mogelijk in. We onderzoeken of uit biomassa en andere reststromen nieuwe producten kunnen worden gemaakt.

8.1 Samen bouwen aan een duurzame toekomst

Meerjarenprogramma Duurzaam Hardenberg

De Klimaatwet en internationale afspraken geven ons stevige opgaven voor de energie- en warmtetransitie en klimaatmaatregelen. We zetten al langere tijd in op het verduurzamen van de lokale samenleving. In opeenvolgende duurzaamheidsprogramma's hebben we onze ambities vastgelegd. Het Meerjarenprogramma Duurzaam Hardenberg bouwt hierop voort. 'Samen bouwen aan een duurzame toekomst' is het motto voor elk van de drie kernopgaven uit dit programma:

- a. De energietransitie;
- b. Aan de slag met klimaatadaptatie;
- c. Werken aan circulariteit.

Met onze ambities en programma's kunnen we tijdig anticiperen op de effecten van klimaatverandering en een stapsgewijze reductie van broeikasgassen.

Misschien wel de grootste naoorlogse overheidsoperatie

De opwarming van de aarde wordt op veel plaatsen als de grootste bedreiging voor de mensheid gezien. Klimaatrampen en -opwarming werden ook tien jaar geleden voorspeld, maar niet in de huidige mate. Het VN-klimaatpanel IPCC luidt de noodklok en wijst erop dat we de uitstoot van broeikasgassen moeten terugschroeven en de gemiddelde opwarming van de aarde eind deze eeuw moeten beperken tot een relatief veilige 1,5 graad Celsius. Op de wereldwijde klimaattop van 2015 lukte het niet om overeenstemming te bereiken over een internationale aanpak. Op bijna hetzelfde moment lanceerde de Europese Commissie een Green Deal, gericht op klimaatneutraliteit in 2050 en beperking van de opwarming tot 1,5 graad Celsius. De Green Deal kan in potentie de hele Europese economie in de richting van circulaire duurzaamheid transformeren.

Klimaatverandering, afnemende biodiversiteit en een toenemende schaarste aan grondstoffen maken veranderingen noodzakelijk. Veranderingen in onder meer onze energievoorziening, waterhuishouding, ons grondstoffenverbruik en ons voedselsysteem. Nederland staat voor een grote maar onvermijdelijke verduurzamingsopgave. Het inpassen en doorvoeren van klimaatmaatregelen is misschien wel de grootste naoorlogse overheidsoperatie.

We kunnen het niet alleen

Het Rijk heeft met het Klimaatakkoord en de Klimaatwet de opgaven voor Nederland vastgesteld. De gemeenten en de afzonderlijke economische sectoren zijn verantwoordelijk voor het realiseren van (delen van) dit klimaatbeleid. Aan klimaatafels zijn hierover afspraken gemaakt. De klimaatverandering en de klimaatdoelen hebben grote invloed op de fysieke leefomgeving, zowel boven- als ondergronds. Dit vraagt om afwegingen en keuzes. Grote keuzes maken we in regionaal verband. In de Regionale energiestrategie (RES) West-Overijssel staat wat Hardenberg tot 2030 wil en kan bijdragen aan de doelstellingen rond duurzame energieopwek en de warmtetransitie.

Samen met het waterschap en onze buurgemeenten werken we aan maatregelen om onze leefomgeving klimaatbestendig te maken. Dit noemen we klimaatadaptatie. Met het bedrijfsleven en de landbouw zetten we eerste stappen naar een meer circulaire economie. We geven het goede voorbeeld door met onze eigen gebouwen en activiteiten een bijdrage aan de klimaatopgaven te leveren.

Al deze veranderingen staan onder invloed van verschuivende maatschappelijke normen en waarden, veranderende consumentenvoorkeuren, technologische innovaties, internationale afspraken en geopolitieke ontwikkelingen. Veel is onzeker. Overeenstemming over de aanpak is soms ver weg. Onderdelen van de Hardenbergse klimaataanpak stuiten op maatschappelijke weerstand. Veranderingen zullen de fysieke leefomgeving en de economie ingrijpend veranderen. De duurzaamheidsopgaven raken iedereen en leiden tot financiële, ruimtelijke en sociaal-maatschappelijke consequenties. Dat vraagt om een overheid die meer dan gebruikelijk stuurt, ingrijpt en bemiddelt.

AMBITIES

100. We informeren, werken aan bewustwording en betrekken iedereen bij het samen bouwen aan een duurzame toekomst. Iedereen krijgt te maken met de klimaatopgaven. Energietransitie, klimaatadaptatie en circulariteit hebben allemaal flinke gevolgen voor de samenleving. We werken samen met een groot aantal partners en partijen om iedereen goed te kunnen informeren, bewust te maken en te betrekken. Denk aan de provincie Overijssel, de netwerkbedrijven, de woningstichting, De Koppel en lokale energicoöperaties.

Opgaven

101. We kiezen onze eigen positie en lokale strategie voor een duurzame aanpak van de klimaatopgaven. We houden onze duurzaamheidsopgaven regelmatig tegen het licht en herijken deze als dat nodig is. In 2024 evalueren we ons beleid. Dat is de opmaat voor een nieuw Meerjarenprogramma Duurzaamheid.

102. De klimaatopgaven vragen verdergaande innovatie in onze aanpak. Om succesvol te blijven zijn nieuwe technieken, maar ook nieuwe marktstructuren en samenwerkingsvormen nodig. Hierbij past het verkennen van innovatieve oplossingen in:

- de productie van energie;
- de toelevering van energie aan huishoudens en industrie;
- het anticiperen op klimaatverandering in onze leefomgeving;
- het vormgeven van een circulaire economie.

103. Duurzaamheid is van ons allemaal. Daarom betrekken we onze inwoners en bedrijven actief bij de aanpak van de klimaatopgaven. Met een groot aantal partners en partijen werken we aan nieuwe oplossingen. We zetten in op het vergroten van de bewustwording en het verkrijgen van draagvlak voor een effectieve aanpak en inrichting van een duurzame leefomgeving.

104. We benutten de nieuwe economische kansen die de klimaatopgaven ons bieden. De opgaven bieden werkgelegenheid en kansen voor nieuwe verdienmodellen voor ons bedrijfsleven en de landbouw. Zo kunnen klimaatmaatregelen ons vestigingsklimaat aantrekkelijker maken.

105. We kunnen niet alles tegelijk. De gemeente moet keuzes maken en zal verschillende rollen aannemen, afhankelijk van de situatie. De energietransitie vraagt soms een meer sturende houding. Bij het hele palet hoort een goede balans tussen oude en nieuwe 'structuren'. We zoeken naar een evenwicht tussen ruimte én sturing geven. De energietransitie vraagt om een aanpak met verschillende snelheden.

106. We maken keuzes zodat we onze strategie voor waterveiligheid op lange termijn flexibel en adaptief kunnen vormgeven. Het weer wordt steeds extremer. Daarom houden en reserveren we voldoende ruimte voor toekomstige waterveiligheidsmaatregelen en maatregelen voor klimaatadaptatie. Deze strategie vertalen we naar de verschillende uitvoeringsprogramma's, zoals het gemeentelijk rioleringsplan (GRP) en het gemeentelijk Waterplan.

Met ons duurzaamheidsprogramma dragen we bij aan de Sustainable Development Goals (SDG) van de Verenigde Naties.

8.2 Energietransitie

Vooraf in de energietransitie spelen de gemeenten een cruciale en centrale rol. Het gaat meestal om langdurige, tijdsintensieve en kostbare trajecten en opgaven. Er zijn veel belanghebbenden en belangen lopen uiteen. Het succes van deze trajecten is min of meer afhankelijk van (continuïteit in) beslissingen, draagvlak, beleid en regels van het Rijk en de provincie. Ontbrekend draagvlak, knellende of juist te ruime regels zijn meteen merkbaar op het niveau van de gemeente.

Het huidige Meerjarenprogramma is al het vierde meerjarenprogramma op rij. Hardenberg bleek met haar eerste meerjarenprogramma in 2007 een ambitieuze gemeente en een voorloper op het terrein van met name de energietransitie. Dat heeft ons veel concrete resultaten opgeleverd:

- In 2012 bouwden we het meest duurzame gemeentehuis en in 2011 de meest duurzame gemeentewerf van Nederland.

- In 2016 waren we genomineerd voor de Solar City Award. Met het aantal vierkante meters zonnepanelen op onze daken waren we de derde van Nederland.
- Begin 2020 is het windpark Veenwieken gerealiseerd en in gebruik genomen.

We kunnen voortbouwen op eerdere deelvisies en -analyses, pilots en (leer)ervaringen. De pilotprojecten voor grootschalige duurzame energieproductie springen het meest in het oog. De daaraan ten grondslag liggende kaart (raadsbesluit 2017) laat zien welke gebieden binnen de gemeente het meest geschikt zijn voor zonnevelden en/of windparken. Een combinatie van gebiedskenmerken en opbrengstpotentie bepaalt dit. De opgave is daarmee concreet geworden. We kunnen ons richten op de uitvoering. Inzet is en blijft een mix van duurzame energiebronnen: zon, wind, restwarmte en bio-energie.

In 2019 is de eerste Energiemonitor Duurzaam Hardenberg opgesteld. Daarin worden ook de verwachte opbrengsten van zon op dak en de pilotprojecten meegenomen. Als deze zijn gerealiseerd wordt in 2030 30% van het totale energieverbruik duurzaam opgewekt. We liggen op koers met het besparen van energie. Een CO₂-reductie van 49% in 2030 ligt binnen handbereik. Momenteel verkennen we 2 gebiedsopgaven: pilotproject Kloosterhaar-Bergentheim-Sibculo en pilotproject Diffelen.

Er is veel steun voor duurzame energie. Dit bleek uit het traject 'Bouw je eigen buurt' en de participatie rond het Meerjarenprogramma. Inwoners zetten energie besparen op één en vragen om een intensieve aanpak van zon op dak. Het besef dat grootschalige opwek met zon en wind nodig is om de energiedoelen te halen stuit tegelijkertijd ook op weerstand. Inwoners willen zelf meedenken, zelf bepalen waar en hoe de klimaatopgaven worden opgepakt. De belangafweging hierover stelt ons soms voor ingewikkelde dilemma's. Daarom hebben we een gemeentelijk afwegingskader voor duurzame opwek met zon of wind opgesteld. Dat helpt ons om weloverwogen keuzes te maken.

AMBITIES

- 107. In onze gemeente verbruiken we minder energie, wekken we meer duurzame energie op en verwarmen we onze huizen duurzaam en zonder aardgas.** Dit vertaalt zich in de onderstaande gemeentelijke ambities voor de energietransitie:
- Tot 2024 bespaart Hardenberg minimaal 2% per jaar op het energieverbruik. Tussen 2025 en 2030 besparen we 1,5% per jaar.
 - In 2030 wekken we tenminste 30% van ons energiegebruik duurzaam op binnen onze eigen gemeentegrens.
 - In 2030 verbruikt onze bebouwde omgeving (woningen) 20% minder aardgas. Om dit te bereiken volgen we vanuit een woningtypegerichte aanpak. Einddoel is om in 2050 alle woningen aardgasvrij te verwarmen.
 - In 2050 is Hardenberg 100% energieneutraal.

Met deze ambities willen we in 2030 voldoen aan de landelijke opgave om de CO₂-uitstoot met 49% terug te brengen. Het Klimaatakkoord gaat voor 2050 uit van een afname van de CO₂-uitstoot met 95%. Dit betekent dat Hardenberg in 2050 een duurzame en fossielvrije energievoorziening heeft.

- 108. We geven zelf het goede voorbeeld waar dat kan.** We zorgen ervoor dat onze gemeentelijke gebouwen en activiteiten duurzaam zijn.
- 109. We zijn een betrouwbare partner in de energietransitie** en leveren ons aandeel in de Regionale Energiestrategie (RES) West-Overijssel.
- 110. De ruimtelijke inpassing van duurzame energieopwekking met stevige ruimteclaims,** met name voor wind en zon, is een belangrijk vraagstuk op de langere termijn. De inpassingsopgave richting 2050 is twee keer groter dan die richting 2030. We bepalen tijdig onze koers en ruimtelijke strategie. Hierbij willen we meer concentreren, geconcentreerd spreiden en/of een zekere mate van versnippering toestaan.
- 111. Opbrengsten van windenergie (in energie en geld) blijven bij voorkeur en zoveel mogelijk binnen onze gemeentegrenzen.** Tegenover de lasten, zoals geluidoverlast, veranderingen in het landschap en verandering in ruimtegebruik horen ook de lusten te staan.

OPGAVEN

- 112. We zetten in op bewustwording en begrip voor de maatregelen die nodig zijn voor de energietransitie.** Deels zijn deze maatregelen onvermijdbaar. Vanuit onze regio rol zetten we krachtig in op het goed informeren, bewustmaken en betrekken van inwoners en bedrijfsleven. Zo proberen we steun en acceptatie te krijgen voor maatregelen en uit te voeren projecten.
- 113. We werken intensief samen met een groot aantal partners.** De energietransitie is omvangrijk en ingewikkeld. Vaak zijn we afhankelijk van allerlei partijen. Samenwerking is nodig om projecten en maatregelen te verkennen, te ontwikkelen en te kunnen realiseren. Het uitwerken van de opgaven in het kader van de energietransitie staat ook stevig op de agenda van de regio's waar Hardenberg in participeert.
- 114. Begin 2020 hebben we ons bod uitgebracht voor de Regionale Strategie West-Overijssel (RES).** Dit bevat onze bijdrage aan het duurzaam opwekken van elektriciteit in 2030, een duurzame warmtevoorziening van gebouwen (van het aardgas af) en de consequenties daarvan voor opslag- en transport. Komende jaren gaan met diverse partijen aan de slag om de projecten en acties uit ons bod te realiseren.

- 115. Jaarlijks stellen we een energiemonitor op.** Daarin staat het totale energieverbruik binnen onze gemeentegrenzen, het aandeel duurzaam opgewekte energie daarin en een prognose van de ontwikkeling ervan. De monitor gaat in op energiebesparing en duurzame opwek. Ook de warmtetransitie en bronnen die daarvoor worden benut komen aan bod.
- 116. We intensiveren de aanpak voor het verduurzamen van eigen woningen en huurwoningen** en daarmee het besparen van energie. In deze aanpak gaat het om:
- Inwoners bewust maken van de duurzaamheidsopgave en hun eigen bijdrage daarin. Vanuit het energieloket en met de inzet van energiecoaches helpen we inwoners hierin op weg;
 - Afspraken met de woningbouwcorporatie en particuliere huursector. Als het mogelijk is combineren we het verduurzamen van de gebouwde omgeving met het toekomstbestendig maken van de woningvoorraad. Woningen moeten hierbij wel betaalbaar blijven. Dit is gekoppeld aan de ambities en aanpak uit het Programma Wonen van onze gemeente.
- 117. We ondersteunen het bedrijfsleven en de landbouw in de zoektocht naar verduurzaming.** Zij kennen elk een eigen verantwoordelijkheid in de energietransitie. Zo bleek al uit de landelijke klimaatafspraken. We ondersteunen deze sectoren bij het mogelijk maken en bevorderen van de energietransitie, de overgang naar energieneutrale (landbouw) bedrijven en het ontwikkelen van duurzame bedrijventerreinen. Tegelijkertijd hebben we onze taken als vergunningverlener, toezichthouder en handhaver (milieu, bouw en kwaliteit leefomgeving). We proberen onze ondersteunende rol hand in hand te laten gaan met onze wettelijke rollen.
- 118. We blijven onze eigen gebouwen verder verduurzamen.** Vooral op logische momenten zoals renovatie en vervangende nieuwbouw. De mogelijkheden om onze bestaande gebouwen te verduurzamen zijn al verregaand benut. We verkennen de mogelijkheden om ons eigen energieverbruik te vergroenen door dit te koppelen aan lokale energieopwekking. We houden ons energieverbruik voortdurend scherp in de gaten.
- 119. We willen de mogelijkheden op bestaande daken optimaal benutten voor de opwekking van zonne-energie.** We zijn voorzichtig met nieuwe zon-op-landprojecten. Hiervoor geldt 'nee-tenzij'. Voor initiatieven vanuit lokale energiecoöperaties of plaatselijke belangengroepen geldt een uitzondering. Deze insteek komt overeen met de voorkeursvolgorde zon-PV uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Daarin staat dat het benutten van zon op dak voorrang heeft op het benutten van gronden.
- 120. Door onze regels te verruimen** proberen we (agrarische) bedrijven in staat te stellen hun eigen bedrijf te verduurzamen en zo bij te dragen aan de duurzaamheidsopgave.

- 121. Om onze doelen te halen zijn grootschalige opstellingen voor opwek van windenergie nodig.** We verkennen de mogelijkheden van de locaties in het pilotproject Kloosterhaar - Bergentheim - Sibculo en het pilotproject locatie Diffelen.
- 122. De gemeenteraad bespreekt de resultaten van de verkenning van pilotproject Kloosterhaar - Bergentheim - Sibculo.** Deze neemt vervolgens een besluit over het vervolg.
- 123. Na afloop van de verkenning(en) evalueren we deze.** Hierbij kijken we ook naar de verdubbeling van onze opgave naar 2050. Mogelijk geeft deze evaluatie aanleiding tot het (op onderdelen) bijstellen van ons beleid voor locaties van windturbines en zonnepanelen op land. Als er locaties afvallen zoeken we een alternatieve locatie of een oplossing met eenzelfde opbrengst.
- 124. In 2021 stellen we een transitievisie warmte op.** Hierin staat per woningtype en/of wijk welke duurzame energie-alternatieven er zijn voor het verwarmen van woningen (warmtenet, duurzaam gas, all-electric). Welke daarvan heeft de laagste kosten voor inwoners en betrokken partijen? Voor de woningtypen of wijken die als eerste aan de beurt zijn maken we een uitvoeringsplan. Elke vijf jaar vernieuwen we de transitievisie warmte.
- 125. Samen met de netwerkbedrijven werken we aan een strategie voor het benutten van duurzaam gas.** Dat is gas afkomstig van gewassen, mest, slib of afvalstoffen. Dit wordt gezien als een belangrijk alternatief in de warmtetransitie, vooral voor ons uitgestrekte buitengebied en de oudere woningen. Dit sluit bovendien goed aan bij het agrarisch karakter van de gemeente. Daarnaast verkennen we met een pilotproject hoe we industriële restwarmte goed kunnen benutten bij onze toekomstige warmtevoorziening. Deze restwarmte kan naast (of in combinatie met) biogas een mogelijke bron zijn voor een toekomstig warmtenet.

8.3 Klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie is het voorkomen en tegengaan van de effecten van hittestress, droogte en wateroverlast. Ook het zorgen voor waterveiligheid op lange termijn valt hieronder. Omdat ons klimaat verandert, treden effecten steeds vaker op. Het wordt gemiddeld warmer, er valt meer neerslag en de extremen nemen toe. Er is vaker langdurige droogte, er zijn meer hittegolven en er vallen vaker en heviger extreme buien.

Het Meerjarenprogramma gaat uitgebreid in op het thema klimaatadaptatie. Dat is voor het eerst. Afgelopen 10 jaar is klimaatadaptatie steeds nadrukkelijker in beeld als kernopgave die voortkomt uit de opwarming van de aarde. In 2014 besloot het Rijk het klimaatbeleid te verankeren in de Deltawet en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). Hoofdlijn daarvan is dat klimaatadaptatie vanaf 2020 een vast onderdeel is van het overheidsbeleid. In 2050 moet Nederland klimaatrobust zijn ingericht. Eén van de eerste stappen om te komen tot goed

klimaatbeleid is het uitvoeren van een ‘stresstest’. In het Samenwerkingsverband Noordelijke Vechtstromen brachten we de gevolgen van klimaatverandering in beeld en schatten we bijbehorende risico's in. Hieruit blijkt dat het risico op overstromingen voorlopig zeer beperkt is in onze gemeente. Maar op een aantal plekken kan zoveel water komen dat gebouwen worden bedreigd en de bereikbaarheid wordt beperkt. Droogte en hitte zullen gemiddeld genomen toenemen.

Met deze stresstest in de hand gaan we in gesprek met betrokken partners en doelgroepen. Tijdens deze klimaat- of risicodialoog formuleren we ons gezamenlijke waardeoordeel over onze kwetsbaarheden. Wat vinden we acceptabel? Wat geven we prioriteit? Zo komen we gezamenlijk tot een strategie en een uitvoeringsprogramma. Daarin staat wie welke welke maatregelen neemt. Vooruitlopend hierop houdt ons gemeentelijke rioleringsplan (GRP) al rekening met een budget voor noodzakelijke maatregelen. Bij nieuwe en renovatieprojecten houden we op voorhand rekening met klimaatverandering.

Bij maatregelen om effecten van klimaatverandering tegen te gaan heeft elke partij zijn eigen rol. Dit verschilt per soort maatregel:

- Droogte heeft vooral veel invloed op landbouw en natuur. Het waterschap is hierbij aan zet. Als de benodigde maatregelen extra ruimtebeslag vragen, speelt de gemeente een rol bij de afwegingen hierover;
- Hittestress proberen we vooral op lokaal niveau tegen te gaan. We betrekken inwoners bij keuzes rondom de inrichting van de buitenruimte. We moedigen hen aan om zelf ook actie te ondernemen, bijvoorbeeld door het vergroenen van de tuin (operatie Steenbreek);
- Bij het tegengaan van wateroverlast binnen de bebouwde kom onderneemt de gemeente zelf actie, zonodig samen met het waterschap. In het landelijk gebied neemt het waterschap initiatief;
- Bij hoge waterstanden in de Vecht nemen overstromingsrisico's toe. De dijken langs de Vecht zijn nu zo hoog en sterk dat het minder dan eens per 200 jaar tot een overstroming zou mogen leiden. Vanuit het Deltaprogramma (hoogwaterbeschermingsprogramma) houdt het waterschap de sterkte en hoogte van de dijken in de gaten. Elke 12 jaar worden de dijken getoetst en als het nodig is verbeterd. Zo ‘groeien’ onze dijken mee met de klimaatontwikkeling.

AMBITIES

126. We gaan samen aan de slag met klimaatadaptatie in onze leefomgeving. We bekijken hoe we de ergste problemen als gevolg van de klimaatverandering kunnen voorkomen. Dat kunnen en willen we niet alleen doen. Veel effecten van klimaatverandering treden op bij publieke en private partijen verspreid over ons grondgebied. Als we de gevolgen van klimaatverandering effectief willen oppakken, móeten we samenwerken. We hebben elkaar nodig. Daarom willen en kunnen we onze eigen ambitie pas definitief bepalen nadat we een goede risicodialog hebben gevoerd met betrokken partners en doelgroepen.

127. Onze aanpak van klimaatverandering streeft naar gezamenlijke zorg voor onze leefomgeving. Pijlers hierbij zijn:

- het creëren van bewustwording over de effecten van klimaatverandering;
- lokaal en regionaal eigenaarschap in het omgaan met deze effecten;
- het stimuleren van zelfredzaamheid in het tijdig anticiperen op en omgaan met deze effecten.

128. We werken schouder aan schouder samen met de andere overheden. We werken samen in de regio en het regionaal bestuurlijk overleg Rijn-Oost om geld van het Rijk te krijgen voor de versnelling van maatregelen voor klimaatadaptatie. Samen met vier gemeenten, het waterschap en de waterleidingbedrijven vormen we de Samenwerking Noordelijke Vechtstromen (SNV). In deze samenwerking maken we de keuzes uit Deltaprogramma Regionale Adaptatie (DPRA) concreet voor ons gebied. De integrale aanpak van Ruimte voor de Vecht draagt bij aan klimaatadaptatie en waterveiligheid in combinatie met maatschappelijke opgaven.

129. We volgen de stappen uit de DPRA-methodiek. Zo werken we toe naar een klimaatadaptief Hardenberg. Voor het eerst wordt deze methodiek ook landelijk toegepast. De methodiek is nog niet helemaal uitgewerkt. Er moet bijvoorbeeld nog bepaald worden hoever de zorgplicht van gemeenten reikt. We wachten de uitkomsten van de landelijke discussie hierover af.

OPGAVEN

130. We bereiden een risicodialog voor met de samenleving. Hierbij kiezen we voor een getrapte aanpak: hoe belangrijker het effect, hoe intensiever de dialoog. Dat betekent:

- a) We informeren inwoners over de resultaten van de stresstest. Deze zijn voor iedereen te bekijken.
- b) We agenderen kwetsbare situaties bij de partijen die het aangaat (corporaties, bedrijventerreinen, netbeheerders, landbouw). Vervolgens geven we hen informatie over mogelijke gevolgen en risico's. We bespreken handelingsperspectieven.

Wat kunt u doen?

c) We starten een proactieve klimaatdialoog over de belangrijke knelpunten zoals openbare veiligheid en vitale infrastructuur.

131. Op basis van de risicodialog maken we een uitvoeringsprogramma klimaatadaptatie. Hierin staat welke risico's acceptabel zijn, wie de risico's draagt, welke maatregelen nodig zijn en wie hiervoor verantwoordelijk is. Hierbij hoort ook een meerjarig investeringsprogramma.

8.4 Circulariteit

Circulariteit is voor Hardenberg en haar bedrijfsleven en de landbouw nog relatief nieuw. Het Rijk heeft drie doelstellingen geformuleerd om de Nederlandse economie zo snel mogelijk en uiterlijk 2050 circulair te maken:

- Bestaande productieprocessen maken slim gebruik van grondstoffen. Zo zijn er minder grondstoffen nodig;
- Als toch nieuwe grondstoffen nodig zijn, maken we zoveel mogelijk gebruik van duurzaam geproduceerde, hernieuwbare (onuitputtelijke) en algemeen beschikbare grondstoffen. Biomassa is een voorbeeld. Dat is grondstof uit planten, bomen en voedselresten. Dit maakt Nederland minder afhankelijk van fossiele bronnen en het is beter voor het milieu;
- Er komen nieuwe productiemethodes en nieuwe producten worden circulair ontworpen.

Een groot deel van deze opgaven ligt bij bedrijven (industrie, bouw en dienstverlening) en landbouw. Bij de landbouw gaat het onder andere om de ontwikkeling van kringlooplandbouw. Onze eigen gemeentelijke organisatie heeft vooral invloed op (de inzameling en verwerking van) de afvalstromen van de huishoudens en de eigen gemeentelijke activiteiten. Daarnaast kunnen we via ons inkoopbeleid duurzame keuzes afdwingen bij leveranciers van producten, diensten en werken.

AMBITIE

132. We bevorderen efficiënter gebruik van grondstoffen door bedrijven, landbouw en onze eigen organisatie. Zo zijn er minder grondstoffen nodig. Als toch nieuwe grondstoffen nodig zijn, wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van duurzaam geproduceerde, hernieuwbare (onuitputtelijke) en algemeen beschikbare grondstoffen. Biomassa is een voorbeeld. Dat is grondstof uit planten, bomen en voedselresten. Dit maakt Nederland minder afhankelijk van fossiele bronnen en het is beter voor het milieu.

133. **We ondersteunen de zoektocht naar nieuwe productiemethodes en het circulair ontwerpen van nieuwe producten.**

OPGAVEN

134. **Circulaire economie en kringlooplandbouw zijn voor Hardenberg relatief nieuwe thema's.**

De gemeente heeft beperkte mogelijkheden om dit te beïnvloeden. Bedrijven zijn hier in eerste instantie zelf voor verantwoordelijk. De gemeente jaagt vooral aan. We willen bedrijven en landbouw hierin vooral ondersteunen en helpen. We stimuleren circulariteit vooral met economisch beleid.

135. **Specifiek voor de landbouwsector leggen we de focus op het realiseren van een “biobased” economy.** Kringlooplandbouw is daarvan een onderdeel.

136. **We scheiden afval bij de bron en zamelen dit gescheiden in.** Samen met de ROVA optimaliseren we zo de mogelijkheden tot hergebruik voor het afval van onze huishoudens. Onze eigen activiteiten en delen van ons bedrijfsleven liften mee op deze aanpak. Dit werkt door in het ruimtelijk beeld van onze leefomgeving. Ook zien we dat groene reststromen geld waard worden. Dit zorgt voor verdere optimalisatie van deze stromen.

137. **We maken onze eigen organisatie steeds meer circulair.**

We verbeteren de circulariteit bij:

- (Vervangende) nieuwbouw en renovatie van onze eigen gebouwen;
- Het verwerken en hergebruiken van onze eigen afvalstromen;
- De inrichting van ons eigen wagenpark;
- De keuze voor her te gebruiken materialen;
- Het inkopen van werken en diensten (in toenemende mate).

C

UITVOERING

VAN VISIE NAAR UITVOERING

9

Landstad Hardenberg is de koers die we varen. Onze ambities en opgaven helpen om op koers te blijven. Maar hoe gaat het verder? Voor de onderwerpen duurzaamheid, mobiliteit en wonen hebben we al programma's waarin de doelen uit deze visie concreet zijn uitgewerkt. Mogelijk komen er meer uitvoeringsprogramma's. Maar programma's zijn niet genoeg. We gaan ook aan de slag. We zoeken de samenwerking om zaken gedaan te krijgen. Maar we weten dat het niet vanzelf gaat. We anticiperen op toekomstige veranderingen, stellen bij, passen aan en bewegen mee. Niet alles kan (tegelijk), samen met onze partners bij de overheid in de samenleving kunnen we onze doelen bereiken. Voor elke opgave zoeken we naar geschikte partnerschappen en vormen van dialoog, participatie, rollen en spelregels. We delen hierover zoveel mogelijk bevindingen en informatie. Zo weten we goed wat we van elkaar kunnen verwachten.

Tot slot hebben we ook een aantal mogelijkheden om geld bij elkaar te krijgen voor onze ambities. Ons grondbeleid is er één van. Een goede financiering en prioritering is doorslaggevend voor het realiseren van onze ambities. Het blijft voortdurend een uitdaging om voldoende financiering te vinden voor onze ambities en opgaven. We willen een stap zetten met onze leefomgeving, een schaa sprong maken. Daar hebben we best geld voor over, al is cofinanciering door onze partners bij de overheid en in het bedrijfsleven vaak een voorwaarde. Samen komen we verder. Samen werken we aan Landstad Hardenberg.

9.1 Sturingsfilosofie

Onze koers, ambities en opgaven helpen om het toekomstbeeld van Landstad Hardenberg dichterbij te brengen. Onderweg maken we allerlei keuzes, op basis van urgentie, kansen, draagvlak en geld. Dit betekent ook anticiperen op toekomstige veranderingen en op tijd kansen en bedreigingen inschatten. Niet alles kan (tegelijk), niet alles ligt vast. De vier ontwikkellijnen in deze omgevingsvisie kunnen bijdragen aan het debat over de keuzes die we moeten maken en het daarbij benodigde geld. In dit proces werken we veel samen, maar zitten we wel vaak aan het stuur. Hoe sturen we? Onze sturingsfilosofie is gebaseerd op een aantal uitgangspunten:

- Adaptief en dynamisch besturen;
- De kracht van de samenleving benutten;
- Werken in netwerken en partnerschappen;
- Hanteren van de 'ja, mits'-benadering;
- Ruimte voor participatie.

Hieronder komen deze vijf uitgangspunten één voor één aan de orde.

Adaptief en dynamisch besturen

De wereld om ons heen verandert in rap tempo en wordt steeds turbulenter. Wat vandaag nog een goed idee lijkt, kan morgen alweer bijna achterhaald zijn. Toch heeft het in de wereld van vandaag nog steeds zin om verder dan een paar jaar vooruit te kijken. Ook als de omgeving intussen verandert en ons vergezicht of onze strategie aanpassing nodig heeft.

Adaptief en dynamisch besturen is het antwoord op het omgaan met onzekerheid en dynamiek op de langere termijn. Dit betekent: voortdurend blijven nadenken over de gemeentelijke

rol. Die is afhankelijk van de urgentie en de aard van de opgave en de omstandigheden. Het gaat om maatwerk, met keuze uit verschillende en elkaar deels overlappende of aanvullende rollen. Van initiëren, faciliteren, regisseren, (mee-)investeren tot exploiteren. De gemeente kiest voortdurend de rol die het best bij de situatie past. We willen zo goed mogelijk kunnen blijven inspelen op zich voordoende kansen en mogelijkheden, met ruimte voor afweging en maatwerk, zonder vooraf te veel in te kleuren. Dat is ook niet meer passend, gelet op de dynamiek in de samenleving en de urgentie van de opgaven en vraagstukken die op ons afkomen.

Veel opgaven vragen actie op korte termijn. We kunnen daarbij niet in onze bepalende en toetsende rol blijven hangen. Het vraagt van ons een opstelling waarbij we randvoorwaarden creëren, belanghebbenden mobiliseren en nieuwe ontwikkelingen helpen mogelijk te maken. Onze rol komt steeds meer te liggen op het vormgeven van goede processen rondom de opgaven en minder bemoeienis met de inhoud ervan. Natuurlijk zijn er ook altijd opgaven die om een meer overheidsgestuurde aanpak vragen.

De kracht van de samenleving benutten

Bij het uitvoeren van omgevingsvisie zijn we slechts één van de spelers, daar zijn we ons goed bewust van. We gaan zoveel mogelijk uit van de kracht van de samenleving. Dat past bij Hardenberg, en dat kan in Hardenberg, vooral door de sterke, sociale samenhang en lokale betrokkenheid van inwoners en ondernemers. Iedereen in Hardenberg weet dat succes hier niet vanzelf komt. En dat betekent: aanpakken, vernieuwen, ondernemen, samen de schouders eronder zetten en elkaar helpen waar dat kan. Veel vrijwilligers, verenigingen, bedrijven en inwoners zetten zich in voor het gemeenschappelijk belang. Onze samenleving is in staat om het verschil te maken: 'samenkracht'.

Werken in netwerken en partnerschappen

Een belangrijke succesfactor is ook het werken in partnerschappen en netwerken, binnen de overheid en in de samenleving. Per opgave werken we samen met wisselende partners, in verschillende netwerken en op verschillende schaalniveaus. Juist deze meervoudige betrokkenheid vraagt dat we - binnen de wettelijke kaders - durven loslaten, om tot gezamenlijk gedragen besluiten en acties te komen.

Hanteren van de 'ja, mits'-benadering

We hanteren al een aantal jaren een 'ja, mits'-koers'. Initiatieven die bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving kunnen als vliegwiel werken voor de lokale welvaart en het welzijn van onze inwoners. Deze maken we graag mogelijk en past naadloos binnen het gedachtegoed van de nieuwe Omgevingswet. Het wordt ook wel ontwikkelingsplanologie genoemd: ruimte voor ontwikkelingen, met het gelijktijdig beschermen en versterken van kwaliteiten van de leefomgeving. Ook dit is een van de grondbeginselen van de gemeentelijke sturingsfilosofie, gebaseerd op vertrouwen in de kracht en kwaliteit van de initiatieven uit de samenleving: 'samenkracht'.

Dat betekent niet dat we achteroverleunen en wachten op initiatieven uit de samenleving. We nemen zelf het voortouw als dat nodig is. Dan pakken we onze rol als initiator, regisseur en (mede-) investeerder.

Ruimte voor participatie

De opbrengst uit de dialoog ‘bouw je eigen buurt’ was aanleiding om nog nadrukkelijker te kijken naar de manier waarop we in de toekomst de dialoog met onze inwoners willen aangaan. Bij de uitwerking van onze ambities en opgaven willen we partijen blijven stimuleren om mee te doen. Zonder ‘meedoen en samen doen’ zullen onze ambities blijven steken in goede bedoelingen. Maar het gaat niet vanzelf. Zowel de gemeente als belanghebbenden leren elke dag bij. Voor elke opgave zoeken we naar geschikte vormen, rollen, spelregels en intensiteit van participatie. We delen hierover zoveel mogelijk bevindingen en informatie. Zo weten we goed wat we van elkaar kunnen verwachten.

We gebruiken hierbij onder andere de participatieladder. Deze beschrijft de verschillende vormen van participatie, van weinig participatie (alleen informeren) tot intensieve samenwerking (coproduceren en/of meebeslissen). Zelfs in één opgave kunnen verschillende vormen van participatie aan de orde zijn.

9.2 Middelen en grondbeleid

Als we aan de slag willen met onze opgaven en ambities willen waarmaken vraagt dat om een passende inzet van middelen. Dit is een stapsgewijs proces, waarbij we onderweg telkens blijven vooruitkijken en keuzes maken. Hierbij hebben we een aantal instrumenten en financieringsbronnen ter beschikking:

Gemeentelijke begroting

De begroting is op verschillende manieren belangrijk. Vanuit de jaarlijkse gemeentebegroting betalen we veel reguliere en structurele activiteiten. Denk aan het wijzigen van bestemmingsplannen of het verlenen van vergunningen zodat nieuwe functies in het buitengebied mogelijk worden. Of de projectleiders die nieuwe woongebieden helpen te realiseren of werken aan de energietransitie.

In onze begroting kunnen we ook geld reserveren zodat toekomstige projecten haalbaar worden, zoals het stationsgebied Hardenberg. Ook kunnen we in onze begroting soms tijdelijk en eenmalig subsidie verlenen of geld beschikbaar stellen om een impuls te geven aan een ambitie. Een recent voorbeeld is het opstellen van onze economische koers met daarin een actieagenda voor de periode 2020-2022.

Grondbeleid

Ons grondbeleid speelde afgelopen decennia een belangrijke rol in de ontwikkeling van Hardenberg. Het loopt langs de sporen van de grondexploitaties en het kostenverhaal. Tussen 2002 en 2012 voerden we een stevig actief grondbeleid. Ruimtelijke plannen hadden

omvangrijke grondexploitaties. Dat heeft ons veel gebracht: vestiging van bedrijven, nieuwe werkgelegenheid, bevolkingsgroei, een compleet en hoogwaardig pakket van voorzieningen. Maar er kleven ook risico's aan.

In de periode 2012 – 2020 voerden we een terughoudender grondbeleid en was het risicoprofiel dus kleiner. Met de nota grondbeleid 2020-2024 hebben we gekozen voor een situationeel grondbeleid. De nadruk ligt op het uitnodigen en ondersteunen van initiatieven van particulieren en marktpartijen. Dit beperkt onze risico's, maar betekent ook dat er minder mogelijkheden zijn voor sommige ruimtelijke ontwikkelingen. Per situatie en opgave wegen we af welk grondbeleid het beste past. Soms kunnen of willen marktpartijen onze ambities niet realiseren. Of dit gaat niet op een manier zoals de gemeente dat graag ziet. In die gevallen kunnen we kiezen voor een actieve aanpak met grondverwerving en grondexploitaties.

Grondexploitaties

De totale omvang van onze grondexploitaties loopt langzaam terug. Dit biedt steeds minder ruimte om investeringen te financieren: bijvoorbeeld rechtstreeks uit de grondexploitatie of via grondexploitatiewinsten uit een reserve. Dat past ook niet (meer) binnen onze begrotingssystematiek. Los daarvan: we beschikken niet over grote hoeveelheden grondposities die we kunnen verzilveren. We vullen onze grondportefeuille niet meer substantieel aan. Toch houden we in de gaten of er kansen op de grondmarkt zijn. Als er kansen zijn, dan pakken we ze. Zo kunnen we met ons grondbeleid bijdragen aan onze ambities en opgaven.

Kostenverhaal

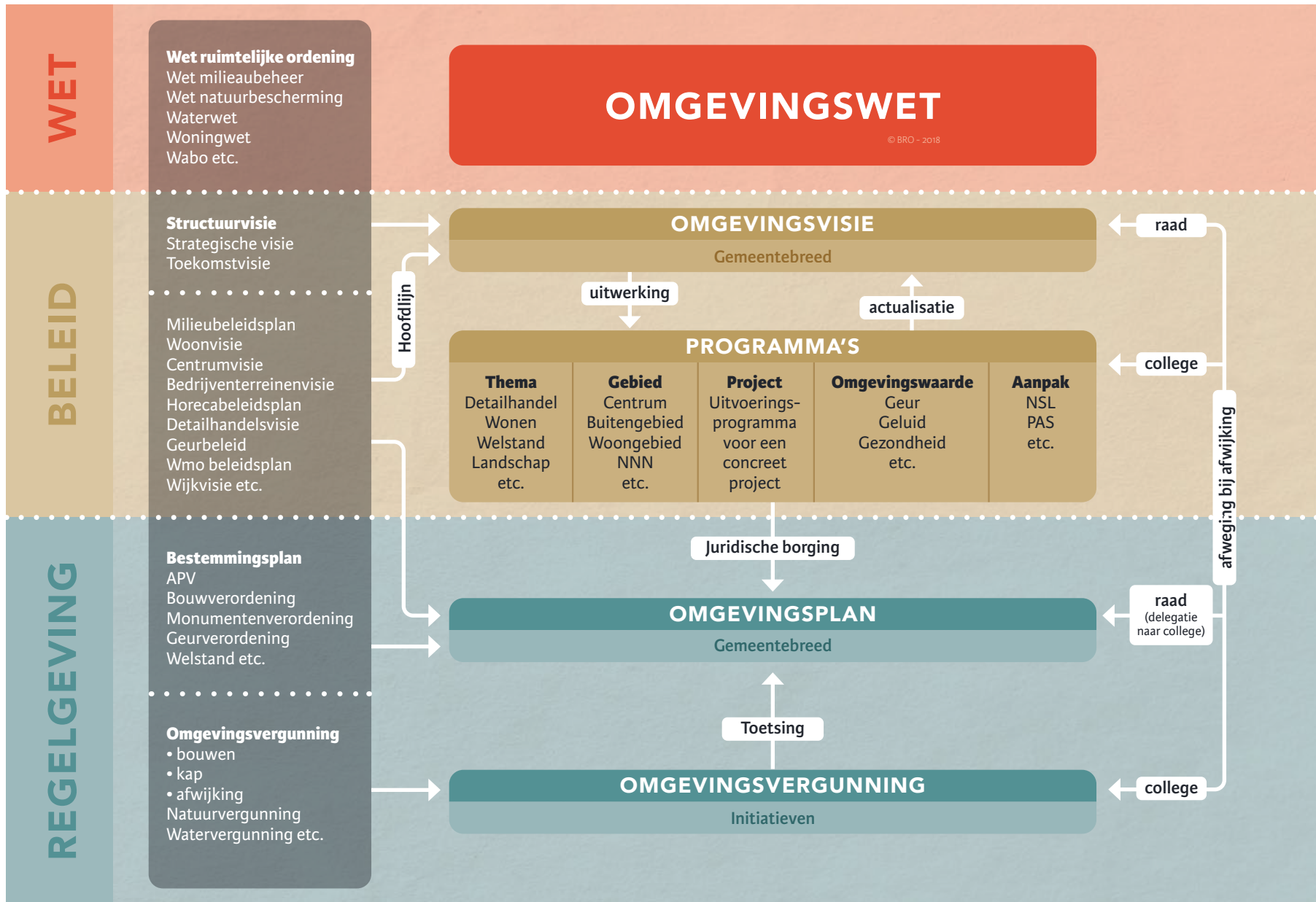
Als marktpartijen plannen realiseren, maakt de gemeente ook kosten. Denk aan kosten voor aanleg van voorzieningen zoals riolering en parkeerplaatsen, voor het aanpassen van het bestemmingsplan en het tegemoetkomen van belanghebbenden met schadeclaims (planschade). Deze kosten kunnen we bij de uitgifte van de grond of via een aparte overeenkomst verhalen op de marktpartij die het plan realiseert. Hiermee is kostenverhaal een instrument waarmee we met behulp van geld richting kunnen geven aan onze ruimtelijke ontwikkelingen.

Fondsvorming

Een andere denkrichting is het oprichten van een fonds, bijvoorbeeld een gebieds- of thematisch fonds. We kunnen dit fonds vullen vanuit verschillende toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in onze gemeente. In de praktijk blijkt dat vaak een ingewikkelde aangelegenheid.

Subsidies en bijdragen van derden

Ook subsidies en bijdragen kunnen helpen bij het waarmaken van onze ambities. Denk aan subsidies van het Rijk, de regio's of de provincie. Vaak moet de gemeente dan zelf ook geld bijleggen. Dit instrument werkt daarom alleen als we zelf ook geld ter beschikking hebben. Onlangs kregen we van de provincie Overijssel een subsidie voor een gebiedsontwikkeling in het centrum van Hardenberg (De Spinde). Dat was niet mogelijk geweest zonder een gemeentelijke aankoop in een eerdere fase.

Het organiseren van financiële middelen als opgave

De gemeentelijke begroting is weliswaar meerjarig op orde, maar biedt in de komende jaren weinig financiële ruimte om incidenteel of structureel extra geld vrij te maken. Voor extra financierings- of investeringsruimte moeten we bestaande dekkingsbronnen maximaal benutten en nieuwe bronnen aanboren. Daarbij gaat de kost in de regel voor de baat uit. Hardenberg kent (vooralsnog) weinig echte verdienmodellen. Traditioneel was dat de grondexploitatie, maar de inkomsten daaruit nemen af en lopen via de algemene reserve. Het ontwikkelen van een energiepark of windparklocatie is een mogelijkheid als nieuw verdienmodel met structurele opbrengsten voor lokale ondernemers, de lokale gemeenschap en de gemeente.

De in deze visie opgenomen ambities en opgaven zijn niet gekoppeld aan financiële bronnen. Adaptief besturen is een geleidelijk proces. Bovendien: niet alles hoeft tegelijk. En dat kan ook niet. Beter is het eerst te bepalen welke keuzes wanneer moeten worden gemaakt en in welk meerjarenperspectief.

Die keuzes zijn afhankelijk van (de gewogen) urgentie van de opgave, de rol die de gemeente daarin kiest, de beschikbare financiële middelen en een inschatting van de haalbaarheid. Dat dwingt tot het maken van scherpe en doordachte keuzes. Het is van belang om bij het maken van deze keuzes ook gelijk na te denken over de vraag hoe tot een bijpassende investeringsagenda te komen.

9.3 Juridische status en karakter van de omgevingsvisie

Juridische status

De Omgevingswet verplicht ons tot het maken van een omgevingsvisie. Deze bevat een strategische totaalvisie op ons toekomstig beleid voor de fysieke leefomgeving. Zolang de Wet ruimtelijke ordening nog geldt, geldt deze omgevingsvisie als structuurvisie (art 2.1 Wro). Als Omgevingswet van kracht wordt, krijgt deze Omgevingsvisie automatisch de bijbehorende status (art 3.1). Dit is geregeld in het overgangsrecht van de Invoeringswet Omgevingswet (art. 4.10). Deze omgevingsvisie voldoet aan de eisen die de Invoeringswet hieraan stelt.

De volgende structuurvisies blijven hun werking behouden en maken in die zin onderdeel uit van deze omgevingsvisie:

- Herprogrammering woningbouw
- Detailhandelsstructuurvisie
- Dedemsvaart Centrum
- Vechtpark
- Bedrijvenpark Heemserpoort
- Bedrijventerreinvisie
- Gezondheidspark
- Marslanden fase II
- Dedemsvaart
- Hardenberg Centrum

Het karakter van deze omgevingsvisie

De Omgevingswet ziet de visie als een instrument op strategisch niveau, een totaalvisie voor de fysieke leefomgeving. Deze is vormvrij. De gemeente mag zelf bepalen hoe gedetailleerd of globaal een omgevingsvisie is. Hierin hebben we drie duidelijke keuzes gemaakt:

1. **Breed perspectief:** Wij hebben ervoor gekozen om met de omgevingsvisie een koers voor de toekomst uit te zetten voor alle ontwikkelingen binnen de gemeente. In de geest van de omgevingswet definiëren we onze fysieke leefomgeving zo ruim mogelijk: ook sociale thema's en thema's zoals gezondheid komen erin aan de orde.
2. **Uitnodigend karakter:** de omgevingsvisie is een richtingwijzer en uitnodiging naar de samenleving. Via publiek/private samenwerking brengen we deze visie verder naar uitvoering. Het is vooral de bedoeling om te werken volgens de principes van deze visie. Zo moet deze visie ook beschouwd worden. Het gaat er niet om letterlijk deze visie te volgen, maar vooral te handelen in de geest ervan. Dat past ook bij de sturingsfilosofie waarmee we ons flexibel en wendbaar willen opstellen. Zo kunnen we meebewegen met relevante maatschappelijke ontwikkelingen die effect hebben op onze leefomgeving en ontstaat ruimte voor waardevolle initiatieven uit de samenleving.
3. **Geen expliciete ruimtelijke keuzes:** de omgevingsvisie bevat geen expliciete ruimtelijke keuzes. Dit betekent niet dat we initiatieven die aansluiten bij het gedachtegoed van de omgevingsvisie ook automatisch planologisch mogelijk maken. Hiervoor is de omgevingsvisie niet bedoeld.

9.4 Doorwerking van de omgevingsvisie

(Omgevings)programma's

Voor een aantal beleidsthema's hebben we programma's vastgesteld. Het gaat om het Programma Wonen, de Nieuwe Economische Koers, het Meerjarenprogramma Duurzaamheid en het Programma Mobiliteit. De programma's zijn afgestemd op de omgevingsvisie. Ze hebben geen juridisch bindend karakter. Als het nodig is actualiseren we de huidige programma's of voegen we programma's toe.

Het omgevingsplan is juridisch bindend

Het omgevingsplan (nu: bestemmingsplan) is het bindende instrument waarmee de raad haar concrete keuzes over de fysieke leefomgeving vastlegt en waarborgt. Initiatiefnemers kunnen daarom geen rechten ontleen aan de tekst van de omgevingsvisie. Bij besluitvorming over nieuwe initiatieven spelen allerlei argumenten een rol. Één van die argumenten is dat het initiatief in lijn moet zijn met de omgevingsvisie.

Actualiseren van de omgevingsvisie

Onder de huidige wetgeving stelt de gemeenteraad eens in de (plusminus) tien jaar een nieuwe

structuurvisie vast. Dit is niet verplicht. Onder de omgevingswet heeft de omgevingsvisie een verplicht en meer voortschrijdend karakter. De gemeenteraad heeft altijd de mogelijkheid om de omgevingsvisie te actualiseren. Als een (initiatief voor een) ruimtelijke ontwikkeling een wijziging van het omgevingsplan nodig heeft die te ver afstaat van de richting die de omgevingsvisie aangeeft, is eerst een actualisatie van de omgevingsvisie nodig.

Het schema op de pagina 63 laat zien hoe omgevingsvisie, programma's en omgevingsplan met elkaar samenhangen. In de verticale balk aan de linkerkant is te zien hoe dit situatie was/is voordat de Omgevingswet in werking treedt.

Relatie met bestaand gemeentelijk beleid

In deze visie hebben we rekening gehouden met relevante gemeentelijke beleidsnota's en plannen. Het vertrekpunt voor deze Omgevingsvisie was uiteraard dit bestaande beleid. Het zijn vooral de Programma's Wonen, Economie, Duurzaamheid en Mobiliteit die nieuwe beleidsimpulsen bevatten, evenals het beleidsdocument 'Samen Door'.

Vergunningverlening, toezicht en handhaving

De vergunningverlening-, het toezicht- en de handhavingsactiviteiten worden jaarlijks in een Vergunningverlening, Toezicht en Handhavingsuitvoeringsprogramma (VTH-UP) opgenomen. Dit programma, dat wordt vastgesteld door het college, is de basis voor alle toezicht- en handhavingsactiviteiten van de eigen organisatie (Bouwen, Ruimtelijke Ordening, APV en Bijzondere wetten) als ook voor de Omgevingsdienst IJsselland (Milieu) en de Veiligheidsregio (brandpreventief).

Relatie met beleid andere overheden

Relevant ruimtelijk beleid van Rijk, provincie, waterschap en regio is in deze omgevingsvisie verwerkt. De ambities en opgaven van de omgevingsvisie zijn meestal uitstekend verenigbaar met dit beleid. Dat sluit overigens niet uit dat nu of in de toekomst inzichten of belangen op onderdelen minder in lijn kunnen zijn met die van andere overheden. Niet altijd komen namelijk onze belangen overeen met die van andere overheden. Onze inzet blijft altijd gericht op het verbinden van belangen.

9.5 Effecten op de leefomgeving (milieueffecten)

Deze omgevingsvisie bevat geen specifieke, expliciete ruimtelijke keuzes. Daarom hebben we ervoor gekozen om hiervoor geen plan-m.e.r.-procedure te doorlopen. Als een specifiek initiatief of ontwikkeling een m.e.r.-plichtige activiteit bevat, dan koppelen we de planm.e.r.-procedure aan de planvorming voor het betreffende concrete initiatief. Dit ligt ook in het verlengde van de Omgevingswet: onnodige onderzoeklasten dienen zoveel mogelijk voorkomen te worden.

Ons handelen ten aanzien van de leefomgeving is gebaseerd op vier beginselen: het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het met voorrang bij de bron aanpakken van milieuaantastingen en het beginsel dat de vervuiler betaalt. Deze vier beginselen staan ook in artikel 3.3 van de Omgevingswet.

PARTICIPATIE OVERZICHT

Datum	Omschrijving	Locatie
21 juni 2017	Startbijeenkomst "Bouw je eigen buurt" - Kern Hardenberg	
28 juni 2017	Startbijeenkomst "Bouw je eigen buurt" - Hardenberg Noord	Gemeentehuis Hardenberg
29 juni 2017	'Bouw je eigen buurt' Basisschool De Elzenhof	Zalencentrum De Anerhof, Ane
5 juli 2017	Startbijeenkomst "Bouw je eigen buurt" - Hardenberg Zuid	Baalder, Hardenberg
12 juli 2017	Startbijeenkomst "Bouw je eigen buurt" - Hardenberg West	Dorpshuis 't Haarschut, Kloosterhaar
7 oktober 2017	Raad on tour	MFC De Baron, Dedemsvaart
14 oktober 2017	Raad on tour	LOC/Bibliotheek
19 oktober 2017	Bouw je eigen buurt - Jongeren	Markt Hardenberg, HHC
19 oktober 2017	Bouw je eigen buurt	Station Hardenberg
20 oktober 2017	Bouw je eigen buurt	Dorpshuis De Heugte, Radewijk
21 oktober 2017	Raad on tour	Art Crew/InBeeld Hardenberg
24 oktober 2017	Bouw je eigen buurt	Markt Dedemsvaart, Jumbo Slagharen
28 oktober 2017	Raad on tour	Art Crew/InBeeld Hardenberg
3 november 2017	Bouw je eigen buurt -jongeren Baalder	Mariënberg, Dedemsvaart
7 november 2017	Bouw je eigen buurt	Wijkboerderij Baalder, Hardenberg
9 november 2017	Bouw je eigen buurt sessie - Lutten/ Oud Lutten	Basisschool Sibculo
13 november 2017	Bouw je eigen buurt - Jongeren	Dorpshuis Lutten
13 november 2017	Bouw je eigen buurt	Station Hardenberg
14 november 2017	Bouw je eigen buurt sessie- Jongeren	Ons Gebouw, Bruchterveld
16 november 2017	Interactieve sessie (collega's betrokken bij Omgevingsvisie)	MFC De Baron in Dedemsvaart
21 november 2017	Bouw je eigen buurt - Rheeze/Diffelen	Raadszaal
29 november 2017	Interactieve bijeenkomst Omgevingsvisie inwoners	Camping De Belten, Rheeze
2018	Inwoners en woonpartners. Woontafels voor totstandkoming Programma Wonen	Raadszaal
30 januari 2018	Raadssessie	
30 januari 2019	Minicollege (PB's/Raad/groep betrokken inwoners)	Raadszaal
5 februari 2019	Minicollege (PB's/Raad/groep betrokken inwoners)	Camping De Belten, Rheeze
april - juni 2019	Social smart governance Vechtdal College, i.s.m. Saxion	Gashouder Dedemsvaart

27 juni & 5 juli	Praatpaal (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	Vechtdal College VV Hardenberg '85, centrum Bergentheim,
juni 2019	Online/offline peiling (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	centrum Dedemsvaart
4 september 2019	We-Energy Game Dedemsvaart (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	Offline bij bibliotheken
5 september 2019	We-Energy Game Kloosterhaar (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	De Baron, Dedemsvaart
12 september 2019	We-Energy Game Hardenberg (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	't Haarschut, Kloosterhaar
16 september 2019	Platform Vrijtijdseconomie	Theater De Voorvegter, Hardenberg
17 september 2019	We-Energy Game Gramsbergen (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	De Zandstuve, Rheeze
september 2019 - januari 2020	Ondernemers overige speerpuntsectoren. Thema's/dilemma's bij ondernemers ophalen tijdens ophaalsessie ondernemers (i.s.m. met Ondernemershuis) Voornamelijk gericht op een gezonde en vitale arbeidsmarkt en de noodzaak om goed personeel te vinden.	De Binder, Gramsbergen
28 november 2019	Pub Quiz Duurzaam Hardenberg (Participatietraject MJP Duurzaamheid)	
10 december 2019	Raadsinformatiebijeenkomst	Partycentrum Circus, Hardenberg
maart - juli 2020	Gesprekken met ondernemers in de volgende sectoren: e-commerce, maakindustrie, ICT, logistiek, vrije tijd, (zakelijke) dienstverlening, centrum/detailhandel, en onderwijspartners voor de totstandkoming van de Economische Koers van de gemeente Hardenberg.	Raadszaal
april - mei 2020	Verkeer- en vervoerspartners: PB's en belangengroeperingen (VVN, gehandicaptenorganisaties, Reizigersvereniging, industriekringen, onderwijsinstellingen enz). Samenspraakproces programma mobiliteit	
oktober 2020	Agro&food bijeenkomst met partners van Ondernemershuis voor het Vechtdal. Landbouwanalyse Hardenberg met agrarische ondernemers, praktijkexperts en studenten Zone college Hardenberg.	
2 feb 2021	Presentatie ontwerp Omgevingsvisie Landstad Hardenberg voor gemeenteraad/PB's/betrokken inwoners	Digitaal
9 feb 2021	Digitale informatiesessie ontwerp Omgevingsvisie	YouTube (gemeentelijke media)
9 mrt 2021	Raadsbijeenkomst: reactie op ontwerp Omgevingsvisie Landstad Hardenberg	Digitaal
11 mrt 2021	Bijeenkomst PB's/betrokken inwoners: reactie op ontwerp Omgevingsvisie Landstad Hardenberg	Digitaal

COLOFON

Dit is een uitgave van de gemeente Hardenberg.

Redactie

Gemeente Hardenberg
Ruimtewoord
BRO

Status

Vastgesteld, juli 2021

Vormgeving

Total iD, Hardenberg

Illustraties

Gradi Nitert, Studio Sacre Bleu, Avereest

Fotografie

Bertil van Wieren fotografie, Hardenberg
JZ Fotografie
Theo Berends

© 2021

Gemeente
Hardenberg